

СБОРНИКЪТЪ

8А

НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ, НАУКА И КНИЖНИНА

ИЗДАВА

МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ.

КНИГА VII.

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1892.

Съдържание.

I. Наученъ отдѣлъ.

Стр.

К. и Х. Шкорниязъ. Сѣверноисточна България въ географическо и археологическо отношение	3
Х. и К. Шкорниязъ. Старовръзки надписи изъ разни краища на България.	84
Д-ръ В. Т. Балджиевъ. Студия върху нашето персонално съпружествено право	111
Д-ръ П. Т. Гудевъ. Български ръкописи въ библиотеката на лорда Zouche	159
Б. Цоневъ. За произхождението на „Троянска прича“	224
М. Драгомановъ. Забѣлки върху славянскитѣ религиозни и етически легенди	245
А. Т. Илиевъ. Растителното царство въ народната поезия, обичаитѣ, обредитѣ и повѣрята на българитѣ	311
Г. К. Христовичъ. Материяли за изучаване българската фауна	413
Гьула Паулеръ. Българскитѣ военни походи на Стефана V.	428
Д-ръ Хр. Кесяковъ. Бѣлки за положението на България въ 15-и вѣкъ	438
Д. Матовъ. Къмъ Българския рѣчникъ	448
Д. Уста-Генчовъ. Житварскитѣ задруги низъ Търновско	484
Н. Начовъ. Нѣщо за нашитѣ рабоши и цифри	466
Материяли за историята на българското възраждане	506
Осемъ таблици за наблюденията на държавната метеорологическа станция въ София за мѣсеци Ноемврий, Декемврий, Годишенъ отчетъ на Софийската метеор. станция за 1891 г., Януарий, Февруарий, Мартъ, Априлий и Май т. г.	

II. Книжовенъ отдѣлъ.

Иванъ Вазовъ. Великата рилска пустиня. (Пѣтни бѣлки и впечатления).	3
--	---

III. Народни умотворения.

I.

1. Пѣсни периодически и религиозни.

а) Коледни обичаи, пѣсни и благословии.

Отъ Ямболско, записалъ П. Геновъ, учитель	3
„ Старо-Загорско, записалъ Димитръ Якимовъ	6
„ Варненско, записалъ Ат. Малчевъ	7

б) Лазарски пѣсни.

Отъ Разградско, записалъ Ст. Х. Ивановъ	17
---	----

IV

2. Пѣсни изъ личния животъ.

	Стр.
Отъ Дупничко, записалъ Ив. Кеповъ	22
„ Дебърско, записалъ В. Икономовъ	33
„ Чирпанско, записалъ Ст. Поповъ	34
„ Ахъръ-Челебийско, записалъ Ст. Н. Шишковъ	35

3. Пѣсни изъ челядниа животъ.

Отъ Чепино (помашки), записалъ Хр. П. Константиновъ	43
„ Пещерско, записалъ Ат. Мишевъ	51
„ Дебърско, записалъ В. Икономовъ	63

4. Пѣсни изъ общественния животъ.

Отъ Хасково, записалъ Ст. Поповъ	81
„ Чирпанско, записалъ Ст. Поповъ	90
„ Трѣвна, записалъ Ив. Брънековъ	93

5. Пѣсни изъ политическиа животъ.

Отъ Дебърско, записалъ А. Т. И.	95
„ Кюстендилско, записалъ Г. Колушки	97
„ Демиръ-Хисарско, записалъ С. Д. Божевъ	99
„ Габрово, записалъ Н. Стойковъ	105

6. Народни пѣсни съ мелодии.

Отъ Разложко, записалъ С. Бояновъ, нотиралъ Букурешлиевъ	107
„ Орханне, записалъ и нотиралъ Ив. Бешевлиевъ	118

II.

1. Тълкувания на природни явления, разни народни вѣрвания и прокобявания.

Отъ Велесъ, записалъ Иорданъ Читкушевъ	125
„ Прилѣпъ, записалъ М. К. Цѣпенковъ	129
„ Софийско, записалъ Д. Стойковъ	131
„ Рупчосъ, записалъ И. Ив. Чичовъ	138
„ Трѣвна, записалъ Хр. Н. Даскаловъ	140

2. Баяния, врачувания и лѣкувания.

Отъ Добричко, записалъ Паскалъ Атанасовъ	141
„ Ловчанско, записалъ Ст. Трифоновъ	144
„ Кюстендилско, записалъ Чаракчиевъ	145

3. Приказки за зли духове и др.

Отъ Прилѣпъ, записалъ М. К. Цѣпенковъ	146
„ Софийско, записалъ Д. Стойковъ	154
„ Ломско, записалъ И. К. Салунджиевъ	157
„ Ахъръ-Челебийско, записалъ Ст. Н. Шишковъ	158
„ Габрово, записалъ Н. Стойковъ	158
„ Стара-Загора, записалъ Г. П. Русески	159

4. Приказки за черковни лица и явления.

Отъ Софийско, записалъ Д. Стойковъ	162
„ Прилѣпъ, записалъ М. К. Цѣпенковъ	167

5. Приказки изъ челядния и общественъ животъ.

	Стр.
Отъ Дупнича Джумал, записалъ, Из. Поневъ	175
„ Софийско, записалъ Д. Стойковъ	182
„ Леринско (Македония), записалъ Н. Г. Настевъ	185

6. Прѣдания за лица и мѣста.

Изъ разни мѣста въ Македония, записалъ М. К. Цѣпенковъ	187
--	-----

7. Басни (аполови).

Отъ Ахъръ-Челебийско, записалъ С. Н. Шишковъ	190
„ Прилѣпъ, записалъ М. К. Цѣпенковъ	191

8. Приказки фантастически и смѣшни.

Отъ Прилѣпъ, записалъ М. К. Цѣпенковъ	193
„ Пловдивъ, записалъ Г. П. Русески	206

9. Пословици.

Отъ Троянско, записалъ И. С. Намукчиевъ	211
„ Софийско, записалъ Д. Стойковъ	213

10. Гатанки.

Отъ Рупчоско, записалъ Н. Н. Чичовски	214
---	-----

11. Народни клетви.

Отъ Дупнича, записалъ Из. Кеповъ	214
--	-----

12. Дѣтски залъгалки, игри и др.

Отъ Софийско, записалъ Д. Стойковъ	215
„ Охридъ, записалъ Е. А. Спространовъ	221

13. Народни обичаи.

Отъ Бургаско, записалъ Ст. С. Русевъ	223
--	-----

14. Материялъ за български рѣчици.

Сбирка отъ български думи изъ земледѣлнето и техниката, собрани отъ Т. Иончевъ	224
Отъ Пиротъ, записалъ С. Христовъ	230

Исправки на по-важнитѣ забѣлѣжени погрѣшки	247
--	-----

Петъ картини къмъ статията на Д-ръ П. Т. Гудевъ.

Женска носия отъ Батакъ (Родопи). Задушница.

НАУЧЕНЪ ОТДѢЛЪ.

Забължжи върху славянскитѣ религиозни и етически легенди.

Отъ М. Драгомановъ.

Нѣколко уводни думи.

Ако миѣнието, че устната словесность е огледало на душата на народнитѣ маси, е вѣрно поне отчасти, то трѣба между произведенията на тая словесность да сж особенно интересни тия, сюжетитѣ на които влѣзватъ въ областъта на религията и етиката. — Любопитно е, на основание на такива умотворения, да се прѣдстави съставътъ или материалътъ на религиознитѣ и етически идеи на дадения народъ, да се улови, ако е възможно, ходътъ и растежътъ, еволюцията, на тия идеи, чуждото влияние, на което е била подложена тая еволюция и т. н.

Въ нѣколкото студии, които печатахме въ „Сборника“ ний вече имахме случай да се занимаемъ съ такива прѣдмети отъ областъта на славянската народна словесность. Ний земаме за изходна точка българскитѣ умотворения и ги сравняваме съ подобнитѣ произведения на разнитѣ азиатски и европейски народи. Тукъ ний имаме намѣрение да прѣдставимъ единъ редъ очерки съ подобни теми подъ общо заглавие: *„Забължжи за славянскитѣ религиозни и етически легенди.“* Прѣдупрѣждаваме обаче читателя, да не очаква нито система въ частния изборъ на прѣдметитѣ на тия очерки, нито пакъ пълна обработка на всичкитѣ. Както изборътъ, тъй и обработката ще зависжтъ отъ материала, който ни е на рѣка; а въ това отношение, особенно относително обработката, ний сме длѣжни да повторимъ още веднѣжъ забължжката, която направихме на друго мѣсто: че като работимъ именно далечъ отъ научнитѣ центрове, даже отъ славянскитѣ, ний не можемъ да дадемъ на нашитѣ студии тая пълнота, която сами бихме желали. Едничкото оправдание за почвата на тия работи въ сегашния имъ видъ се състои въ това, че тѣ обрщатъ малко вниманието на ученитъ, и на западнитѣ и на славянскитѣ, освѣнъ това всѣкий, даже не съвсѣмъ пълненъ сводъ на славянския материалъ съ указание на неговитѣ съотношения къмъ иноплеменния материалъ, може да бжде полезенъ.

I.

Божнето правосъдие.

(Посвѣщава се на А. В. и В. А. Гольцгейнъ).

Развитието на идеята за божнето правосъдие. — Българскитѣ легенди за Калугеринъ и ангелъ и за Пророкъ на извора. — Нейнитѣ най-стари азиатски и европейски прилики: — разказътъ въ *Корана* за Мойсея и Божия служителъ и неговитѣ арабски и турски варианти; — разказътъ за Пустинника и ангела въ *Стария Патерикъ*; — въ *Vitae Patrum* и еврейскитѣ разкази за Р. Йозуа Бенъ Леви и пророка Илия. — Вѣроятно е, че първоначалната основа на всичкитѣ тия разкази е еврейска: — аналогията на разказа за Асмодея съ неговитѣ хърватски и руски подобия. — Мюсюлманскитѣ и еврейскитѣ варианти на българския разказъ за „Пророка Илия на извора“. — Распространението на основата на тия два разкази въ западно-европейската книжнина и въ народната словестностъ: — особено интереснитѣ за насъ варианти отъ разказа за калугера и ангела у Якова отъ Витри, въ французкитѣ фабло и въ исландскитѣ *Aventyri*; — разказътъ за монаха и свасяването на двѣтѣ теми въ *Gesta Romanorum*; — устнитѣ варианти: сицилийскитѣ, бретонскитѣ и испанскитѣ.

Човѣкъ, вѣроятно, още отъ първото врѣме на своето сществуване, е почнълъ да си задава въпроси за причината на свързката между явленията въ живота на природата и въ неговия и да прави наблюдения по тоя прѣдметъ. Но вървежътъ на тия наблюдения, а особено тѣхното обобщение, е могло да върви само полека, докѣто извѣстна частъ отъ хората сж дошли до идеята за законосъобразността въ явленията; за това човѣщината дълго врѣме е търсила, а и сега търси обяснение на причинитѣ на жизненнитѣ явления вѣнъ отъ тѣхъ самитѣ, въ волята на тия сщества, съ които фантазията на човѣка е населила мира. Въ по-раннитѣ периоди, когато човѣкътъ е мислилъ, че всѣкий прѣдметъ дѣйствува произволно или даже че заключава въ себе си особено свободно сщество (анимизъмъ), свѣтътъ се е прѣдставлявалъ на човѣка, като че е населенъ отъ безброй духове, които повечето му сж били, или всѣки мигъ сж можали да му станѣтъ враждебни, да му развалятъ живота отъ капризъ или пакъ отъ завистъ.

Дже на такава сравнителна висока стѣпенъ на развитието на която Елинитѣ сж стояли въ V вѣкъ, Херодотъ разказва влочестинитѣ на Крезовото семейство и на Поликрата Самоски, твърдо убѣденъ въ идеята, че „божеството е завистливо“, макаръ и да клони къмъ мисълта, че историческитѣ събития се располагатъ за наказание на нѣкоя несправедливостъ, за оскърбение на нѣкоя светиня, даже чужденародна и т. н. Въ Хомерическитѣ поеми, сждбата на героитѣ и на народитѣ зависи отъ каприва на разнитѣ богове, които се вмѣсватъ въ борбата имъ; даже върховниятъ богъ, самъ Зевсъ, не знае, кому да отдаде побѣдата и прибѣгва къмъ жребieto за да опрѣдѣля сждбата на Ахейцитѣ и Троянцитѣ. У Евреитѣ въ книгата на Царствията, която е била редигирана доволно късно, се е запазилъ единъ разказъ, въ който Богъ пита духоветѣ, които го окръжаватъ: „кой отъ васъ ще излъже Аава, да отиде въ Рамона и да погине?“

Но малко по малко признанието на единъ върховенъ Богъ (примотеизъмъ), а послѣ само на *единъ* едничъкъ (монотеизъмъ), което върви паралелно съ развитието на порядъка въ общественния животъ, докарва хората до мисълта, че мировладѣтелятъ е справедливъ въ своитѣ дѣйствия.

Въ „Трудовѣтъ и Днитѣ“ на Хезиода *правосъднето* (Δίκη) се явява вече като дъщеря на Зевса, а еврейскиятъ Псалтирь нарича Бога правосъденъ. Но тъй като въ живота се срѣщатъ постоянно случаи, които противорѣчатъ на тия идеи, то тоя, който върва въ божията справедливостъ, дохожда до заключение, че нему трѣба да не му е извѣстенъ ходътъ на тая справедливостъ.

Тѣй напр. библическата книга, която е извѣстна подъ името „Екклесиястъ“ се опитва да покаже божията справедливостъ въ сѣдбата на добрия и на злия, но свършва съ мисълта, че божииѣ рѣшения сѣ непостижими за човѣка.

Екклесиястътъ казва:

Тогазъ се обърнахъ азъ и видѣхъ

Всичкиѣ насилия, които ставатъ подъ слънцето:

И ето сълзитѣ на насилванитѣ

И нѣмаме за тѣхъ утѣшителъ.

(Глава IV, 1).

Всичкото видѣхъ въ днитѣ на суетата си:

Има праведенъ, който загина въ правдата си,

И има нечестивъ, който дългоденствува въ злостата си.

(Глава VII, 15).

И така видѣхъ нечестивитѣ погребени,

Кои то дойдохъ и отидохъ отъ светото мѣсто,

И се забравихъ въ града, дѣто бѣхъ така сторили,

И то суета,

Понеже рѣшението противъ лукавото дѣло не се свърши скоро,

За това сърцето на човѣческитѣ синове е всичко вдадено да струва зло.

Ако и да струва грѣшникътъ зло сто пѣти и дългоденствува,

Но азъ знахъ пакъ,

Че ще бѣде добро на онѣзи, които се боѣтъ отъ Бога,

Кои то се боѣтъ отъ лицето му.

А на нечестивия не ще да е добрѣ,

И нѣма да се продължатъ днитѣ му,

Кои то прѣминуватъ като сѣнка;

Защото не се бои отъ лицето Божие.

Има суета, която става на земята,

Че има праведни, на които се случаватъ споредъ дѣлата на нечестивитѣ,

И има нечестиви, на които се случаватъ споредъ дѣлата на праведнитѣ:

Рѣкохъ, че и то е суета.

За това азъ похвалихъ веселието;

Защото за човѣка нѣма по-добро подъ слънцето,

Освѣнъ да яде и да пие и да се весели:

И то ще му остане отъ труда му

Въ днитѣ на живота му, които му е Богъ далъ подъ слънцето.

Като дадохъ сърцето си да познахъ мъдростта

И да видѣхъ трудението, което ставаше по земята,
 (Защото на нѣкои очитѣ ни деня ни ноща не виждатъ сънь),
 Тогазъ видѣхъ сичкото Божіе дѣло,
 Че чловѣкъ не може да намѣри дѣлото, което става подъ слънцето,
 Понеже колкото и да се труди човѣкъ и да търси,
 Извѣстно нѣма да намѣри:
 А още и мъдриятъ ако рѣче да познае,
 Не може намѣри.

(Глава VIII, 10—17).

(Цитиране споредъ българския прѣводъ на Библията отъ Британското и иностранно библейско общество. Виена, 1885).

За да направимъ тая мисль по-нагледна, моралиститѣ сѣ съставяли особенни типични раскази. Въ числото на тия раскази принадлежатъ и двѣ български приказки, напечатани въ настоящия „Сборникъ“. Ний ще ги възпроизведемъ тукъ, за да може читателятъ да ги има прѣдъ очи, когато ги сравнимъ съ другитѣ, подобни тѣмъ, раскази. Ний само ще си позволимъ да измѣнимъ малко евиека имъ, като ги изложимъ на литературно. Първиятъ български расказъ е помѣстенъ въ V кн. на Сборника отд. III, стр. 153—154 подъ заглавие „*Калугеринъ и обрѣженъ чловѣкъ*“. Ний ще го наричаме „*Калугеринътъ и ангелътъ*“, по съображения, които тутакси ще разбере даже сѣки неспециалистъ — читатель.

Ето тоя расказъ:

Единъ калугеринъ живѣлъ въ мѣнастиря си нѣколко години наредъ самичкъ; най-послѣ дотегналъ му тоя животъ и си рѣкълъ: „да оставиъ тоя мѣнастирь, да идж въ миръ, да видѣхъ що има, що нѣма, че пакъ да се завърнѣ“. И тръгналъ да върви изъ единъ пѣтъ, на кждѣто го изведе. Като вървѣлъ, вървѣлъ, срѣщналъ го на пѣтя единъ обрѣженъ човѣкъ отъ главата до краката, та го поздравилъ и попиталъ: „на кждѣ отивашъ тѣй, дѣдо“. Калугеринътъ му рѣкълъ: „ехъ, синко, намислихъ си да идж въ Миръ да се запознаиъ съ неговитѣ работи, послѣ да се завърнѣ и наредѣхъ мѣнастиря“. — „Кога е тѣй и азъ имамъ малко работа изъ мира, да ти станѣ единъ другаръ, ако искашъ“, рѣкълъ обрѣжениятъ. „Добрѣ, синко, но страхъ ме е отъ тебе, виждашъ ми се, да си нѣкой харамия, да ме не убиешъ нѣйдѣ изъ пѣтя като си до толкова обрѣженъ съ ножъ, съ пицовъ, топузъ и пр.“ Обрѣжениятъ му рѣкълъ: „не бой се, азъ не съмъ до толкова лошъ, както ти се виждамъ; но защото занаятътъ ми е такъвъ, за туй тѣй ходиъ обрѣженъ“. — „То добрѣ, рѣкълъ калугеринътъ: бѣди ми другаръ; да вървимъ сега, че послѣ отъ дѣлата ти ще разберѣ какъвъ си“. „Да вървимъ“, казалъ обрѣжениятъ, който билъ ангелъ въ човѣчески образъ, и тръгнали заедно. Като вървѣли, вървѣли, вели

да се питатъ изъ пѣтя, дѣ да прѣнощуватъ тѣзи вечерь. Калугерътъ рѣкъль: „да идемъ на нѣкой чорбаджия на кѣщата да прѣспимъ тая вечерь“. — „Не, рѣкъль обрѣжжениятъ: тая вечерь ще идемъ на говедарина на гости, азъ за туй съмъ трѣгнѣль“. „Ехъ, като си видѣль за добро, рѣкъль калугеринътъ, тамъ да идемъ“. Когато стигнѣли въ селото, отишли на говедарина на кѣщата да спѣтъ, него нѣмало още. Бабата му ги приела добрѣ въ кѣщата, която била една колиба, подпрѣна въ срѣдата на единъ дирекъ (стѣлбъ), а отъ странитѣ на двѣ на три направена и покрита. Вечерята си дошелъ говедаринътъ, нахраниль, напоиль гоститѣ съ каквото Господъ далъ и си легнѣли да спѣтъ. Утринѣта, като станѣли, говедаринътъ отишелъ рано да искарева говедата, а гоститѣ се готвили да си отидѣтъ ужъ, та се помаели малко додѣто говедаринътъ си искараль говедата отъ селото навънъ. Тогава на трѣгване обрѣжжениятъ човѣкъ се обѣрнѣль къмъ бабата и ѣ рѣкъль: „ставай, бабо, прѣбири си сичкото, каквото имашъ въ кѣщи съ дѣцата заедно и го изнеси вънка, защото ще съборѣж кѣщата ви, която иска да ви притисне единъ день“. Бабата, като чула думитѣ му, се уплашила и зела да се моли: „синко, какво ще правишъ, какво ви направихме, не виждате ли, че сме сиромаси хора, нѣмаме друго освѣнъ тая кѣща, а ти искашъ да ѣ съборишъ? Моля ти се не дѣй ни прави туй зло“. Обрѣжжениятъ ѣ казалъ: „много, много, нѣма да приказвашъ, видишъ ли тоя ножъ? Ей сега ти зинамъ главата, — трѣба да разбирашъ какво ти приказвамъ“. Бабата се уплашила, извадила си дѣцата и покѣщнината, а той дрѣпнѣль диреката и кѣщата паднѣла. Калугеринътъ не одобрилъ поведението му и се попишманиль, дѣто се събралъ да пѣтува съ тоя лошъ харамия, който още отъ прѣвъ пѣтъ ѣ удариль на зло, но си примѣлчалъ. Тогава обрѣжжениятъ рѣкъль на другаря си: „хайде сега да си вървимъ“, и си трѣгнѣли. Него день вървѣли, що вървѣли, вечерята наближили друго село, зели пакъ да се питатъ: тая вечерь дѣ ще бѣдѣтъ на конакъ, на сиромасъ човѣкъ ли, на богатъ ли. Обрѣжжениятъ рѣкъль: „тая вечерь пѣкъ ще да сме на чорбаджията на гости“. И калугеринътъ склониль. Вечерята, когато отишли на богатъ, той ги приелъ добрѣ, нахраниль ги, напоиль ги, както трѣбало и си легнѣли. Утринѣта когато станѣли, паднѣло голѣма мѣгла; дошло врѣме пакъ да си отиватъ, обрѣжжениятъ рѣкъль: „моля ти се, я дай ни най-малкиятъ си синъ, да ни испрати до нѣйдѣ изъ пѣтя, додѣ се дигне мѣглата, че послѣ да се върне назадъ“. Богатиятъ склониль, пратиль го съ тѣхъ да ги испрати до нѣйдѣ отъ селото навънъ. Като вървѣли тримата, що вървѣли, стигнѣли една рѣка отъ селото навънъ. Тукъ на срѣдѣ моста обрѣжжениятъ се приближилъ до момчето, извадиль ножа си,

заклалъ го и го оставилъ на края, та си заминали. Когато останали пакъ двамата другари, калугерътъ рѣкълъ: „наистина, отъ начало те имахъ за добъръ човѣкъ, но сега, като ти видѣхъ безправдитѣ, не можж да си помисля за тебе друго, освѣнтъ че ти трѣба да си голѣмъ разбойникъ, който за добро сѣ зло плащашъ“. — „Не, рѣкълъ другарятъ му: „азъ сичко съ редъ карамъ и за добро го правя, ти не знаешъ“. „Кога е тъй, рѣкълъ калугеринътъ, защо събори на онзи сиромашъ говедаръ кжщата, защо уби на богатия сина му, какво зло ти направихъ единиятъ и другиятъ?“ — „Да ти кажж защо, рѣкълъ обржжениятъ, онзи говедаринъ става толкова години пасе говедата въ него село, никога нѣма да се обогати, ако ще би и до животъ да ги пасе; Господъ не иска веке да е говедаринъ. Прати ме да му съборя кжщата, защото подъ неж има заровенъ шпикъ жълтици, стига да спи отгорѣ имъ, да станж причина да земе да си направи нова кжща, и като копае за темели, да ги намѣри, да си направи хубава кжща, да се обогати и 6—7-тѣхъ му дѣца да не сж сѣ говедари, а да бжджтъ заможни хора. А колкото за сина на богатия, причината е тази: той още, когато бѣше на майка си въ утробата и не бѣше се родилъ, рѣче въ себе си той: „додѣ не убиж азъ баща си, нѣмж да му земж иманъето“; за това прѣди той да убие баща си, Богъ ми каза да му земж душата по-напрѣдъ, за да се не изпълни желанието му, което и изпълнихъ“. Разбра ли сега, че не съмъ лошъ и простъ разбойникъ, който заплащамъ за добро сѣ зло, а съмъ ангелъ Михаилъ, който земамъ душитѣ на хората и съмъ пратенъ да изпълнявамъ Божията заповѣдъ; за това ти казвамъ, че нѣмашъ работа въ миръ, но да си идешъ да си гледашъ работата въ мѣнастиря, че единъ день, като дойдж да те подберж съ топуза и ножа си, смазвамъ те и нищо нѣма да остане отъ тебе. Сега отъ тукъ можешъ да си вървишъ право въ мѣнастиря. Ангелътъ останалъ невидимъ, а калугеринътъ си отишелъ да нарежда мѣнастиря и да си гледа работата.

Вториятъ расказъ е помѣстенъ въ VI т. на Сборника, III отдѣлъ, стр. 117—119 подъ заглавие: „*Свети Илия кога гледалъ големи неправинѣ на земята*“.

Ний ще го наричаме: „*Пророкствъ на извора*“. Ето неговото съдържание:

Когато билъ свети Илия на земята, виждалъ голѣмитѣ неправди, които се правѣли на хората. Заради тия неправди, които гледалъ, свети Илия се покачилъ на една висока планина и излѣзълъ прѣдъ Бога. — „Какво има ново, старче, му рѣкълъ Господъ; защо си се мжилъ чакъ до мене да идешъ?“ — „Да ти се помоляж, Господи, му рѣкълъ свети Илия. Нека съмъ се мжилъ, само те моляж, Божицке мили, да не ти остане ха-

търъ, ако ти кажж нѣщо“. — „Знамъ, старче, какво ще ми рѣчешъ, му казалъ Господь: че си гледалъ голѣми неправди между хората, на ли туй искашъ да ми рѣчешъ?“ — „Да, наистина, Божицке, туй искамъ да ти кажж и да те помоля, да не оставяшъ да се глобятъ сиромаситѣ на правина, па и други лоши работи, що се вършятъ отъ лошитѣ хора, да не позволявашъ, рѣкълъ му свети Илия“. „Слѣвъ, тогава, старче, му отговорилъ Господь, долу на пята: близу до чешмата има едно яворово дърво, влѣвъ въ него, то е шупливо, покрий се хубаво съ шума и гледай насамъ къмъ чешмата; каквото се случи прѣвъ деня и вечерята, ела да ми го кажешъ, но каквото и да видишъ, да търпишъ — и добро и лошо“. Свети Илия направилъ му три метани и отишелъ, та се скрилъ въ дървото. Не се минжло часъ, ето ти на чешмата дофасалъ единъ въоруженъ конникъ, слѣвъ отъ коня и се навелъ, та се напилъ съ вода отъ чешмата; въ сжщото врѣме му паднжлъ единъ кемеръ пълъ съ жълтици, човѣктъ не се сѣтилъ, яхнжлъ си коня и си тръгнжлъ по пята. Подиръ него дошелъ единъ овчаръ да пие вода и намѣрилъ кемера съ жълтицитѣ, велъ го и ударилъ да бѣга напрѣку, отъ радостъ щѣлъ да се пукне. Не се минжло часъ, дошелъ единъ сиромасъ съ окапани парцали облѣченъ, сѣднжлъ до чешмата, извадилъ си отъ торбичката сухъ хлѣбецъ и го натопилъ въ водата, да омекне. Като вѣрвѣлъ по пята, конникътъ се сѣтилъ, че кемерятъ му трѣба да е паднжлъ на чешмата, и се върнжлъ, като бодѣлъ коня колкото можалъ, на сжщото мѣсто, рипнжлъ отъ коня долу и грабнжлъ сиромаса, който си ядѣлъ сухия хлѣбецъ, натопенъ въ водица. „Давай сегичка кемеря, дѣто го намѣри тука, или сега та утрепватъ“, му рѣкълъ оня разлютенъ. „Аманъ, бре човѣче Божи, му казалъ сиромасътъ, не ме владѣи мене, защото азъ ей сега сѣднжхъ тука, нѣма и петъ дакики врѣме; ни кемеръ съмъ видѣлъ, ни нищо“ — „Бре тебе ти казвамъ, пезевенгино, му извикълъ сърдито конникътъ, изваждай кемеря, защото ще загинешъ мърцина“. Като гледалъ свети Илия, какъ конникътъ нападалъ бѣдния човѣкъ, сърцето му се кжсало отъ мжка и безъ малко щѣлъ да се обади отъ дупката, да каже кой е земалъ кемеря; хубаво, ама Господь му заповѣдалъ да търпи до край; за това той си трѣпѣлъ и слухтѣлъ. — Сиромасътъ повторно се клелъ, дору месата си ядѣлъ, че нѣма хаберъ за оня кемеръ. Най-сетнѣ, като видѣлъ конникътъ, че сиромасътъ нѣма да му каже, извадилъ кобура и го утрепалъ на мѣстото му. Бърже-бърже го съблѣкълъ, дано намѣри кемеря, но не го намѣрилъ; потърсилъ около него, да не го е скрилъ нѣйдѣ, сѣкждѣ търсилъ — нѣма го, та нѣма го. Дяволъ да го земе, каква бѣше тая моя честь, и безъ пари

останжхъ и безъ душа; сега въ пустиня трѣба да отиджъ, а не дома“. — Тѣй рѣкълъ и мушнжлъ коня, та побѣгнжлъ.

Свети Илия седѣлъ до вечерята и не видѣлъ друго нищо лошо. На сутринята, рано-рано отишелъ при Бога и съ сичкия си умъ се надѣвалъ да искара виноватъ Господя. Иалѣвалъ прѣдъ Бога, поклонилъ му се три пѣти и застанжлъ съ прѣкрѣстени рѣцѣ и съ жалко лице. „Какво си нѣщо невеселъ, старче, му рѣкълъ Господъ за смѣхъ, я ми кажи какви правини видѣ вчера, отъ дѣто бѣше скритъ?“ — „Тѣй е, Господи, ти ме проводи да гледамъ правини, ама азъ правини не видѣхъ, а видѣхъ най-лошитѣ кривини“. — „Я кажи ми да видимъ, казалъ Господъ, какво си видѣлъ?“ — „Ти самъ знаешъ Господи, му рѣкълъ свети Илия, но азъ пакъ ще ти кажжъ: като се скрихъ въ дървото, дойде на чешмата единъ конникъ и слѣве да се напие съ вода, та му паднж единъ кемеръ съ пари, но той не се сѣти и си отиде по пѣтя. Не би часъ, минж единъ овчаръ, да пие вода отъ чешмата и намѣри кемеря, грабнж го и избѣга въ планината; не би часъ, ето ти единъ сироманъ човѣкъ дойде сѣднж до чешмата и си натопи едно комаче хлѣбецъ въ водата, да му омекне и си го извѣде. Въ туй врѣме пристигнж и конникътъ въ галопъ и захванж да мѣчи сироманъ, да му даде паритѣ; хубаво, но сироманътъ не знаеше нищо за тая работа, молѣше му се, кълнеше му се, че нѣма извѣстие, но най-сетнѣ оня извади кобура и уби сироманъ на мѣстото му; търси, прави, струва, но не намѣри кемеря, защото овчарътъ бѣше го велъ; потърси наоколо, да не го е закопалъ нѣщо, но не го намѣри, яхнж коня си и си побѣгнж по пѣтя. Ето туй гледахъ, мили Боже; кажи сега туй право ли е?“ — „Споредъ тебе, старче, криво излѣзва, а споредъ мене е голѣма правина. Тая работа ето какъ стои — тя е моя тайна. Конникътъ, който загуби мушамата съ паритѣ, бѣше спечелилъ тия пари отъ разбойничество; той бѣше откаралъ прѣди нѣколко години 300 овци отъ баща му на овчаря и бѣше ги продалъ, тѣй щото тия пари сж на овчаря на баща му. Халалъ стока не се загубва и да се загуби пакъ се намѣрва, тѣй съмъ рѣкълъ азъ; разбра ли, старче, какво ти рѣкохъ, или не разбра?“ „Разбрахъ, Господи, и вѣрвамъ, че е тѣй; ами невинниятъ сироманъ, дѣто го уби пѣтникътъ, какво ще ми кажешъ за него?“ — „Сироманътъ, старче, му рѣкълъ Господъ, бѣше отъ най-лошитѣ хора; още отъ дѣтинство бѣше трѣгнжлъ подиръ дявола и отъ день на день отъ лошъ по-лошъ ставаше, а не по-добъръ; и сироманъ го направихъ и богатъ го направихъ, не рачи да се покае и сега бѣше пратенъ отъ едни злодѣйци да колаузмаиса одного домакина съ петъ дечица, за да го погубжтъ злодѣйцитѣ. Дѣто ще загине единъ добъръ домакинъ, той нека по-добръ си скърши врата подиръ дявола.

А оня, дѣто го уби (конникътъ), бѣше захванжлъ вече да се кае, и за дѣто уби сиромаша още повече ще се кае и ще отиде на Св. Гора да се спаси отъ сичкитѣ стари и нови грѣхове. Ти виждашъ, че всичко, което се прави на земята, безъ моята воля не става.“ Свети Илия се поклонилъ тогава три пѣти Богу, слѣвълъ отъ планината и си отишелъ въ къщи. И отъ оня часъ, каквото да видѣлъ, че се прави — лошо или добро — за всичко казвалъ: „така е волята Божия“.

И двата тия расказа не сж оригинално произведение на българската народна муза, а принадлежатъ къмъ кръга на тия международни сказания, съ които не отколѣ се занимавахъ въ западноевропейската учена литература г. *Gaston Paris*, (*L'Ange et l'ermite*, въ *Comptes rendus des séances de l'Académie des inscriptions et des belles lettres*, 1880, Paris 427—449, прѣпечатано въ *La Poésie du Moyen Age*, leçons et lectures, par Gaston Paris 151 сл.) г. *Israël Lévi* (*La légende de l'ange et l'ermite dans les écrits juifs*, въ *Revue des études juives* 1884, Janvier Mars 64 и сл.), *Klauston* (*Popular tales and fictions, their migrations and transformations* by W. A. Clouston, 1887, I. 20 и сл.) и др.

Сюжетътъ на първия отъ тия раскази е билъ много пѣти обработванъ въ срѣдновековната книжнина на разни европейски страни; въ XVIII вѣкъ той е доставилъ съдържанието на поемата *Hermit*, отъ английския писателъ Парнелъ, и на единъ епизодъ въ романа на Вольтера *Zadig*. Още Dunlop въ своята *History of fictions*, първото издание на която се яви въ 1814 год., показва извора на тоя сюжетъ въ XVIII глава на *Корана* (John Dunlop, *Geschichte der Prosadichtungen, aus dem engl. übertragen* von F. Liebrecht, 1851, 312).

Ето какъ се разказва тая история въ *Корана*: Веднѣжъ Мойсей казалъ на своя слуга: „Азъ не щъ да се спрѣ, докѣто не стигна до мѣстото, дѣто свѣтътъ двѣтъ морета, ако и да ми се случи да отидѣ на седемдесетъ години“. Когато тѣ стигнали до тѣхното сияние, тогава забравили своята риба, а тя трѣгнала въ пѣтя си, като свободно плувала въ морето..... И тѣ двамата се върнали назадъ, като вървѣли по диритѣ си. Тамъ тѣ срѣцнали единъ слуга отъ нашитѣ¹⁾ слуги, на когото ний сме низвели нашата милость и на когото сме дали да познае висшето знание. Мойсей му рѣкълъ: „Могъ ли да дойдѣ подирѣ ти, да ме научишъ една частъ отъ това, което знаешъ и ти“. Непознатиятъ отговорилъ: „Ти не ще имашъ достатъчно търпѣние, да истраешъ повече врѣме съ мене, защото ти не ще можешъ да понесешъ тия работи, на които не разбирашъ смисъла“. — „Ако Богу е угодно, ти ще видишъ, че съмъ търпѣливъ и че нѣма

¹⁾ Въ *Корана* това говори Богъ.

да се противиш на твоитѣ заповѣди.“ — „Е добръ, казалъ непознатиятъ, слѣдвай ме; но не ми задавай въпроси за нищо, ако не ти проговорѣ азъ най-напрѣдъ.“ — И тѣй тръгнжли и двамата и влѣзли въ една *ладия*; като извлѣзли отъ нея, непознатиятъ ѣх пробилъ. — Мойсей рѣкълъ: „ти постѣпи много странно; ти пробѣ ладията, за да се удавишъ тѣя, които сѣх вѣтрѣ, за това ли?“ — „Не ти ли рѣкохъ, че нѣма да имашъ доста тѣрпѣние, да останешъ съ мене!“ — „Недѣй ми налага много мѣчни задължения, отговорилъ Мойсей, и прости ми, че забравихъ твоитѣ заповѣди.“ Пакъ тръгнжли и скоро срѣщнжли единъ юноша. Непознатиятъ го убилъ. „Какъ, рѣкълъ Мойсей, ти уби единъ невиненъ човѣкъ. Ти постѣпи гнусно!“ — „Не ти ли рѣкохъ, че ти нѣма да имашъ доста тѣрпѣние, да останешъ съ мене?“ — „Извини ме тоя пѣтъ. Ако ти задамъ още единъ въпросъ само, недѣй ми позволява да те придружавамъ.“ — Пакъ вървѣли до вратата на единъ градъ. Тѣ помолили жителитѣ да ги приемѣтъ, но жителитѣ се отказали. — Понеже една стѣна била на пѣтъ да се срине, непознатиятъ ѣх поправилъ. „Ти трѣбаше, рѣкълъ Мойсей, да искашъ отъ тѣя хора възнаграждение.“ — Ний трѣба да се раздѣлимъ, рѣкълъ непознатиятъ: ти нѣмашъ нужното тѣрпѣние. Азъ ще ти обяснѣх работитѣ, които те очудихъ. Корабѣтъ принадлежи на бѣдни рибари; азъ го направихъ да не влѣзва въ работа, защото задъ насъ идеше единъ царъ, който заграбѣ сички здрави кораби. — Колкото за младенеца, неговитѣ родители бѣхъ вѣрующѣ; но ако бѣше живѣлъ, той щѣше да ги зарази съ нечестие и невѣрие; Господъ ще имъ даде въ змѣна единъ синъ благодѣтеленъ и достоенъ за обичъ. — Стѣната е наслѣдство на двѣ сирачета, бащата на които бѣше набоженъ човѣкъ: подъ тая стѣна има съкровище и Господъ иска тѣ да достигнатъ пълната си възраст, па тогава да намѣрѣтъ иманѣто. Азъ не съмъ извършилъ ни едно отъ тѣя съдѣйствия по свое побуждение, и ето ти обяснението, което ти нѣма тѣрпѣнието да дочакашъ¹⁾.

Тоя расказъ на корана се е повтарялъ често въ книгитѣ на Мюсюлманитѣ съ нѣкои незначителни добавки.

Тѣй Вайль въ своята книга „*Biblische Legenden der Muselmanen*“ (176—181), която е съставена споредъ разни арабски рѣкописи, привежда единъ расказъ за Мойсея и Божиия служителъ, който тукъ се нарича Хидръ. — Тая личностъ съответствува у Мюсюлманитѣ на пророка Илия, комуто Евреитѣ приписватъ вѣченъ животъ и скитание по земята. Къмъ расказа на Корана тукъ е прибавено слѣдното по-обстоятелно въведение:

¹⁾ Коранъ, законодательная книга мохамеданскаго ученія перев. Гордія Соблукова, Казанъ 1873, 252--254.

„Единъ день, когато Мойсей се хвалилъ съ своята мъдрость на слугата си Йозуа, който го придружавалъ, Господъ му рѣкълъ: „иди на Персийския заливъ, дѣто морето на Гърцитѣ се съединява съ морето на Перситѣ и тамъ ще намѣришъ одного отъ моитѣ благочестиви слуги, който по мъдрость те надминава“. — „По какво ще познажъ тоя мъдрецъ?“ — „Вземи съ себе си една риба въ единъ кошъ, тя ще ти покаже дѣ се намѣрва моятъ вѣренъ служител“. — Мойсей се отиравилъ съ Йозуа въ указаната нему отъ Бога страна, и винѣги носѣлъ съ себе си коша съ рибата. Веднѣжъ легналъ на морския брѣгъ съвсѣмъ уморенъ, и заспалъ. Като се събудилъ, било вече късно и той се затекълъ да стигне въ желаното прибѣжище. — Йозуа забравилъ въ бързината да земе рибата, а пѣкъ и Мойсей забравилъ да му напомни. Чакъ на другата сутрина се сѣтили за рибата и рѣшили да се върнатъ пакъ на онуй мѣсто, дѣто въ прѣдидущия день били отпочивали. Щомъ стигнали обаче на морския брѣгъ, тѣ съгледали една риба, която съвсѣмъ права се хлѣзгала по гладчината на водата, на мѣсто да плува като другитѣ риби лежешкомъ въ водата; тѣ познали за това скоро, че това трѣба да е тѣхната риба и трѣгнали подирѣ ѣ по брѣга на морето. Тѣ вървѣли нѣколко часа подиръ своя водачъ, докѣто внезапно той се мурнѣлъ въ водата и исчезналъ. Тѣ останѣли на мѣстото си и си помислили: тукъ трѣба да живѣе благочестивиятъ човѣкъ, когото търсимъ. Скоро съгледали една пещера, надъ входа на която имало писано: „Въ името на Бога, всемилосърдния, всемилостивия“. Тѣ влѣзли вътрѣ и намѣрили единъ мъжъ, който билъ цвѣтущъ и силенъ като единъ седемнадесетъ годишенъ юноша, но брадата му била бѣла като снѣгъ и му отивала чакъ до нозетѣ. Туй било пророкъ Хидръ, който билъ надаренъ съ вѣчна младость, но въ сѣщото врѣме и съ най-хубавото украшение на стареца.

„Земѣ ме за твой ученикъ, рѣкълъ Мойсей, като се поздравили взаимно, и позволи ми, да те придружавамъ въ твоитѣ скитания по свѣта, за да се чудѣ на мъдростьта, която Богъ ти е подарилъ“. ¹⁾

Подобенъ единъ расказъ намѣрваме и въ турската книга „История на четиридесетѣтъ везира“.

(Gibb, The history of the forty vezirs 1886, 306 и сл. 29 история. Тая книга е прѣведена и на нѣмски отъ Behrnauer-a).

Тукъ въведението е измѣнено въ слѣдующия видъ:

Единъ день, когато свети Мойсей (миръ да му е!) проповѣдвалъ на народа си, нѣкои го попитали: „Кой отъ сичкитѣ тукъ

¹⁾ Подобно и у Табари, ср. приложенията къмъ *Mesnevi oder Doppelverse des Scheich Mewlânâ Dschelâl* — ed-din Rûmî aus dem Persischen übertragen von Georg Roseu 180—186.

събрани е най-мъдриятъ“. — Свети Мойсей отговорилъ: „Авъ съмъ най-мъдриятъ“. Понеже не рѣкълъ „Всевишниятъ Богъ е най-мъдриятъ“, единъ гласъ му извикълъ: „О Мойсее, при стечението на двѣтъ морета има единъ мой служителъ, който е по-мъдръ отъ тебе; иди го вишъ“. Тѣй Всевишниятъ Богъ го укорилъ. Тогавъ св. Мойсей се помолилъ и рѣкълъ: „Боже мой, какъ да намѣрихъ тоя твой служителъ?“ — „Вземи една риба, и дѣто тя оживѣе и скочи въ водата, тамъ ще го намѣришъ“.

Расказътъ на Корана се счита отъ западно-европейскитѣ учени обикновенно за най-старъ писанъ вариантъ отъ нашата история. Но на руски има една книга подъ заглавие: *Древній Патерикъ*, изложенный по главамъ. Переводъ съ греческаго. Изданіе редакціи Душеполезнаго чтенія (Москва 1874), и въ нежъ намѣрваме също такъвъ единъ расказъ. Въ прѣдговора на тая книга (стр. 6) между другото се казва и слѣдното:

„Ний прѣдлагаме на читателитѣ тоя Патерикъ, прѣведенъ отъ грѣцки по синодалния рѣкописъ № 452 (споредъ каталога на Маттея между типографскитѣ in quarto № XLIII), на пергаментъ отъ XI—XII вѣкъ, на 182 листа. Патерикътъ, който ваема цѣлия тоя рѣкописъ, е билъ извѣстенъ още на Цариградския патриархъ Фотия, който го е и описалъ въ своята библиотека глава по глава (с. 198). Оригиналниятъ текстъ на тоя Патерикъ не е издаденъ и даже отъ рѣкописитѣ не е извѣстенъ. Извѣстенъ е само латинскиятъ му прѣводъ, направенъ още въ VI вѣкъ отъ Пелагия и Иоанна, диякони римски; той е издаденъ отъ Росвейда (*De vita et verbis seniorum*, Antwerpiæ 1628)¹⁾ и пр.¹⁾

Въ 20 глава на „Древния Патерикъ“ намѣрваме слѣдния расказъ (17-й по реда си).

Нѣкой си светъ отшелникъ молилъ Бога и казвалъ: „Господи, открий ми рѣшеніята си“. Често той и подвизи си налагалъ, сѣ по тая причина. Но Господъ му внушавалъ, че изпълнението на туй искание е невъзможно за човѣшката природа. Она не прѣставалъ обаче да се моли Богу. Понеже Богъ искалъ да го поучи, внушилъ му, че трѣба да отиде да посѣти едного отшелника, който живѣлъ далечъ отъ него. И като се при-

¹⁾ Ний помолихме г-нъ В. Р. Морфилъ, професоръ на славянскитѣ езици въ Оксфордския университетъ, да прѣгледа горѣприведената книга „*De vita et verbis seniorum*“, но той ни съобщава, че не можалъ да намѣри въ нежъ нашата история за ангела и пустинника. Значи, ако показанието на московския издател на Древния Патерикъ е вѣрно, т. е. че рѣчената антверпенска книга е прѣведена отъ грѣцкия оригиналъ на тоя Патерикъ, то трѣба въ книгата, която е служила на римския прѣводачъ на *De vita et verbis seniorum* да е липсвала тая история. Да ли е съществувала тя по онова врѣме въ други нѣкои рѣкописи или се е появила по-късно? — Тия въпроси ний не можемъ ги рѣши, защото нѣмаме на рака даже Библиотеката на Фотия. — Ползуваме се отъ случая, да засвидѣтелствуваме своята особена благодарность Професору Морфилю, за нееднократнитѣ справки, които е правилъ за нашитѣ трудове въ Оксфордската Бодлеянска библиотека.

готвилъ, тръгналъ на пѣть. Господь проводилъ тогава единъ ангелъ, прѣобразенъ въ монахъ, който срѣщналъ стареца и му рѣкълъ: „Кждѣ отивашъ, добрый старче?“ Старецътъ отговорилъ: „При еди кого си отшелника“. Ангелътъ му рѣкълъ: „И азъ отивамъ тамъ, да идемъ наедно“. И като вървѣли тѣй, стигнали вечерята на първия день на едно мѣсто, дѣто единъ христороубецъ ги посрѣщналъ и успокоилъ и имъ далъ да яджтъ отъ едно сребърно блюдо. — Като се свършила вечерята, ангелътъ хваналъ блюдото и го хвърлилъ на въздуха. Старецътъ като видѣлъ това, се оскърбилъ. Подирѣ излѣзли и тръгнали пакъ наедно. На втория день стигнали на друго едно мѣсто, намѣрили и тамъ одного мжжа христороубца, който обичалъ калугеритѣ и който съ любовь ги приелъ, омилъ имъ нозѣтѣ и ги успокоилъ. На сутрешята човѣкътъ завелъ едникия си синъ при тѣхъ да го благослови. Но ангелътъ го хваналъ за гушата и го одушилъ. Като видѣлъ това старецътъ, ужасилъ се, но нищо не му рѣкълъ. На третия день не намѣрили никого, кой да ги приеме; намѣрили само една колиба, опустѣла още отъ старо врѣме и сѣднали подъ сѣнката на стѣната. Старецътъ, като тръгналъ на пѣть, билъ си земалъ хлѣбецъ и захваналъ сега да яде. Ангелътъ съгледалъ, че стѣната малко остава да падне; станалъ, запасалъ се, захваналъ да разваля стѣната и пакъ да ѝ строи. Тогава старецътъ излѣзълъ отъ търпение и го заклелъ съ тия думи: „Ангелъ ли си ти или бѣсъ, кажи ми? Кой си ти? Защото работитѣ, които вършишъ ти, не сж човѣшки. Вчера и оня день ни приехъ овия христороубци — не зияноса ли блюдото на едного, и не одуши ли сина на втория? а тукъ безъ никакъвъ прѣдлогъ зель си да поправяшъ стѣната!“ Тогава ангелътъ му рѣкълъ: „Слушай и азъ ще ти кажж: първиятъ боголюбивъ човѣкъ, който ни прие, има си доста свое имание. Но блюдото той неправилно го е спечелилъ; за да не погине сичкиятъ му трудъ само за онова блюдо, азъ унищожихъ блюдото, и сега сичкиятъ му имотъ е чистъ. И другиятъ човѣкъ, който ни прие, е добродѣтеленъ мжжъ и милостивъ. Да бѣхме оставили сина му живъ, той щѣше да стане оржде на сатана и щѣше да направи да се забравжтъ добринитѣ на баща му; за това азъ го одушихъ, до като е малкъ, и той да се спаси, па и бащинитѣ му дѣла да не загинжтъ прѣдъ Бога. — Домакинътъ на тая кжца е човѣкъ нечестивъ и гледа само зло да прави; но той е бѣденъ и за това не може сичко да прави, каквото му се поще. Дѣдо му, когато правилъ тая стѣна, зазидалъ въ нея пари. За да не би оня човѣкъ, като намѣри паритѣ, да пакости комуто иска, азъ поправихъ стѣната и му отнехъ възможността да намѣри паритѣ. Иди прочее въ килията си, за-

щото, както е рѣкълъ Святиятъ Духъ: Божиитѣ рѣшения сж като бездни.“

Като казалъ това ангелътъ Божий, станжлъ невидимъ. Тогава старецътъ, като дошелъ на себе си, върнжлъ се въ килията си и прославялъ Бога (стр. 465—467)¹⁾.

Ний ще се повърнемъ още къмъ въпроса за происхождението на основата на горѣприведения расказъ въ Корана. Може би по фабулата си тоя расказъ, т. е. тия устни извори, по които той е съчиненъ, и да сж по-стари отъ расказа въ „Древния Патерикъ“, но тоя послѣдниятъ може да е по-старъ по врѣмето на записванието си. Тоя въпросъ трѣба да се прѣгледа, като се сравни грѣцкиятъ текстъ на „Древния Патерикъ“ съ латинския му прѣводъ, а тѣй сжщо и съ сходнитѣ грѣцки, латински и славянски компилации отъ житието на светиитѣ, отъ рода на тѣй нарѣченитѣ *скитски патерици*. Разбира се отъ само себе си, че ний не можемъ да се натоваримъ съ тая задача, ва това ще се ограничимъ само съ постановката на въпроса, като забѣлѣжимъ още, че сждейки по устнитѣ источно-славянски народни раскази, трѣба да се прѣдположи, че и историята на „Древния Патерикъ“ трѣба да е била распространена и въ книжнината на источнитѣ християни.²⁾

Не много по-новъ отъ Корана по врѣмето на писменната си редакция е единъ расказъ, който много прилича на прѣдидущитѣ и се намѣрва въ нѣкои прѣписи отъ латинския сборникъ „Vitae Patrum“. Историята на тоя сборникъ още очаква своя изслѣдователь. Западно-европейскитѣ учени прѣдполагатъ, че той е билъ съставенъ по-рано отъ VIII. в. споредъ нѣкой грѣцки и коптски извори, но че неговитѣ оригинали сж се изгубили или че поне не сж намѣрени още (сравни поменжтитѣ по-горѣ статии на Гастона Париса и Израелъ Леви). Нѣкои отъ латинскитѣ прѣписи, които се различаватъ по нѣщо единъ отъ други, сж били прѣведени още въ срѣднитѣ вѣкове на французки. Въ нѣкои редакции на тоя сборникъ е помѣстенъ и единъ вариантъ отъ повѣстѣта, която ни занимава. Ний го въспроизвеждаме, споредъ изложението на Г. Париса, понеже нѣмаме на рѣка латинското издание на тоя сборникъ.

„Имало едно врѣме въ Египетъ единъ отшелникъ, който молялъ Бога, да му покаже своя сждъ. Единъ день единъ Божи ангелъ, прѣоблѣченъ като старецъ, му се явилъ и му рѣкълъ: „Ела да изходимъ пустинята; да отидемъ при светитѣ отци,

¹⁾ Тоя расказъ е приведенъ въ съкращение въ статията на г. М. Петрова „Южно-русскія легенди“ въ „Труды Кіевской Духовной Академіи“ 1875 № 3 стр. 595.

²⁾ Ний имаме свѣденія, че единъ расказъ, приличенъ на горѣприведения, се съдържа въ единъ срѣбски ръкописъ отъ XVIII вѣкъ (л. 470), който се намѣрвалъ въ библиотеката на Кіевската Духовна Академія (Н. О. 8. 15), но сега тоя ръкописъ не се намѣрва на мѣстото си.

които живѣхтѣ тамъ и да получимъ тѣхното благословение“. Тръгнали и съ голѣми мѣки стигнали въ една пещера, дѣто намѣрили единъ светъ човѣкъ, който ги приелъ много хубаво, омилъ имъ новѣтъ и имъ далъ, каквото ималъ. На сутрѣнната, като се простили съ него, ангелътъ скрипомъ взелъ блюдото, съ което имъ служилъ да ядѣтъ. Отшелникътъ си рѣкълъ: „Какво му дойде на ума, да вземе блюдото на тоя светъ мѣжъ, който ни прие толкова милосърдно?“ — Гостоприемецътъ испратилъ сина си подирѣ имъ, който ги стигналъ и имъ рѣкълъ: „Върнете блюдото, което взехте“. Ангелътъ му рѣкълъ: „Моятъ другаръ, който върви напредъ, го взе; иди го искай отъ него“. Когато юношата заминалъ напредъ, той го тикналъ въ пропастьта край пѣтя и тамъ она погинулъ. Отшелникътъ, като видѣлъ това, ужасилъ се и казалъ: „Горко менъ! Какво сторихме на нашия отличенъ гостоприемецъ? Ограбихме го, сега пѣкъ убиваме сина му!“ Вървѣли, каквото вървѣли, стигнали въ една малка кѣщичка, дѣто живѣялъ единъ абатъ съ двама ученика. Тѣ почукали, но абатътъ проводилъ да имъ кажѣтъ: „Вървете си, азъ нѣмамъ мѣсто за васъ.“ Тѣ го умолявали настоятелно да ги остави да прѣнощуватъ подъ стрѣхата му, защото били много уморени, но той имъ отказалъ и тоя пѣтъ. Тѣ настояли: „Дивитѣ звѣрове, рѣкли тѣ, ще ни изѣдѣтъ, ако не ни приемешъ“. — Най-сетнѣ абатътъ, отъ досада, рѣкълъ на единия отъ ученицитѣ: „Заведи ги въ обора.“ Като стигнали тамъ, тѣ поискали свѣщъ да видѣтъ, дѣ да си легнатъ: отказали имъ. Поискали да похапнатъ: единиятъ отъ ученицитѣ имъ занесълъ малко хлѣбъ и вода и имъ рѣкълъ: „Азъ ви давамъ това отъ моята порция; гледайте да не узнае моя учитель нищо.“ Тѣ прѣкарвали така цѣлата нощъ, прострѣни на голата земя. Като се съмнѣло, ангелътъ рѣкълъ на одного отъ ученицитѣ: „Помоли твоя учитель да ни приеме; ний имаме нѣщо да му дадемъ.“ Като дошелъ абатътъ, ангелътъ му поднесълъ блюдото, което билъ откридвалъ отъ светия човѣкъ.

Слѣдъ туй си тръгнали. Отшелникътъ като не знаелъ, че тоя старецъ е ангелъ, му рѣкълъ съ възмущение: „Махни се отъ тукъ; азъ не искамъ вече твоето другарство. Ти зима стоката на тоя човѣкъ, който ни прие толкова добръ, порази сина му, и отнетото отъ него го давашъ на единъ човѣкъ, който не се бои отъ Бога и нѣма милость за никого!“ — Ангелътъ му отговорилъ: „Та не иска ли отъ Бога да ти покаже своитѣ присѣди? Азъ бидохъ испратенъ да ти ги покажѣ. Блюдото, което взехъ отъ светия човѣкъ, нѣмаше добро происхождение. Не приличаше единъ човѣкъ добъръ и набоженъ като него, да притежава нѣщо, спечелено нечестно; туй, що е лошо, биде дадено на лошия, за да довѣрши неговата пагуба. Колкото за

за сина, да не бѣхъ го убилъ, той щѣше да убие баща си слѣдующата нощъ.“ Тогавя отшелникътъ узналъ, че ангелъ му говори, падналъ на колѣни по очи на земята. Ангелътъ исчезналъ и отшелникътъ разбралъ, че Божиитѣ присѣди сж справедливи: (*La roésie du moyen age*, 166—168).

Въ срѣднѣвѣковата еврейска литература се е запазилъ тѣй сжщо единъ вариантъ отъ историята, която ни занимава, въ съчинението на Раби Ниссима, написано за утѣшение на тѣстия му, слѣдъ смъртѣта на синоветѣ му. Това съчинение е отъ XI вѣкъ. Ето, споредъ г. Леви, какъ се разказва въ него нашата история:

„Равинъ Йозуе¹⁾ бенъ Леви намѣрилъ нѣщо, което много го мжчело и го смущавало, до като тайната не му била изяснена и истината открита. Той постилъ дълго врѣме и молилъ Бога, да накара, да му се яви Илия. Илия му се явилъ и му рѣкълъ: „Кажи ми, какво ти е желанието и азъ ще го изпълнѣ.“ Р. Йозуе отговорилъ: „Желахъ да отидѣ съ тебе, да видѣ твоитѣ дѣла по свѣта, за да се поучѣ.“ Илия подзелъ: „Ти не можешъ истѣрпѣ сичко, каквото ме видишъ, че ще сторѣ, и азъ ще възбудѣ твоето нетѣрпѣние, като ти открихъ моитѣ дѣяния.“ — „Азъ нѣма да ти додѣвамъ съ своитѣ въпроси; азъ искамъ само да гледамъ, какво вършишъ.“ — „Съгласенъ съмъ, съ условие, че ако ме питашъ за причинитѣ на моето поведение, или пѣкъ ми отиравишъ какъвто и да е въпросъ, азъ ще те оставѣ.“ — „Слѣдъ туй тѣ трѣгнжли. Най-напрѣдъ стигнжли въ кжщата на единъ сиромасъ, сичкиятъ имотъ на когото се състоялъ отъ една крава, която стояла на двора. Мжжътъ и жена му били сѣднжли на вратника; присрѣцнжли пѣтницитѣ, приели ги съ радость, наставили ги въ най-хубавата стая и имъ дали да яджтъ и пижтъ. Тѣй прѣкарали нощѣта. На сутренѣта Илия се помолилъ Богу нѣщу за кравата, и тя умрѣла тозъ часъ. Слѣдъ това тѣ трѣгнжли. Р. Йозуе билъ слисанъ и възмутенъ отъ туй дѣйствие. Той си рѣкълъ: за възнаграждение на честѣта, която ни направи тоя бѣденъ човѣчецъ, убива му се едничката крава! — „Защо, попиталъ той Илия, направи ти да умре кравата на тоя клетникъ, който ни прие толкова добрѣ?“ — „Спомни си, отговорилъ Илия, условието, което ти положихъ. Ако искашъ да си отидешъ, азъ ще ти кажъ.“ Р. Йозуе прѣмълчалъ. — Вървѣли цѣлия день и надвечеръ стигнжли у единъ богатъ човѣкъ. Тоя не обѣрнжлъ никакво внимание на тѣхъ, и ги оставилъ безъ храна и питие. — Тоя богаташъ ималъ въ кжщата си една срутена стѣна, която трѣбало да поправи. На сутренѣта Илия се помолилъ и въздигнжлъ стѣната; послѣ си отишли. Жалостѣта

¹⁾ Р. Йозуе бенъ Леви живѣлъ въ III вѣкъ подиръ Р. Христово.

и удивлението се увеличили въ сърцето на Р. Йозуе, но той мълчалъ. Пакъ вървѣли цѣлия день и вечерята дошли въ една синагога, дѣто имало златни и сребърни столове и дѣто сѣкой си ималъ своя столъ. Нѣкой отъ присѣжтвующитѣ рѣкълъ: „Кой ще нахрани тия клетници тая нощъ?“ Други единъ рѣкълъ: „Тѣ ще се задоволятъ съ хлѣбъ, вода и соль, ако имъ се донесжтъ тука.“ — Сички се обнасяли съ тѣхъ прѣварително и тѣ прѣкарвали нощта на онова мѣсто. Сутрѣннта, като си тръгнали, Илия имъ рѣкълъ: „Господъ да ви направи всинца ви главатарѣ!“ Р. Йозуе пакъ се наскърбилъ, но пакъ замълчалъ. Кждѣ надвечерь тѣ стигнали въ единъ градъ, жителитѣ на когото ги посрѣщнали радостно, приели ги съ въсхищение, славили ги и ги наставили въ най-добрата си стая. Тѣ яли, пили и прѣнощували съ най-голѣмитѣ почести. На утрото Илия се помолилъ и рѣкълъ: „Богъ да ви даде само единъ главатаръ.“ Р. Йозуе не можелъ тогава да се стѣрпи и извикалъ: „Открий ми тайната на сичко това!“ — Илия отговорилъ: „Понеже искашъ да се отдѣлишъ отъ мене, азъ ще ти обяснѣ сичко. Човѣкътъ, на когото убихъ кравата, трѣбаше да загуби тоя день жена си: азъ помолихъ Бога, кравата да служи за откупъ за душата на жената, защото жената е голѣмо благо и е много полезна въ къщи. Богаташътъ, на когото поправихъ стѣната, да не бѣхъ го прѣдварилъ, щѣше да намѣри при раскопката на основитѣ едно голѣмо съкровище отъ злато и сребро. Азъ въздигнахъ една стѣна, която скоро ще падне и нѣма скоро да се поправи. Ако помолихъ Бога да направи сичкитѣ тия хора главатарѣ, това го сторихъ, защото това ще бѣде за тѣхъ нещастие, причина за несъгласия, защото сѣкой градъ, който има нѣколко главатарѣ, е загубенъ. Помолихъ Бога, другитѣ да иматъ само единъ, за тѣхно добро, понеже тѣй тѣ ще сж съгласни, нѣма да има ежби, нито анархия. За туй има и една дума: „Дѣто моряцитѣ сж много, корабътъ се строшава,“ и Бенъ Сира казва: „Съ единъ закрильникъ, единъ градъ се подържа.“

Послѣ Илия му казалъ, прѣди да тръгне: „Ако видишъ нѣкой лошъ човѣкъ честитъ, не се чуди и не се сърди, защото това е за негово нещастие. Ако видишъ нѣкой праведенъ човѣкъ — въ сиромашия, че се мжчи и страда отъ гладъ, жажда и голота, не се възмущавай и не дѣй прѣгрѣшава да се усъмнишъ въ твоя създателъ. Вѣрвай на противъ, че Богъ е справедливъ, че присждитѣ му сж справедливи, и че очитѣ му бдѣтъ върху пѣтищата на човѣка. И кой ще му каже: „Какво правишъ?“ На тия думи отгорѣ, тѣ се простили и се раздѣлили¹⁾ (*Revue des étades juives. № cit. 67—69*).

¹⁾ Гастонъ Парисъ привежда тоя расказъ по друго по-съкратено изложение, което се намира въ еврейския Сборникъ отъ приказки *Hibbour Maassiot*, печатанъ въ 1864 год. По

Подиръ тая история Раби Ниссимъ привежда между другото единъ расказъ отъ Иерусалимския Талмудъ (ibid 72). „Нашитѣ мждреци, казва той, расказватъ, че едно врѣме имало двама раввина, които били много набожни и не се раздѣляли никога единъ отъ други. Единиятъ отъ тѣхъ умрѣлъ и никой не дошелъ на погребението му, защото тоя сжщия день цѣлъ свѣтъ билъ отишелъ на погребението на царския синъ, който билъ лошъ човѣкъ. Раввинътъ много се наскърбилъ и рѣкълъ: „Праведнитѣ не се възнаграждаватъ.“ Тогава той чулъ насъне единъ гласъ, който му рѣкълъ: „Твоятъ приятель бѣше сторилъ една малка грѣшка, той биде наказанъ за неж тукъ долу, за да стигне чистъ и неопятненъ на другия свѣтъ. Царскиятъ синъ бѣ направилъ само едно добро дѣло и то безъ да размисли прѣдварително; Господъ го награди, за да се яви прѣдъ него лишенъ отъ сѣка заслуга и да получи за награда геенната. Единъ день той бѣше приготвилъ обѣдъ на нѣкои офицери и тия не дойдохъ. Като не искаше да стане зиянъ ястието, той го раздаде на бѣднитѣ. Раввинътъ съгледалъ тогава другаря си, какъ се расхожда въ рая между дърветата, по брѣга на една рѣка, а царскиятъ синъ, изгорѣлъ отъ жажда, търсялъ напрасно да се расхлади.“

Любопитно е, че въ славянскитѣ раскази, които прѣдставятъ аналогии съ расказитѣ на Раби Ниссима за „пжтника и Илия,“ се срѣщатъ картини много подобни на горнитѣ.¹⁾

Като се основава на горѣприведения еврейски расказъ, г. Парисъ приписва еврейско происхождение на цѣлия кръгъ на нашитѣ раскази. г. Леви напротивъ, като взема въ внимание, че расказътъ на Раби Ниссима е по-надирѣшенъ отъ Корана, вѣрва, че той е подражение на нѣкоя мюсюлманска повѣсть.

това изложение е напечатана и нѣмско-еврейската редакция у *Grünbaum Jüdisch-deutsche Chrestomathie*, 393—396.

Осбитостта на варианта въ Hibur Maassiot се състои въ туй, че Илия по чудесенъ начинъ съгражда дворецъ на негостоприемина богаташъ, за да не намѣри като конае, съкровището, което лежало въ основитѣ. Дворецътъ билъ осаденъ да се срути и да затрупа това имание.

¹⁾ Въ Сборника на *Xavier Marmier*, *Contes populaires de différents pays* (1880, 313—315) срѣщаме още единъ еврейски расказъ съ сжщата идея. Р. Иоахимъ навредъ проповѣдва учението: „че човѣкътъ е слѣпъ, че той не знае какво е по-хубаво за него: Богъ сичко върши за добро“. — Умира му жената, умиратъ му дѣцата, настава гладъ и сичкиятъ му другари и роднини загиватъ, но той пакъ не се поколебава и повторя: „Богъ сичко върши за добро“. Р. Иоахимъ трѣгва на пътъ само съ едно куче, съ една лампа и съ молитвенника.

Настава буря и пжтникътъ се примолва, да го пустятъ да се подслони въ една уединена къща, но му отказватъ. Тогава той се свива подъ едно дърво, запали лампата и захваща да чете молитвенника. Но бурята изгася лампата и грѣмъ убива кучето му. Р. Иоахимъ казва: „Азъ съмъ бѣденъ и самичкъ. Но Богъ сичко върши за добро. Азъ вѣрвамъ въ него.“ На сутринта той узнава, че разбойници убили сичкиятъ жители на оная къща, въ която търсаль приближише. „Ахъ, въсклидава раввинътъ, да бѣха ме приели ония хора да ношувамъ у тѣхъ, щѣхъ да бѣда убитъ, както тѣхъ. Да бѣше горѣла лампата ми и да бѣше лаяло кучето, разбойницитѣ щѣха да намѣржатъ и мене. Ний не можемъ да проникнемъ тайнитѣ Божи намѣрениа. Той сичко върши за добро“ (Францускиятъ академикъ не указва, за жалость, отъ кой изворъ е заелъ тоя расказъ).

Но мъчно е да си прѣдстави човѣкъ, че Мухамеданитѣ — първитѣ редактори на Корана сж импровизирали своя расказъ; напротивъ, като се вземе въ съображение, че Мухамедъ е билъ въ близки отношения съ съврѣменнитѣ нему Евреи въ Арабия, може смѣло да се прѣдположи, че подобенъ расказъ е съществувалъ още въ VII вѣкъ между Евреитѣ въ Арабия и Сирия, макаръ и да не е билъ свързанъ съ личността на Мойсея. Той е можалъ още въ неж епоха да прѣмине и у християнитѣ, напр. египетскитѣ, и да влѣзе въ кръга на легендитѣ, които сж се сгруппирали около прѣданията за първитѣ християнски отшелници въ Египетската Тиваида, тъй щото нѣма нужда да се съглежда въ християнскитѣ варианти на *Vitae Patrum* и „Древния Патерикъ“ прѣкъ отзвукъ на расказа въ Корана.

Много е вѣроятно, че именно на Евреитѣ, които въ всеобщата история се явяватъ най-главни систематизатори на монопсихическото учение въ религията, принадлежи и първата редакция на расказитѣ, които ни занимаватъ — идея, която напълно отговаря на учението въ еврейския Екклезиастъ. Самъ г. Леви, макаръ и да оборва мнѣнието на г. Париса за еврейското происхождение на темата въ расказа на Корана за Мойсея и Ангела, привежда единъ расказъ изъ Вавилонския Талмудъ, който има нѣкои аналогии съ повѣстѣта на Корана.¹⁾

„Царь Соломонъ ималъ нужда при постройката на храма отъ *Шамира*, това тайнствено животно, което притежавало качеството да реже и най-твърдитѣ камъне, а като разбралъ, че Асмодей знаелъ, дѣ му е жилището, заповѣдалъ на Беная, синъ на Ехояда, войвода санхедрински, да улови царя на демонитѣ, „защото той, като свърши наукитѣ си на небето, слѣзва и на земята, да се доучи.“ Съ помощта на остроумни стратасгемии и особито благодарение на силата на „името“ Божие, Беная сполучилъ да го върже и докара прѣдъ Соломона.

По пята тѣ видѣли една смоковница, Асмодей се потъркалъ о неж и ѣж повалилъ; послѣ стигнали въ една къща: той ѣж разрушилъ. Стигватъ въ колибата на една бѣдна вдовица, тя захваща да го моли. Тогавя той се навежда, за да не поврѣди къщата и си стропва една костъ. Ето, рѣкълъ той, пословицата казва право: „Сладкиятъ езикъ може да строши една става.“ — Вижда единъ слѣпецъ, който билъ забъркалъ пята си — той му показва, дѣ да върви; послѣ срѣща единъ пияница, който сжщо тъй билъ забъркалъ пята си, и него оправя. Послѣ съглежда една весела свадба — захваща да плаче. Чува, че единъ човѣкъ заръчва на единъ чизмаръ обуца, които да трайтъ седемъ го-

¹⁾ Редакцията на Иерусалимския Талмудъ принадлежи на IV вѣкъ, а на Вавилонския — на VI в. по Р. Х.

дини — захваща да се смѣ. Вижда най-сетнѣ единъ магьосникъ, който прѣдсказвалъ бѣдѣщето — и пакъ се изсмѣлъ.

Беная му рѣкълъ: „Обясни ми сичкитѣ тия странности. Защо оправи она слѣпецъ?“ — „Защото на небето е обявено, че той е съвършено праведенъ човѣкъ и че който му направи добро, ще се наслаждава на бѣдѣщия животъ.“ — „Защо оправи пияницата?“ — „Защото е обявено на небото, че тоя човѣкъ е съвършено лошъ; азъ му доставихъ туй удоволствие, за да исхарчи тукъ, каквото му остава отъ бѣдѣщия животъ.“ — „А защо плака, като видѣ веселата свадба?“ — „Защото знаяхъ, че мжжътъ ще умре слѣдъ единъ мѣсецъ и че вдовицата е осъдена да чака тринадесетъ години, прѣди да може братътъ на мжжа ѝ да се ожени за неѣ (или да ѝ даде право да се задоми пакъ).“ — „А защо се изсмѣ на оногова, който си поржчваше обуца?“ — „Той нѣмаше да живѣе нито седемъ деня, а си поржчваше обуца за седемъ години!“ — „А защо се изсмѣ на магьосника?“ — „Той седѣше върху едно съкровище и не можаше да узнае, какво има подъ него!“ (*Revue des études juives* № cit., 64—65).

Г. Леви обръща внимание на непълнотата на тая редакция — на обстоятелството, че първитѣ дѣйствия на Асмодея, между друго, срутванието на кжщата, оставатъ необяснени, а тѣй сжщо и на това, че Асмодею се приписватъ чѣрти, които повече приличатъ на нѣкое свещенно сжщество, а не на демоническо, — и за това смѣта, че приведениятъ расказъ изъ Вавилонския Талмудъ е разваленъ. Нѣкои подробности на расказа г. Леви ги поправя, споредъ насъ, много остроумно:

„Нѣкои подробности, очевидно, винжги сж се противѣли на тая деформация; въ нашата приказка нѣма подробностъ по-характеристическа отъ услугата, която Асмодей направилъ на пияницата, и причината, която той навежда, за обяснение на тая неочаквана щедростъ. Възможно е отъ друга страна благодарѣнието, сторено на слѣпия, който се нарича „съвършено праведенъ човѣкъ“, да бѣде само смекчението на нѣкой по-чуденъ епизодъ. Азъ съмъ наклоненъ наистина да вѣрвамъ, че въ оригиналната версия, Асмодей е постжпвалъ жестоко съ праведния; тѣй само се разбира очудванието на Беная, като съглежда подобна една несправедливостъ.

„Асмодей, или ангелътъ, когото той застжпва, на когото Богъ дава пълномощие, нѣма никаква нужда да търси вѣчното блаженство, за това трѣбаше да отговори: „Азъ за туй го наказахъ, за да си спечели бѣдѣщия животъ.“ Тѣй като го поправимъ, тоя епизодъ е точното опъко на слѣдующия, и обяснението на Асмодея, какъ се раздаватъ благата и злинитѣ на праведнитѣ и на лошитѣ хора, изразява напълно мисълта на раввинитѣ, защото тия казвали: „Богъ награждава на тоя свѣтъ лошитѣ

хора и за най-малкитѣ имѣ добри дѣла, за да нѣматъ право да искатъ блаженствата на другия животъ. Той напротивъ много се грижи за праведнитѣ и имѣ праща страдания, за да вкусятъ напълно блаженствата на бѣдѣщия свѣтъ¹⁾.

Че Асмодей въ горѣприведения расказъ е замѣнилъ ангела Божи — това прѣдположение се потвърждава отъ сжществуванieto на раскази, въ които чудесното сжщество извършва дѣйствия, прилични на Асмодеевитѣ, а пъкъ въ сжщото врѣме — е ангелъ.

Ние имаме нѣколко варианти отъ тоя расказъ — сърбско-руски; тѣхното взаимно сходство говори вече въ полза на това, че първообразътъ и на тѣзи трѣба да е источенъ.

Ние ги привеждаме тукъ, защото по идеята, за мъдростѣта на Божия Промисълъ, тѣ се схождатъ съ тия раскази, които съставятъ прѣдметъ на нашето изслѣдване, второ, за да обърнемъ на тѣхъ вниманието на българскитѣ етнографи; ние сме увѣрени, че отъ тия раскази, записани въ Хърватско и въ Самарския край, трѣба да се намѣрватъ варианти и въ българския, както между християнитѣ, тѣй и между мухамеданитѣ. Хърватскиятъ расказъ е напечатанъ въ нѣмски прѣводъ у Крауса „*Sagen und Märchen der südslaven*“ II. 129—131.

За ангела, когото Господъ изгонилъ.

„Имало едно врѣме една много бѣдна жена съ седемъ малки дѣчица, кое отъ друго по-малко. Нечайно жената умрѣла. Дѣцата ѝ плакали и се кжсали за нея. Кой ще имѣ дава отъ сега натаатъкъ насжщния хлѣбъ? — Олеле, горкана си! Господъ отъ небето испратилъ ангела си долу на земята, да донесе душата на жената прѣдъ Божия прѣстолъ. Ангелътъ Божи се спусналъ на земята въ малката колиба, дѣто бѣдната жена лежала мъртва въ кифора. Около кифора стожтъ дѣчицата, едно отъ друго по-малки; пишжтъ и ридажтъ: „Горко ни, тежко ни! Кой ще ни даде сега хлѣбецъ? Стани, майчице, стани!“ — Тоя жалостенъ плачъ трогналъ дълбоко Божия пратеникъ, който усѣтилъ неискано състрадание за дѣчицата. Въ единъ мигъ той разперилъ крила и тутакси душата се върнжала въ тѣлото на бѣдната жена. Читава и здрава станжала жената, като че нищо не било се случило. Ангелътъ се усмихналъ самодоволно, като видѣлъ, какъ дѣчицата прѣгржжали и цѣлували майка си. Слѣдъ туй той долетѣлъ назадъ прѣдъ Божия прѣстолъ. — Господъ го попиталъ: „Е, дѣ е душата?“ Ангелътъ отговорилъ: „О отче,

¹⁾ Сравни отъ сжщия авторъ *Encore un mot sur la légende de l'ange et l'ermitte*, *Revue des études juives* 1884 VIII, 202—205, — и известнитѣ трудове на руския академикъ Веселовскій, за распространението и измѣненieto въ Европа на расказитѣ за Соломона и Асмодея: „Изъ исторія литер. общенія между Востокомъ и Западомъ“ и „*Neue Beiträge zur Geschichte der Salomonsage*“ (*Archiv für slav. Philologie* VI) и др.

като видѣхъ безмърното нещастие, сърдцето ми щѣше да се прѣсне. Азъ повърнахъ душата пакъ въ тѣлото.“ — „Тѣй ли? Когато ти кажж: докарай ми душата тукъ, тука и да ми ъж докарашъ, а не да ъж оставяшъ пакъ на мѣстото ѝ. — Азъ се грижж за прѣхраната на сѣко червейче въ земята, хранѣ сѣко птиченце въ въздуха, сѣка рибка въ морето, та ония дѣчица ли щѣхъ да забравѣж? За наказание на твоето непокорство, осждамъ те, да се скиташъ по свѣта и да слугувашъ на хората. Хайде, махай се отъ тукъ!“

Ангелътъ слѣзълъ на земята и дошелъ при единъ попъ и попиталъ, иска ли да го цѣни за слуга. — На попа се харесалъ напетиятъ юноша и за туй отговорилъ: „Да! — Каква заплата искашъ?“ — „Пари не щж. Азъ съмъ доволенъ, ако ми замѣнявашъ старитѣ дрѣхи, щомъ ги скъсамъ, съ нови“. — „Хубаво.“ — „Трѣба да ти кажж ама още едно. Азъ въ църква никога не ходѣж, шапка не семамъ прѣдъ никого, никога не плюж и не се смѣж.“ — „И то хубаво. Видѣ-щемъ,“ рѣкълъ попътъ.

Тѣй се цѣнилъ ангелътъ, като врѣденъ слуга, у попа.

Единъ день попътъ и слугата се возяли по главния пѣтъ и срѣщнали една жена. Попътъ си свалилъ шапката ниско, ангелътъ обаче се отвърналъ отъ жената и плюналъ. Попътъ се опулилъ, но нищо не рѣкълъ. — Дошли въ селото прѣдъ кърчмата. Кърчмата била надрѣстена съ хора, които пѣяли нѣкаква пѣсень за св. Троица.¹⁾ Като чулъ ангелътъ тая пѣсень, свалилъ шапката. Попътъ пакъ се укорилъ, но нищо не рѣкълъ. Тогава му заповѣдалъ да повика чизмаря, прѣдъ кѣщата на когото заминжали по-прѣди: ангелътъ отишелъ и довелъ чизмаря. Попътъ попиталъ чизмаря, може ли да му направи единъ чивтъ обуца, ама траетни, седемъ години да можтъ истрая. „Защо не?“ рѣкълъ чизмарятъ. А попътъ попиталъ: „А колко ще струватъ?“ — Чизмарятъ: „Да рѣчемъ сто и седемдесетъ фиорина.“ — „Хубаво, направи ги,“ рѣкълъ попътъ. — Тогава ангелътъ се усмихналъ. Като си отишелъ чизмарятъ, попътъ рѣкълъ на ангела: „Ей, побратиме, тѣй не ни бѣше думата. Ти ми каза, че нѣма да се смѣешъ, а пѣкъ се смѣ; каза, че нѣма да снемашъ никога шапка, а пѣкъ ъж свали; каза, че никога не плюешъ, а пѣкъ плюж?“ — „Е, какво? отговорилъ ангелътъ: ти свали шапка на оная от-репка, а менъ тя тѣй ми вонѣше, щото трѣбаше да се исхрѣжж. Въ кърчмата пѣяхъ пѣсень за св. Троица, трѣбаше да снемъ шапка. Но какъ да не се засмѣж, когато порѣчвашъ обуца за седемъ години, а пѣкъ още тая нощъ ще умрешъ.“ Попътъ

¹⁾ Дали не е произмѣзълъ отъ тоя епизодъ малкиятъ лужицки расказъ: какъ Христосъ, ходѣйки съ св. Петра, се захласналъ въ пѣянето на една проста народна пѣсень, а заминналъ, безъ да се спрѣ, покрай едно мѣсто, дѣто пѣяли една духовна пѣсень, но съвсѣмъ небрѣжно? (Haupt und Smolar, Volkslieder der Wenden. II, 175.

останжлъ вцѣпенъ на мѣстото си. И наистина, попътъ не доживѣлъ до другия день.

Ангелътъ се цѣнилъ у втори, у трети чорбаджия, отъ едного при другиго ходилъ; при сѣкого билъ принуденъ да се смѣе; шапка не свалялъ, но съ плюението не прѣставалъ, защото много работи на земята му вонѣли. Най-сетнѣ Богъ всеблагий се смилилъ за него и го зель пакъ на дѣсния си скуть.¹⁾

Великорускиятъ расказъ се намѣрва у *Аванасьева „Народныя рускія легенды“* № 26. „Една жена родила близначета. Господъ проводилъ единъ ангелъ да ѝ извади душата; но ангелътъ се смилилъ за двѣтѣ дѣчица, за това не извадилъ душата на жената и хвъркенжлъ пакъ назадъ при Бога. „Какво, извади ли душата?“ попиталъ Господъ. — „Не, Господи!“ — „А защо не?“ — Ангелътъ рѣкълъ: „Оная жена има дѣѣ момченца близначета, кой ще ги храни?“ — Богъ взелъ жезла си, ударилъ единъ камъкъ и го расчупилъ на двѣ. „Иди вижъ тамъ!“ рѣкълъ Господъ. Ангелътъ надникнжлъ въ пукнотината. — „Какво виждашъ тамъ?“ попиталъ Господъ. — „Виждамъ два червея.“ — „Който храни тия червеи, той ще отхрани и двѣтѣ малки момченца!“ — Господъ снѣлъ крилата на ангела и го пратилъ на земята да слугува тамъ три години. Ангелътъ се цѣнилъ у попа. Живѣлъ у него една година, двѣ години. Единъ пѣтъ попътъ го пратилъ нѣкъдѣ по работа. Минжлъ слугата покрай черква, спрѣлъ се и хвърлилъ единъ камъкъ вжтрѣ и гледалъ какъ, какъ да умѣри крѣста. — Събрало се много свѣтъ, захванжли сички да го псуватъ, безъ малко щѣли да го прѣбижтъ — Слугата си заминжлъ; вървѣлъ, вървѣлъ, съгледалъ една крѣчма и захванжлъ прѣдъ неж да се моли Богу. — „Ама че говедо, ха! рѣкли хората: въ черевата камъкъ хвърля, а на крѣчмата се моли.“ Вървѣлъ, вървѣлъ, съгледалъ единъ просякъ и захванжлъ да го псува: „подложи-рѣка.“ Чули нѣкои хора и отишли да се оплакватъ на попа: „тѣй и тѣй, рѣкли, твоятъ ратай ходи по ули-

¹⁾ Други единъ хърватски вариантъ, напечатанъ въ *Strohal*-овия сборникъ „Hrvatskih narodnih pripoviedaka, kniga I, 226—230 (*kako je anđel Gabrijel slušal pri jednom popu*) — значително измѣнява темата на горѣприведения расказъ и носи до нѣкъдѣ хумористически характеръ: — Едно врѣме Господъ ходилъ съ свети Петра по свѣта да испита хората, но най-сетнѣ рѣшили, намѣсто сами да ходжтъ, да пратжтъ св. Павла и ангела Гавриила. Новитѣ патници дошли и въ камѣтата на една бѣдна вдовица, която била на патъ да ражда. Ангелъ Гавриилъ се смилилъ за неж, извадилъ ѝ душата и ѝ занесълъ Богу, но Господъ го изгълчава, казва му да донесе пѣськъ отъ дѣното на морето и му показва въ единъ пѣсеникъ (камъкъ) едно червейче, какъ се храни отъ Бога, и най-сетнѣ за наказание Господъ осажда Гавриила да служи три години на земята. Тамъ отъ най-напрѣдъ никой не искалъ да цѣни ангела, защото вѣмалъ паспортъ, но най-сетнѣ се цѣнява у единъ попъ. Ангелътъ очудва попа съ това, че си сменя шапката прѣдъ една крѣчма и обяснява това си дѣйствиe съ обстоятелството, че видѣлъ въ крѣчмата св. Петра и Павла. Слѣдъ това той не се поклани на поповѣтъ и казва, че поповѣтъ сѣ най-голѣмитѣ грѣшници и не познаватъ Бога, и най-сетнѣ съгласява се да пѣе въ църква на Водокрыщя, и пѣе съ небесенъ гласъ. Попътъ поканялъ много свѣтъ въ църквата да слуша ангела, но църквата подиръ пѣсенята се срутила и затрунала сички. Гавриилъ зель душѣтъ на сичкитѣ, занесълъ ги Богу, който остава тоя пѣтъ доволенъ и прощава на ангела си.

цитѣ, само глупости прави, подиграва се съ светинитѣ и псува просяцитѣ.“ — Попѣтъ захванжлъ да го распитва, защо хвърлил камѣкъ въ черква, а на кърчмата се молилъ? — Ратаятъ му отговорилъ: „Азъ черквата не съмъ замѣрялъ, нито пъкъ на кърчмата съмъ се молилъ. Като минувахъ покрай черквата, видѣхъ, че дяволътъ се върти за грѣховетѣ ни надъ Божия храмъ и се окача о кръста; ето защо азъ захванжхъ да го замѣрямъ съ камѣни. А като минувахъ покрай кърчмата, видѣхъ много свѣтъ: хора пижтъ, веселятъ се и за смъртния часъ и не помислюватъ. Азъ се помолихъ тогава Богу, да не остава православнитѣ да се прѣдаватъ на пиянство и смъртна погибель.“ — „Ами защо си напсувалъ просяка?“ — „Какъвъ ти просякъ! Той има много пари, а все още ходи по свѣта да събира милостиня: само зема хлѣба на истинскитѣ просяци. За това го и нарѣкохъ: „подложи-рѣка.“¹⁾

Ратаятъ искаралъ тритѣ си години, попѣтъ му заплатилъ, колко му се падало, но она рѣкълъ: „не, менъ пари не ми трѣбать; ти по-добрѣ ела ме испроводи.“ Попѣтъ трѣгнжлъ да го придружи. Вървѣли, каквото вървѣли — изминжли много мѣсто. Най-сетнѣ Господь далъ пакъ на ангела крила и тогава той литнжлъ и отишелъ пакъ на небето. Сега чакъ попѣтъ узналъ, кой му слугувалъ цѣли три години.²⁾

Богатиятъ просякъ въ тая история може да се сравни съ седящия на съкровището магьосникъ въ еврейския расказъ, за пленяването на Асмодея. Другиятъ великоруски вариантъ, който се намѣрва у Садовникова „Сказки и преданія Самарскаго края“ 251—253, се отличава съ слѣдния край:

„Слѣзълъ ангелътъ Господенъ на земята и се цѣнилъ въ единъ градски мжжки мѣнастирь, и много вѣрно служилъ и удивително пѣлъ. Дълго ли, кжсо ли врѣме служилъ (има-ще 20 години), спечелилъ си пълно *довѣрие*, заповѣдвалъ като игуменъ на сички въ мѣнастиря, ходѣлъ на пазарь и сичкото, каквото било потрѣбно, купувалъ. Старши отъ него нѣмало; имало единъ помощникъ и постоянно той ходѣлъ съ него на пазарь. — Минжло се много врѣме. Молилъ се той въ мѣнастиря толковъ усърдно Богу, щото не можешъ и да си прѣдставишъ. Отишли веднжжъ съ помощника да купуватъ нѣщо, излѣзватъ изъ мѣнастиря и отиватъ на тротуара; ето ти на срѣща имъ два млади офицера. Ангелътъ скочилъ между тѣхъ

¹⁾ Вариантъ: Ангелътъ се цѣнилъ у одного селянина. Три години му работилъ; спечелилъ три рубли; отишелъ на пазарь, купилъ колаци и ги раздалъ на просяцитѣ. Слѣдва, че иджтъ двѣ момченца и паднжлъ ничкомъ на земята; послѣ набралъ камѣнье и захванжлъ да замѣря една колиба. Като го попитали: „кажи, човѣче, защо паднж по лицето си на земята?“ Той рѣкълъ: „за това, защото за тия момченца Господь ми зе ангелскитѣ крила.“ — „А защо замѣряшъ колибата съ камени?“ — „За това, защото домаининтѣ въ това врѣме обидвахъ и азъ гоняхъ дявола отъ кашата имъ.“

²⁾ Подобенъ единъ вариантъ е взелъ Гр. Толстой за основа на своя расказъ „Челъ люди живы“.

и мушнжлъ едного то съ лѣвия лакътъ, другия съ дѣсния. Офицеритѣ се залюлѣли, обърнжли се къмъ него и си рѣкли: „гледайте, игуменътъ е пиянъ,“ и си отишли по пѣтя. А помощникътъ рѣклъ: „Какво правишъ, брате, туй сж офицери, какъ ти ги мушкашъ тѣй?“ — „Да, голѣма бѣда! Азъ за тѣхъ именно страдажъ въ тоя часъ.“ — И отишли по-нататѣкъ. Вървѣли, вървѣли, гледатъ единъ огроменъ *камѣкъ* на пѣтя. Игуменътъ го грабнжлъ, бухъ — въ единъ домъ Господенъ, въ стрѣхата, цѣлиятъ домъ се раздрусалъ. — Послужникътъ му си мисли: „каково прави тоя човѣкъ?“ — „Хай да отидемъ малко еждѣ крѣчмитѣ, да закуземъ мѣничко.“ — Не отишли по крѣчмитѣ, а въ една гостинница и рѣкли на гостиничаря: „Направи ни яхния (селянка).“ Ханджията имъ вготвилъ яхния. Сѣднжли да обѣдватъ, гледатъ въ гостинницата, двама селяни, които цѣла година били работили наедно, сега дѣлѣли паритѣ си по правда. „Ето тебе, братко, рубла, ето и мене, братко, рубла.“ Работили хората прилѣжно, не се лѣгали: при дѣлежа нищо лишно не зематъ. А между тѣхъ самъ Господъ сѣди. Щомъ го видѣлъ Ангелъ Божи, не дочакалъ яхнията. Отишелъ въ мѣнастиря; дошелъ и помощникътъ и захванжлъ да се оплаква на тогова, който въ мѣнастиря билъ по-високъ отъ прѣосвещенния. „Азъ, рѣклъ, утрѣ не отивамъ вече съ него на пазаръ.“ — „Защо?“ — „Не може, той прави глупости.“ Ангелътъ отговорилъ: „Че какво съмъ съговорювалъ?“ Помощникътъ му рѣклъ: „Ами защо ти смуща офицеритѣ?“ — „Да, какво ти офицеритѣ! Азъ съмъ ангелъ Господенъ и за тѣхъ страдажъ: станжъ вече 30 години живѣжъ на земята. — Тѣ сж отъ оная жена. Менъ Господъ два пѣти ме пращѣ да изводжъ душата на майка имъ; азъ не извадихъ душата, смилихъ се за тѣхъ и заради тѣхъ страдажъ тридесетъ години. Тѣ бѣхж малки, а сега сж се изучили.“ — „Ами като минжхме покрай она домъ, ти защо хвърли камѣкъ?“ — „Тамъ на кжщата бѣше сѣднжлъ единъ дяволъ, азъ разбихъ (расчибъ) дявола?“ — „А въ крѣчмата защо заржча селянка, плати пари, а не рачи да ѣж ядешъ?“ — „Тамъ не можахъ азъ да ямъ: тамъ двама селяни си дѣлѣхж паритѣ братски, дѣто бѣхж работили цѣла година наедно, и между тѣхъ самъ Господъ сѣдѣше, а не ли азъ ангелъ Господенъ, ето за тия момчета азъ страдамъ!“

Ония не повѣрвали. Тогава игуменътъ рѣклъ: „Захванете да служите литургия!“ — Като запѣли „Иже Херуфими,“ той запялъ хубаво съ тѣхъ, трѣгнжлъ съ крила и хвъркнжлъ на она свѣтъ. Толковъ го и видѣли.

Бѣлорусскиятъ вариантъ, напечатанъ въ Сборника на *Добровольски* „*Смоленскіи этнографическіи Сборникъ*“, е интересенъ за това, защото заема срѣдне мѣсто между варианта на *Аванасьева* и *Строхаловия*, а освѣнъ това съдържа и нѣкои само-

стоятелни особености (стр. 323—325). „*Расказъ объ аднѣй жѣн-
щины. Якъ у вангиля крыльля атабрали, и хадіу юнъ на зямлѣ.*“
Една жена вървѣла по пѣтя и както вървѣла — родила. Господь
проводилъ единъ ангелъ: „Иди земи душата на жената!“ —
Ангелътъ хвъркнжлъ при жената, погледалъ — родило се мом-
ченце. Той се смилилъ за момченцето: „Защо да ѝ земж душата?
Това дѣтенце какво ще прави?“ — Почакалъ Господь, почакалъ,
па проводилъ други ангелъ: „Иди земи душата на жената, а
на оня ангелъ сними крилата.“ Ангелътъ литнжлъ, велъ душата
на жената и крилата на първия ангелъ; и тѣй, тоя си останжлъ
на земята безъ крила въ човѣшки образъ. Цѣнилъ се кару-
черинъ у единъ владика. Посѣдѣлъ нѣколко врѣме у владиката
и на литургия ходѣлъ; само че служителитѣ захванжли да
забѣлѣватъ, че владикиятъ каручеринъ излѣзва изъ черквата,
щомъ запѣжтъ „Иже Херувими“; забѣлѣвали служителитѣ тая
работа: „Какъвъ е тоя, владикиятъ човѣкъ?“ — Обадили на
владиката, че слугата му излѣзва изъ черква, като запѣжтъ
иже-херувимската пѣсень: хората се кланятъ, а той излѣзва
изъ черква! — Владиката повиква каручеринътъ си и го пита:
„Кажи, синко, какъвъ си ти човѣкъ?“ — „Азъ съмъ каручеринъ,
рѣкълъ оня и си отишелъ.

Дошелъ празникъ, имало литургия, владиката опрѣдѣлилъ
двама служители да слѣдѣжтъ каручерина, какво ще прави
въ врѣме на литургията. Щомъ запѣли „Иже Херувими“, кару-
черинътъ излѣзълъ, взелъ една тухла и ѣ хвърлилъ на самото
кубе; двамата служители трѣгнжли подирѣ му и видѣли това.
Тогавъ и каручеринътъ трѣгнжлъ по улицата. — Сѣди единъ
просякъ и вика колкото може: „Подарете, подарете ради Христа!“
Архиерейскиятъ каручеръ отишелъ при просяка, хванжлъ го
за косата и захванжлъ да го налага съ една сопа. Двамата
служители забѣлѣвали, какъ той набилъ просяка.

Каручеринътъ отишелъ на улицата, срѣщнжлъ едного
човѣка, на гледъ здравъ, якъ, извадилъ една полтина, подарилъ
му ѣ и трѣгнжлъ изъ града. Като дошелъ на моста, той
срѣщнжлъ едно момче, съ бѣли дрѣхи облѣчено, поклонилъ
му се и се върнжлъ назадъ.

Върнжлъ се у господаря си, а служителитѣ, които вла-
диката билъ испратилъ, се подирѣ му вървѣжтъ. Отишли при
архиерея и разказватъ, какво били видѣли. Владиката повикалъ
каручеринътъ си: „Кажи, синко, какъвъ си ти човѣкъ? — Какво
правишъ ти, какви сж тия дивотии невидѣни и нечувани. —
Когато пѣжтъ „Иже Херувими“, трѣба да се кланяшъ, а ти
излѣзвашъ на улицата, вземашъ тухли и замѣряшъ кубето.“
— „Когато излѣзвамъ на двора изъ черква, тогавъ злитѣ духове
излѣзватъ изъ събора и се мѣтатъ около кръста и кубето: ва

туй азъ ги гонѣ съ тухли.“ — Владиката се замислилъ, какво значи туй. „Тая работа не е чиста. Ти, навѣрно, не си добръ човѣкъ: като си излѣзълъ на улицата, единъ просякъ ти поискалъ милостиня, а ти нищо не си му дарилъ, а си го прѣбилъ — ето второто ти прѣгрѣшение.“ — Каручеринътъ отговорилъ: „Защо му сж на тогова просяка пари, когато подъ него, дѣто той сѣди, лежи половинъ крина сребро?“ Владиката рѣкълъ: „Ще провѣримъ.“ Провѣрилъ и наистина намѣрили подъ него половинъ крина сребро. Тогава владиката рѣкълъ на каручерина си: „Ето третиятъ твой грѣхъ: надарилъ си едного юнака. Той билъ здравъ, можалъ да печели съ труда си, а ти си му далъ милостиня. Защо?“ Каручеринътъ отговорилъ на владиката: „Той става трети день като ходи по града да търси работа, но не може да намѣри, а съвѣстно му е да проси, ето защо му дадохъ за прѣхрана една полтина сребро.“ — „Ето четвъртото ти прѣгрѣшение: ти си се сръщилъ на моста съ единъ юноша въ бѣла одѣжда, поздравилъ си го и си се вършилъ“. Отговаря каручеринътъ: „Тоя юноша е сжщиятъ, който ми отне крилата.“ — „Кой ти е земалъ крилата? Ти кой си?“ — „Азъ съмъ ангелъ.“ — Владиката попиталъ: „Можешъ ли да ми испѣешъ евангелската пѣсень?“ — Оня отговорилъ: „Могж.“ — „Е, испѣй ж де!“ — „Не, азъ тѣй не можж.“ — „Ами какъ можешъ?“ — „Ето какъ можж азъ да пѣжж: заповѣдайте да ми направжтъ единъ кифоръ, да го облѣжтъ отвжтрѣ съ златошитъ платъ; послѣ, ти, дѣдо владика, надѣни сичкитѣ си одѣжди, като за литургия, легни вжтрѣ и тогава азъ ще запѣжж“.

Владиката казалъ да направжтъ кифора, както трѣба, послѣ се облѣкълъ, взелъ кръста, евангелието и легналъ въ кифора. И много народъ имало тогава. Англътъ запѣлъ евангелската пѣсень и сичкиятъ народъ падналъ на земята отъ звуковетѣ, отъ силата на ангелската пѣсень. Тогава Господъ му проводилъ крила на тогова ангела, а владиката се издигналъ въ въздуха и ангелътъ съ него, като пѣялъ сичко врѣме. Нѣкои хора паднали, а нѣкои праведни, видѣли, само че не сичкитѣ отъ народа видѣли, а само ония, които били достойни.

Слѣдующиятъ, още нийдѣ непечатанъ малоруски вариантъ, получихме чрѣзъ г. Иванъ Франко отъ г. Гутовича (изъ Дрохобичъ въ Галиция). Той е интересенъ по начина, какъ се мотивира въ него смъртъта на бѣдната жена, по нѣкои подробности (напр. прѣбиванието на грѣшнитѣ души въ червеитѣ), а тѣй сжщо и поради това, че въ темата за наказания ангелъ се е вплелъ епизодътъ отъ историята за пжтешествието на

ангела и монаха (и убийството на стареца на моста, което убийство впрочемъ всеобразно е мотивирано.¹⁾)

„Въ едно село имало една бѣдна вдовица съ 4 дѣчица, а имала само една крава, но тѣй обичала дѣцата си, щото не ги карала нито да се молятъ, нито да работятъ. Дѣдо Господь ъж наказалъ тогава съ тежка болестъ. Като нѣмало за дѣцата кой да се грижи, тѣ сучали сами отъ кравата и наклѣквали около майка си и плачали. Тогава дѣдо Господь пратилъ единъ ангелъ да вземе душата на тая жена, но като дошелъ ангелътъ въ колибата ѝ и видѣлъ какъ плачатъ дѣцата, смилилъ се и не велъ душата на майка имъ. Литнжлъ при Бога и захванжлъ да го моли, да не зема на дѣцата майка имъ, защото какво ще правятъ безъ родъ, безъ настойници? Дѣдо Господь му отговорилъ тогава: „И азъ знамъ, но какво ще стане съ тия дѣца, когато майка имъ не умѣе да ги приучи нито да работятъ, нито да се молятъ. Тѣ растятъ и сѣ о майка си се държатъ и тѣй ще станатъ непотрѣбни и дармоѣди. — Тутакси иди и извади ѝ душата.“ Но ангелътъ и вториятъ пжтъ не се рѣшилъ да извърши Божията заповѣдъ, за туй дѣдо Господь отъ гнѣвъ го испѣдилъ отъ рая за цѣла година, и го пуснжлъ да се скита по земята. — Ангелътъ слѣзълъ на земята и захванжлъ да си търси работа. Дошелъ при единъ господарь, но тоя като видѣлъ неговата хубостъ, не рачилъ да го цѣни. — „Ти, каже, си такова конте, дѣ сж направени твоитѣ ржцѣ за работа! Ти проста работа не ще искашъ да вършишъ.“ — И тѣй, при когото отивалъ, сичкитѣ го връщали. Дълго врѣме той се скиталъ по свѣта, до като единъ дяконъ не го завелъ при попа. — Попътъ, като видѣлъ спрѣтния момъкъ, на драго сърдце го приелъ — да му бѣде лакейче. И да видишъ, какво лакейче станжлъ той! Сичката работа той тѣй ъж вършилъ, щото попътъ не можалъ да му се нарадва и нахвали, и навредъ го водѣлъ съ себе си.

Сичко щѣше да бѣде хубаво, но изведнжшъ поповиятъ лакей захванжлъ да върши такива нѣща, щото попътъ не знаелъ, че оглупѣлъ ли е оня, или какво. Единъ день трѣгнжли на нѣждѣ на пжтъ; изведнжшъ лакеятъ скочилъ отъ колата и се затекълъ прѣзъ пжтя на угара, дѣто лежала една свонѣла конска глава, изѣдена отъ чернеитѣ. Лакеятъ се тръпнжлъ около неѣ на земята, че като захванжлъ да се моли, като прѣдъ олтаря. Попътъ не вѣрвалъ на очитѣ си, но се пакъ вика, псува, но лакеятъ отъ дума не разбира. Като свършилъ молитвата си, станжлъ и се върнжлъ въ колата. — „Какво бѣше туй, бре, полудѣлъ ли си?“ — го пита попътъ. — Оня мълчи.

¹⁾ Г. Франко ни съобщава, че е слушалъ въ дѣтинството си отъ майката на г. Гуговича единъ расказъ, въ който двѣтъ теми били слѣдни.

„Кажи де, нѣма ли дѣ да се молишъ, ами прѣдъ такъвъ вѣхтаръ?“ — „Азъ си знамъ работата, рѣкълъ лакеятъ, тъй трѣба.“ — Колекото и да се мжчилъ попътъ да го испита, нищичко друго не чулъ отъ него, а само: „тъй трѣба, та тъй трѣба.“

Други пжтъ карали по единъ мостъ прѣзъ една голѣма рѣка, а на тоя мостъ сѣдѣлъ единъ слѣпъ старецъ и просялъ. Попътъ захванжлъ да търси изъ джебоветѣ, да му даде нѣщо, а лакеятъ като скочилъ отъ колата, като хванжлъ стареца за гущата, та бухъ въ водата. Водата клоknжла слѣдъ дѣда, а попътъ си останжлъ на мѣстото ни живъ ни мъртавъ. — „Бой се отъ Бога, момче, извикалъ попътъ, какво стори тукъ? — Да хвърлишъ сиромаша човѣка въ водата! Че за какво?“ — „Тъй трѣба, рѣкълъ лакеятъ, не се бойте, азъ за сичко отговарямъ.“ Тоя пжтъ по-нататѣкъ попътъ хичъ не го распитвалъ.

Пакъ други пжтъ минаватъ прѣзъ едно село покрай една кърчма, а въ кърчмата хора, викъ, крѣсѣкъ, пияни хора се търкалятъ по земята, други се биждъ. Като видѣлъ лакеятъ това, скочилъ пакъ отъ колата, сѣднжлъ въ единъ жгълъ въ кърчмата и пакъ захванжлъ да се моли. Попътъ тогава отъ срамъ се стопилъ; бутнжлъ конетѣ, оставилъ оногова въ кърчмата и отишелъ да го чака край селото. Тоя пжтъ той го и не питалъ, какви дивотии върши.

Дошелъ великденъ. Въ туй село имало сборъ. Събрали се много попове, надошелъ толкова свѣтъ, щото и десетата частъ не могли да се побержтъ въ черквата. — Стождтъ около черквата, като на панаиръ. Ала тукъ поповскиятъ слуга избѣгва отъ попската кжща отива на улицата, че като захваща да замѣрж черквата съ камъни? И тъй свърша, че вдига шумъ долу по земята, щото дору мжчно и диша. Хората се чудждтъ, кикотждтъ се, но нищо не смѣждтъ да му кажждтъ. А той не ще и да знае и все замѣря черквата съ камъни, а подирѣ съ тиня и съ пѣсѣкъ. Подиръ литургия, като узналъ попътъ това, тъй се разсърдилъ, щото не рачилъ вече да го държи. — „Не дѣй се сърди, дѣдо попе, рѣкълъ оня, моето слугувание у тебе тъй и тъй утрѣ се свършваше. — А сега слушай, да ти кажж, защо вършж сичко туй.“ Сичкитѣ попове се събрали да слушжд и той захванжлъ да имъ расправя: „Дѣто се молихъ надъ конската глава — ето ви причината: сѣкой червей въ нежъ е грѣшна душа, която дѣдо Господъ е пратилъ тамъ, да си исплаща грѣховетѣ. Много души тъй си исплащжд грѣховетѣ въ умрѣлитѣ животни, въ сметята, въ вонещата вода и азъ се молихъ, да имъ съкрати Господъ (искупление) страданията. А оня старецъ на моста, той бѣше страшенъ (вешкый) грѣшникъ, който бѣше забравилъ баща си и майка си, за туй Господъ за наказание не го оставяше да умре, до като не го убие нѣкой.

Ето азъ му направихъ туй добро. А дѣто се молихъ Богу около кърчмата, то бѣше за туй, защото пиянитѣ хора бѣхъ очоко-лени отъ дяволи, които ги подщреквахъ на сѣкакви алини и се радвахъ на грѣховеѣ имъ. Азъ се молихъ Богу, да избави тия бѣдни хора отъ искушение. А камъни хвърляхъ на черевата, защото хората, които стояхъ около черквата, намѣсто да се моляѣтъ и слушяѣтъ словото Божие, се разговаряхъ, а дяво-литѣ сѣдяхъ на черковната отрѣха, та записвахъ сичкитѣ имъ грѣхове и се радвахъ. Азъ ги замѣряхъ съ камъни, за да имъ напакостя, а послѣ съ калъ, за да имъ намацамъ теѣтера.“ — Поповетѣ много се почудили, като чули тия думи и го попи-тали: „А ти отъ дѣ знаешъ сичкитѣ тия работи?“ — Тогава той имъ разказалъ кой е и защо ходи по свѣта. Поповетѣ не искали да му вѣрватъ и го попитали, може ли да испѣе херу-вимската пѣсенъ. — „Могъ, рѣкълъ ангелътъ. Станете утрѣ, направете съборна служба, тогава азъ ще ѣ испѣя.“ На другия день поповетѣ извършили литургия, а ангелътъ застанялъ на клироса и като запѣлъ, сичкитѣ хора тѣй се зарадвали, щото не само че не могли да шепняѣтъ и да се разговаряѣтъ, но сич-китѣ запѣли съ него наедно. А като дошло до „Иже-Херувими,“ то ангелътъ запѣлъ още по-хубаво, още по-гласовито, лицето му свѣтнѣло като слънце, защото въ туй врѣме се свършила годината на покаянието му. И както пѣялъ, той захванялъ да се издига надъ хората, мѣгновено исчезнялъ отъ очитѣ имъ, само пѣсенъта на ангела се чувала.

А ония сирачета, на които майка имъ била умрѣла, отишли между хората, научили се на работа и на редъ и станяли по-рядочни и имотни господари.

Въ България сж записани до сега два подобни варианти, но тѣ съдържатъ само първата половина отъ рускитѣ и хър-ватскитѣ раскази: ангелътъ, когото Господъ проважда да земе душата на бѣдната жена, смилява се за шестѣѣхъ ѣ дѣца и изважда душата на единъ окапалъ старецъ. (*Сборникъ за На-родни умотворения* и пр. т. I. отд. III. 109, *Христосъ со ангелотъ негофъ* — отъ Прилѣпъ; т. II. отд. III. 195, *Ангелотъ што изваде каменъ отъ море* — отъ Прилѣпъ). — Наказанието на ангела (да служи като простъ човѣкъ на земята извѣстно врѣме) — липсува въ българскитѣ варианти, слѣдователно отсѣтствуватъ и стран-нитѣ дѣйствия, като Асмодеевитѣ. Но и въ двата се срѣща по-дробността на сръбския вариантъ за животинкитѣ въ камъка (въ единия тая животинка е жаба, въ другия червей).

— „Азъ ще ти докажъ, че моитѣ скришни работи сж чудни; за туй да те увѣржъ, че не правя нищо лошо, иди на най-високата планина и откърши отъ най-голѣмата скала, дѣто

ником не може да пристъпи, едно парче камък и донеси го тукъ," — казва Богъ.

Ангелътъ отишелъ и донесълъ камъка, расчупилъ го на кръстъ на четири части и ето ти вътрѣ една жаба, като че камъкътъ билъ тъкмо за нея ископанъ. Жабата захванжала да скача и да се радва росна, като че сега била влѣзала. „Видѣ ли, ангеле, му рѣкълъ Христосъ, кой хранеше тая жаба въ камъка?“ — „Ти, Господи, му рѣкълъ ангелътъ, прости ми, че ти сгрѣшихъ.“ — „Ето тъй да знаешъ, още веднѣжъ да не грѣшишъ. Хай иди сега при ония петина чорбаджии и внуши имъ, да зематъ по едно отъ дѣцата, майка имъ на които умрѣ, да ги осиновятъ, та да станатъ (дѣцата) богати. Заради тѣхъ тѣ ще гледатъ и стария, та да поживѣе спокойно, до като му дойде деня.“ И наистина, тъй се случило съ дѣцата.

Тоя епизодъ съ камъка и червеитѣ се срѣща въ арабско-мюсюлманскитѣ раскази за смъртъта на Мойсея (Ср. Weil, *Biblische Legenden der Muselmänner* 189).

„Когато Господъ извѣстилъ на Мойсея, че скоро ще умре, пророкътъ много се наскърбилъ за сѣдбата на дѣцата си. Тогавъ Господъ му заповѣдалъ да слѣзе на морето и да удари въ водата съ жезъла си. Водата се расцѣпила и единъ камъкъ се показалъ. Господъ му заповѣдалъ, да удари и камъка. Камъкътъ се прѣснѣжълъ и вътрѣ се показалъ единъ червей, който държалъ единъ зеленъ листъ въ устата, и продумалъ: „Хвала Богу, който не ме оставя въ това уединение, който ме отгледа и храни.“ Когато червеятъ млъкналъ, Богъ рѣкълъ на Мойсея: „Ти виждашъ, че азъ не оставямъ даже червея въ морето въ скритата скала. Какъ азъ ще оставя твоитѣ дѣца, които вече знаатъ, че Богъ е единъ, а Мойсей — неговиятъ пророкъ?“

Мойсей се засрамилъ и пр.¹⁾

¹⁾ Сжщото се разказва и въ една късечка сицилиска легенда за пътешествието на Христа съ ангелитѣ: Веднѣжъ тѣ дошли въ една бѣдна къща, дѣто майката била умрѣла. „Какъ ще живѣятъ дѣцата?“ попиталъ Св. Петъръ. Христосъ нищо не отговорилъ. Други пътъ той чулъ, че и домакинитѣ билъ умрѣлъ. — „Сега какво ще направятъ дѣцата?“ попиталъ Св. Петъръ. Христосъ го проважда да земе единъ камък и пр. (*Archivio per lo studio delle trad. pop. vol. VII, fasc. I—II. 249—241*).

Ще забѣлжимъ, че между Мюсюлманитѣ много е распространенъ единъ расказъ: какъ Господъ пратилъ на земята два ангела да живѣятъ тамъ; но мотивитѣ сж съвсѣмъ други: ангелитѣ били отстранени отъ рай за туй, защото не били доволни, че се приелъ на небето Енохъ, потомѣтъ на Адама, който не можалъ да противостои на искушението. Долу на земята ангелитѣ сами падатъ въ искушение и се увличатъ отъ една демоническа жена, пиятъ вино и извършватъ тежки грѣхове (Ср. извадки въ *Kauzat ez—safa u Rosen-a, Mesnewi oder Doppelverge des Dschellâl-ed-din Rumi, 1849, 190—199*. Ср. и *Grünbaum, Deutsch-jüdische chrestomathie, 450* (безъ ангелитѣ). Европейскитѣ варианти сж показани у *Oesterley* въ забѣлжкитѣ въ *Schimpf und Eunst, Pauli № 243*. Отъ славянскитѣ варианти намъ е познатъ единъ полски у *Kolberg-a „Lud“, serua VIII 146—148* (Дяволътъ прѣдлага на одного сиромаша дѣло едно имане съ условие, да извърши блудъ или убийство, или да се опие. Сиромашътъ извършва послѣдното и извършва послѣ и првитѣ два грѣха), и бѣлорускиятъ расказъ въ *Смоленский этнографический Сборникъ* на г. *Добровольски 321* (самъ Господъ прѣдлага на единъ уродникъ: или изѣшъ едно парче говеждо месо, или се напий пиянъ, или убий одного човѣка).

Понеже ний нѣмаме за сега други источни раскази, ний не се рѣшаваме да се произнесемъ, да ли арабската история за смъртта на Мойсея е прототипъ на всичкитѣ горѣприведени раскази, или той съставя само откъслеъкъ отъ нѣкоя повѣсть, въ която темата за ангела, който се съмнява въ Божието правосъдие, е била съединена съ темата за страннитѣ дѣйствиия на сѣщия тоя ангелъ на земята.

И тъй много е вѣроятно, че основата на расказа, който е влѣзълъ въ състава на корана и въ който се расправя за чуднитѣ на гледъ, но сѣщински разумни дѣйствиия на ангела — пѣтника, се е образувала именно въ еврейската срѣда още прѣди Мухамеда.

Подобно може да се каже и за основата на втория български расказъ, за съмнѣнията и наблюденията на пророка Илия, макаръ и тукъ да е мѣчно, да се произнесе човѣкъ рѣшително. Съ сѣщата тема расказъ намѣрваме пакъ и въ една еврейска книга, но писана не на еврейско-семитически езикъ, а на еврейско-нѣмски. Той е помѣстенъ въ книгата на Д-ръ Max Grünbaum-a „*Judisch-Deutsche Chrestomathie*“, въ забѣлжката къмъ единъ парафраза отъ кн. Естиръ, IV, 13 и слѣд. стр. 215—218.

„Нашиятъ учителъ Мойсей ималъ обичай, да отива често на полето на мѣста, дѣто нѣмало много хора... и чакалъ често на такива мѣста. Единъ день като сѣдѣлъ подъ едно дърво, на далечъ отъ единъ изворъ, и си почивалъ и размишлявалъ въ своето учение, той видѣлъ единъ човѣкъ, какъ дошелъ на гирания и като пиялъ, паднѣла му отъ пазвата една кесия съ пари, безъ да забѣлѣжи нѣщо и си отишелъ по пѣтя. Тогава дошелъ други единъ да пие, единъ човѣкъ бѣденъ; починѣлъ си малко при гирания не твърдѣ дълго врѣме — по-малко отъ единъ часъ; намѣрилъ кесията, зарадвалъ се и си трѣгнѣлъ. Слѣдъ малко дошелъ трети единъ; починѣлъ си и той, сиромахътъ, напилъ се и се порасположилъ. Първиятъ, потърсилъ си кесията и като не ѣ намѣрилъ, помислилъ си: трѣба да съмъ ѣ загубилъ при гераня, като се наведохъ да пиѣ. Затекълъ се бърже чакъ на гирания и заварилъ тамъ оня сиромахъ, който си почивалъ още при извора; тогава той захванѣлъ да го распитва, какво прави тамъ; сиромахътъ рѣкълъ: „уморенъ съмъ и си почивамъ малко; поядохъ малко и си пийнѣхъ и сега ще се стѣгамъ на пѣтъ.“ Тогава оня рѣкълъ пакъ: „Като си почивалъ, ти си намѣрилъ и кесията, която загубихъ, защото никой други освѣнъ тебе не може да ѣ намѣрилъ, и защото нѣма много врѣме, отъ като съмъ ѣ загубилъ.“ Сиромахътъ отговорилъ: „Приятелю, азъ не съмъ ти земалъ кесията, вѣрвай ми, и не дѣй търси да се караешъ съ мене; ако е отъ малко

врѣме, тогава не си ъж загубилъ тукъ, за туй иди и ъж търси другаде и слушай моя съвѣтъ; или може би да не си загубилъ нищо, тогава иди си по пѣтя, защото нѣма да испатишъ добро!“ — И тѣй се скарали и захванжли да се блъщещъ. Тогава Мойсей се притекълъ и рѣкълъ да ги растърве, но силитѣ му не стигнали, и оня, дѣто загубилъ кесията, убилъ другия и избѣгалъ. И Мойсей много се нажалилъ за сиромаша, че му се случила такава кривда и много се почудилъ, че Господь, който управля сичко (да е благословено името му!) позволява да се вършжтъ такива работи; и рѣкълъ: „Милий Боже, три нѣща видѣхъ, и тритѣ сж несправедливи: първо, ти остави да загуби единиятъ човѣкъ кесията си, и остави другиятъ да освои спокойно кесията и да си ъж отвлѣче честно, и никой зла дума не му каза; и остави да убийжтъ оногова съвсѣмъ несправедливо, и не стига това, но оня сиромашъ, дѣто изгуби кесията, станж и убиецъ още отгорѣ и не може да получи никога прошеа. За това, Милий Боже, азъ бихъ искалъ да знамъ, какъ ставатъ тия работи.“ Тогава Господь рѣкълъ: „Ти напрасно ме обвинявашъ, и много други хора сж мислѣли, че се вършжтъ чудни работи на свѣта; но човѣкътъ не знае, че сичко се върши справедливо. Ти трѣба да знаешъ, драгий Мойсее: оня, дѣто загуби кесията си, е самъ благочестивъ, но баща му бѣше ъж откраднжлъ отъ ржката на бащата на оногова, който ъж намѣри; за туй азъ направихъ, тоя да си намѣри наслѣдството при извора; оня, дѣто трѣбаше да изгуби главата си, безъ да е виновентъ, и това ще ти кажж, да знаешъ: той бѣше убилъ нѣкога брата му и никой не знаеше нищичко до оня день, и защото нѣмаше свидѣтели, за крѣвѣта не можаше да се отмѣсти; ето защо азъ направихъ, въ сжщото врѣме да изгуби брата на оногова кесията на гирания и да дойде убиецътъ и той да го обвини и да го убие и тѣй да отмѣсти за брата си; за това той справедливо го уби. Тѣй нареждамъ азъ сичкитѣ нѣща и никой човѣкъ не може да знае монтѣ пѣтица, за туй се чудите често, защо по нѣкога на грѣшницитѣ върви добръ на свѣта, а на праведнитѣ злѣ.“

Сжщо такъвъ единъ расказъ се намѣрва и у мюсюлманитѣ Перси — и то въ два варианта:

Единиятъ у поета Джами (XV в.),¹⁾ другиятъ се намѣрва въ единъ прозаически ржкописъ, прѣведени на нѣмски въ *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* XIV, 706 и сл. и XVI, 762.

Единъ много сходентъ съ тѣзи расказъ срѣщаме и у арабския писателъ Захария Бен-Мохамеда отъ Казвинъ, когото

¹⁾ Подобентъ единъ расказъ е наложилъ въ стихове нѣмскиятъ поетъ отъ XVIII в. Gellert, като е взелъ основата му отъ журнала *Spectator*, дѣто той билъ приведенъ като старо еврейско прѣдание.

обикновено наричатъ *Casimiri* (прѣводътъ на тоя расказъ у г. Париса), и въ нѣкои редакции отъ 1001 ношъ, отъ които става явно, че въ арабската литература е съществувало и едно стихотворно изложение на тоя расказъ (ср. прѣводътъ въ *Melusine*, 1885; № 19, „l'ange et l'ermitte“ I. R. Basset). Макаръ сичекитѣ европейски учени, които сж писали до сега за тоя расказъ, и да сж наклонни да вѣрватъ, че основата му е еврейска, не е пакъ невъзможно мусулманскиятъ расказъ да се е вмѣкнжлъ въ по-подирѣшната еврейска книга или по устенъ или пъкъ по книжовенъ пътъ. Тѣй като е мжчно да се рѣши, коя отъ поменжтитѣ редакции е по-стара по основата си и понеже въ европейскитѣ версии, като захванешъ отъ българската, има чѣрти, сходни съ арабскитѣ на Казвини и съ персийскитѣ, ний ще приведемъ тукъ и арабската редакция:

„Мойсей много размишлявалъ върху ужасния въпросъ за распрѣдѣлението на свѣтскитѣ блага и злини, за това Господъ го прѣнесълъ на една планина, дѣто искалъ да му даде да разбере, какъ управлява Той свѣта. Въ подножието на планината шуртѣлъ единъ изворъ. Мойсей видѣлъ единъ конникъ, какъ се приближилъ да пие и какъ забравилъ на трѣгване една торба пълна съ жълтици. Заминажлъ единъ овчаръ, намѣрилъ торбата и ѝ отнесълъ. — Конникътъ, като съпикасалъ, че му липсали паритѣ, върнжлъ се на извора, но срѣщнжлъ само единъ старецъ, който току що билъ се спрѣлъ, билъ сложилъ товара си, и си почивалъ малко. Старецътъ напусто се кълнѣлъ, че не видѣлъ торбата и привиквалъ Бога за свидѣтель; конникътъ измѣкнжлъ сабята и го съсѣкалъ. Мойсей се ужасилъ и възнегодувалъ, като видѣлъ, че сж вършжтъ толкова несправедливи работи. Но Господъ му рѣкълъ: „Не дѣй се чуди на това, каквото си видѣлъ: старецътъ бѣше убилъ едно врѣме на конника баща му; жълтицитѣ принадлежатъ по право на овчаря, безъ да знае той самъ; конникътъ не бѣше ги спечелилъ честно и щѣше да ги употреби злѣ.“ — И тѣй на всички е отдадена справедливостъ (G. Paris, *Poésie du moyen age* 177—178).

И двѣтѣ фабули — „за пжтника и ангела“ и „за мждреца-пророка на извора“ сж възникнжли на истокъ и сж се распространили по западна Европа още въ срѣднитѣ вѣкове. Първата фабула е попаднажла въ специалнитѣ ржководства за проповѣдници, като захванемъ още отъ Сборника „Примѣри“ изъ проповѣдитѣ на Французина Якова отъ Витри, бивши епископъ въ Палестиня въ XIII в., „*Exempla ex sermionibus vulgaribus Jacobi Vitriacensis*“.

Редакцията на расказа за пжтника и ангела въ тоя Сборникъ много прилича на редакцията въ *Vitae Patrum* и е взета, очевидно, отъ нѣкой устенъ вариантъ на тая повѣсть, слушажъ

отъ Якова на истокъ. Въ встѣпленieto се говори за единъ пустинникъ, който побуденъ отъ духа на богохулството захванжлъ да мисли, че Божиитѣ присъди не сж справедливи, понеже на добритѣ хора праша бѣди, а пакъ злитѣ си живѣжтъ честито. При тоя пустинникъ се явява единъ ангелъ въ човѣшки видъ и му заповѣдва, да тръгне подирѣ му. По пжтя ангелътъ отнема единъ ссждъ отъ гостоприемния домакинъ и го подарява на негостоприемния; слѣдъ това тиква отъ моста младия слуга на други единъ гостоприеменъ човѣкъ; най-сетнѣ на четвъртата нощъ одушава дѣтето на домакина. Когато пжтникътъ рѣшилъ да се отдѣли отъ такъвъ единъ другаръ, когото взелъ за сатана, ангелътъ му рѣкълъ: „Господъ ме прати да ти покажа неговитѣ тайни присъди и да узнаешъ, че нищо на земята не се върши безъ причина. Добриятъ човѣкъ отъ когото откраднжхъ сжда, много го обичаше и пазяше, и мислеше много често за него, когато трѣбаше да мисли за Бога; затова азъ му откраднжхъ сжда и то пакъ за негова полза, а дадохъ го на тогова, който ни прие негостоприемно, за да получи наградата си на тоя свѣтъ, а на она свѣтъ нѣма да има никакво възнаграждение. Удавихъ слугата, защото той се канѣше да убие господаря си и по такъвъ начинъ азъ спасихъ живота на добрия домакинъ и прѣдпазихъ слугата отъ челоуѣкоубийство, та затова ще бжде и наказанъ пб-малко въ ада. Четвъртиятъ нашъ домакинъ, до като нѣмаше синъ, правѣше много добрини и сичко, каквото му останѣше подиръ разноскитѣ за храна и дрѣхи, раздаваше го на сиромаситѣ; а когато му се доби синъ, той дигнж ржка отъ бѣднитѣ и захванж сичко да трупа за сина си. Азъ унищожихъ у бащата причината за алчностъ, а душата на невинното момченце намѣстихъ въ рай“¹⁾

Чрѣзъ ржководствата за проповѣдниците тази история мощно се е распространила въ западно-европейската срѣдне-вѣковна книжнина, и въ черковната, и въ мирската. Но ний нѣмаме тукъ намѣрение, да прослѣдимъ нейното распространение, а ще се ограничимъ да поменемъ само една доста обширна обработка на нашата история въ старофранцузкото стихотворение: *De l'Hermitte qu'un ange conduisit dans le siècle* (помѣстено въ *Fabliaux par Le Grand*, V, 211 и сл. и изложено въ статията на г. Париса) и ще приведемъ единъ исландски вариантъ, който е любопитенъ за насъ, защото съдържа нѣкои чърти сходни съ подробноститѣ въ източно-славянскитѣ раскази.

Тоя вариантъ се намѣрва въ Сборника *Aeventyri*, който е билъ съставенъ въ XIV в. при участието на Норвежеца *Иона*

¹⁾ *Grane*, *The exempla of Jacques de Vitry*, 50—51 (CIX). Ср. на стр. 179—182, дѣто са указани вариантѣ; също въ *Gesta Romanorum*, изд. отъ Н. Oesterley, кѣмъ № 80.

Гальдорсона. Отъ сичко се вижда, че тоя вариантъ е билъ записанъ споредъ нѣкой устенъ расказъ, независимо отъ западно-европейскитѣ, които се доближаватъ повечето до *Vitae Patrum* или *Exempla Jacobi Vitriacensis*. За жалость ржкописътъ на *Aeventyri* е скжсанъ въ срѣдата, тѣй щото отъ расказа е останжлъ само слѣдниятъ откъслекъ:¹⁾

Единъ благочестивъ отшелникъ билъ си поставилъ за начало, да не отказва нищо, когато му поищѣли какво и да е въ името Божие. Веднѣжъ дошълъ при него единъ юноша и го помолилъ, да го придружи за име Бога нѣколко деня въ пжтешествието му. „Защо искашъ такава нѣщо отъ мене, попиталъ отшелникътъ, не виждашъ ли че съмъ старъ и неджгавъ?“ — „Мене ми е много нужно, отговорилъ юношата, освѣнъ това чулъ съмъ, че ти изпълняшъ сѣка просба, ако ти се изложи въ име Божие.“ Когато оня обявилъ, че е готовъ да трѣгне, чужденецътъ рѣкълъ, по скоро да се стѣми, защото има да ходжтъ на дълга пжтя. Скитникътъ скоро се приготвилъ и двамата се запжтили да вървжтъ. Слѣдъ дългъ пжтъ стигнжли вечерята въ единъ дворъ, дѣто живѣяли единъ старецъ и една бабичка, жена и мжжъ. Тѣ посрѣщнжли пжтницигѣ много хубаво, даже оставили леглото си и го дали на гостигѣ си. На сутренѣта юношата сжбудилъ отшелника и му рѣкълъ да стане, защото пжтятъ е още дългъ, а пѣжъ не му се ще да стои повече въ сиромашката колиба. Като повѣрвѣли малко, видѣли въ единъ долъ *кравата*, която доставяла едничката прѣхрана на старигѣ хора, отъ които току що били излѣзли. „Ето кравата на селянина, рѣкълъ юношата; азъ ще ѝ убиж.“ — Извадилъ единъ чукъ отъ пояса си и се затекълъ . . . „Отъ тамъ отидохме при *вдовицата*, която ни прие толковъ любезно. Азъ ѝ взехъ стомната — по Божие повеление, защото тя бѣше се толкова залюбила въ неж, щото покрай неж забравяше да се моли и да извършва благочестиви дѣла, съ които тя сега изново ще се занимава. Отъ тамъ отидохме *при двата братя*; прѣвъ оня денъ азъ ти причинихъ много мжка и неволя. И туй бѣше воля Божя, който по тоя нечинъ те испытва, но послѣ ще получишъ възнаграждение за това. На ония братя дадохъ чашата, както Господъ бѣше опрѣдѣлилъ, защото тѣ се задоволяватъ съ радостигѣ на тоя свѣтъ, обаче нѣма да иматъ небесното блаженство. Най-сетнѣ дойдохме при добрия селянинъ, който ни даде сина си за водачъ. Тогова хвърлихъ въ пропастьта, защото ако да бѣше живѣлъ, щѣше да стане крадецъ и убиецъ; сега той е въ царството небесно, и за това има да благодари на благочестивия си баща, който ще бжде награденъ

¹⁾ *Isländzk Aeventyri*. Isländische Legenden, Novellen und Märchen, herausgegeben von Hugo Gering, II, 247—248.

тъй сѣщо за испитанието, което му се наложи. Понеже много те измѣчихъ, азъ сега ще те върнѣхъ въ твоя скитъ, безъ да срѣщнешъ затруднения. На никой човѣкъ не е дадено, обаче, да разбира тайнитѣ Божии рѣшения.“ Отшелникътъ слѣдъ това се завърнѣлъ въ къщата си съ помощта на ангела. Той умрѣлъ много старъ и съ туй се свършва и историята.

Темата на втория български расказъ, за „*пророка надъ извора*“ се е распространила много по-слабо въ Западна Европа. По сѣка вѣроятностъ тя е проникнѣла тамъ по устенъ пѣть и за това се е измѣнила значително. Ний ѣж намѣрваме въ срѣдне-вѣковния Сборникъ „*Gesta Romanorum*“ подъ заглавие: „*De justitia et equitate iudicis Christi per occulta iudicia*“ (за правосъдието и справедливостта въ присѣдитѣ на Христа въ неговитѣ тайни сѣдове).¹⁾ Ето съдържанието на тоя расказъ:

„Едно врѣме живѣлъ единъ жестокъ рицаръ, който държалъ дълго врѣме у себе си единъ вѣренъ слуга. Веднѣжъ минавали двамата прѣвъ гората и рицарятъ загубилъ 30 марки сребро. Рицарятъ попиталъ слугата, да ли не е намѣрилъ загубеното и като не получилъ удовлетворителенъ отговоръ, велъ че му отрѣзалъ единия кракъ.“ — Тамъ наблизу имало единъ отшелникъ и като чулъ писъка на ранения, той го исповѣдалъ и го прѣнесълъ въ хижата си. Отшелникътъ захванѣлъ тогава да кори Бога, че той несправедливо сѣди, понеже позволилъ да изгуби невинниятъ човѣкъ крака си. Отшелникътъ дълго врѣме плакалъ и ридалъ, за това единъ ангелъ Божии се явилъ и му рѣкълъ: „Нима ти не си челъ въ псалмитѣ: Богъ е сѣдия, справедливъ, силенъ и търпеливъ?“ — И на една забѣлѣжка на отшелника той обяснилъ тъй случая съ слугата и рицаря: „Тоя слуга нѣкогаси тикнѣлъ майка си отъ колата съ отсѣчения сега кракъ и не исповѣдалъ грѣха си; а пѣкъ рицарятъ искалъ да си купи чифликъ, за да събира голѣми богатства, въ ущѣрбъ на душевното си спасение. Сиромасътъ, който намѣрилъ паритѣ, (и за когото по-горѣ не се поменува нищо), сѣки день молилъ Бога съ жена си и дѣцата си, да му помогне въ нуждата, и като намѣрилъ паритѣ, отишелъ, че се исповѣдалъ на духовника. Тоя не можалъ да узнае, кой имъ е притежателъ и далъ за туй една часть на сиромаса, който билъ ги намѣрилъ, а остатъка раздалъ на други сиромаси.“

Въ 80 глава на сѣщия Сборникъ тая тема е смѣсена съ темата за пѣтешествието на ангела и отшелника, и още повече е измѣнена: „Около келията на единъ благочестивъ отшелникъ се навѣрталъ единъ овчаръ съ стадото си. Веднѣжъ, когато овчарятъ спѣлъ, единъ хайдукъ дошелъ и заграбилъ овцитѣ.

¹⁾ Gesta Romanorum herausgeg. V. H. Oesterley, 478 стр. № 127.

Чорбаджията велъ и убилъ овчаря за това. Отшелникътъ, възмутенъ отъ Божията несправедливостъ, напустилъ пустинята и отишелъ по свѣта. Богъ испратилъ единъ ангелъ, който тукъ-такъ и открилъ на отшелника, кой е.“ Слѣдъ туй слѣдватъ извѣстнитѣ намъ приключения, по тоя редъ: Най-напрѣдъ убива дѣтето на гостоприемния рицаръ, открадва единъ златенъ ссждъ отъ добрия гражданинъ, хвърля отъ моста единъ сиромашъ, който показвалъ на пѣтниците пѣтя за въ града, и най-сетнѣ подарилъ златния ссждъ на богаташа, който на сила се съгласилъ да пустне пѣтниците, да прѣнощуватъ въ кочината. На края ангелътъ обяснява сичкото туй така: овчарятъ не е билъ отговоренъ за овцитѣ, но ималъ други грѣхове и за туй заслужилъ смъртъ; Богъ допусналъ да го убиятъ, само за да го избави отъ наказание за грѣховетѣ, за които не билъ се исповѣдалъ; крадецътъ, който отвлѣкълъ овцитѣ, ще получи вечно наказание, а чорбаджията на овцитѣ, който убилъ овчаря, ще бѣде простенъ за милостинитѣ и милосърдието си, и защото убилъ овчаря „въ невѣдени.“ Убиванieto на дѣтето и подаряването на ссжда се обясняватъ, както у Якова Витрийежи. Ссждътъ билъ откраднатъ отъ ангела отъ добрия домакинъ, защото отъ когато си го направилъ, захваналъ да се напива отъ него. Сиромашътъ билъ тикнатъ отъ моста, защото до тогава билъ праведенъ, а да билъ заминжалъ още малко, щѣлъ да убие нѣкого, когато сега е спасенъ и царува въ небесната слава.

Именно тая комбинация на двата расказа е проникнѣла въ Сицилската и Бретонската устна словесностъ. Понеже една подобна комбинация се срѣща и у единъ отъ славянскитѣ народи, у Поляцитѣ, то ний ще приведемъ тукъ и двата западноевропейски устни раскази, отъ което ще се види, какъ прѣдаватъ сжщата тема — отъ една страна Сицилцитѣ и Бретонцитѣ, а отъ друга Поляцитѣ.

Сицилскитъ расказъ е помѣстенъ въ Сборника на *Лаура Гонценбахъ*, *Sicilianische Märchen* подъ № 92, (стр. 193—196).

„Имало едно врѣме единъ благочестивъ отшелникъ, който живѣлъ на една висока планина и се хранѣлъ съ трева и корени, и цѣлъ день нищо не правилъ, а само се калялъ съ челото въ праха. Единъ день се случило, че една компания богати хора отъ града отишли съ кола, да се повеселятъ на оная планина; ѣли тамъ и пили и прѣкарвали много весело деня. На вечерьта единиятъ отъ тѣхъ повикалъ слугата си и му рѣкълъ: „Събери сички лѣжници и вилици, които земахме съ себе си, че ще си трѣгнемъ вече.“ — Слугата прибралъ сички сребърни ссждове, но намѣсто сичко да скѣта, турилъ въ джеба си сребърната лѣжница, съ която се подава.

Отшелникътъ видѣлъ сичко туй, но нищо не рѣкълъ и цѣлата дружина се върнѣла въ къщи: По пѣтя едно му дошло на ума да прѣброи сребърнитѣ нѣща; указало се, че голѣма сребърна лъжица липсувала. „Какво е туй, попиталъ той слугата, да не си забравилъ нѣкакси лъжицата? Да се върнемъ, да ѝ потърсимъ.“ Като дошли на сѣщото мѣсто, дѣто седѣли, тѣ съгледали единъ бѣденъ пилгримъ, който обиралъ трохитѣ и ги гълталъ, за да отули глада си. „Ти нѣпрѣменно трѣба да си откранилъ лъжицата,“ извикалъ човѣкътъ, на когото липсвала лъжицата. — „Охъ, любезни господа, — кавѣлъ пилгримътъ жалостно, азъ нищо не съмъ зель освѣнъ коститѣ и трохитѣ. Прѣтърсете ме и вий ще видите, че азъ не съмъ зель никаква лъжица.“ — „Лъжешъ, ти! Никой другъ не може да ѝ е зель, защото освѣнъ тебе други не е дохождалъ тукъ!“ — Тогавъ захванѣли да го биждатъ и малтретиратъ, вързали го на опашката на единъ конъ и го завлѣкли съ себе си. Сичко туй отшелникътъ го видѣлъ, и захванѣлъ тайно да негодува противъ Божието правосудие. „Какво? си помислилъ, тѣй ли върви то на свѣта? Она крадецъ — слугата да остане ненаказанъ, а невинниятъ пилгримъ да го малтретиратъ тѣй лошо? Богъ е несправедливъ, дѣто търпи подобни нѣща и за това нѣма вече да се кажъ, а ще се върнѣ пакъ въ свѣта и ще се наслаждавамъ.“ Рѣчено и сторено: отшелникътъ оставилъ планината, прѣкратилъ покаянието и извлѣкълъ да се наслаждава на свѣта.

Тѣй като вървѣлъ, срѣцналъ го единъ хубавъ, силенъ юноша, който го попиталъ: „Кждѣ отивашъ?“ — „Въ тоя и тоя градъ.“ — „Тамъ отивамъ и азъ; хайде да вървимъ наедно.“ Тръгнали наедно, пѣтятъ билъ обаче далечъ и за туй скоро се уморили. — За добра честъ, на сѣщия пѣтъ каралъ единъ човѣкъ нѣколко катѣри. — „Хей, приятелю, извикалъ юношата, ще ли ни позволишъ, да поѣдимъ на твоитѣ добичета? Ний сме страшно уморени и истѣщени.“ — „На драго сърце, отговорилъ катѣрджията; докѣто пѣтятъ ни е единъ, може да яхате на моитѣ катѣри.“ Тогавъ тѣ възсѣднали животнитѣ и продължили пѣтя си съ катѣрджията. Юношата билъ заблѣкълъ, обаче, че въ единия дисагъ имало едно голѣмо количество злато и безъ да се осѣти катѣрджията, извлѣкълъ жълтицитѣ една подиръ друга и ги хвърлилъ на пѣтя. Отшелникътъ съгледалъ сичко и си помислилъ: „Какъ? Бѣдниятъ човѣкъ ни услужва съ такава любезность, а пѣкъ той му пакости?“ Но защото юношата билъ много силенъ, страхувалъ се да каже нѣщо.

Като изяхали тѣй хайле пѣтъ, катѣрджията рѣкълъ: „Сега, господа, не можъ вече да ви водѣ съ себе си.“ Тѣ слѣвали отъ катѣритѣ, благодарили му и продължили пѣшки. Отшелникътъ рѣкълъ тогавъ: „Какъ можа да направимъ такава една неправда

и да исхвърлишъ златото на човѣка, като ни указа такова благодѣяние?“ — „Ти си мълчи, отговорилъ юношата; гледай си своята работа и не се грижи за моитѣ.“

На вечерята стигнали въ единъ ханъ и понеже ханджийката излѣзла да ги посрѣщне, рѣкли ѝ: „Какво, не можете ли да ни приберете тая нощъ? Но пари нѣмаме, да ви се отплатимъ.“ — „О, за туй недѣйте приказва,“ рѣкла домакинката; приела ги любезно, нагостила и ги напоила хубаво и имъ показвала най-сѣтнѣ една стая, дѣто за всѣкого имало по едно легло. Въ сѣщата стая имало обаче и една люлка, въ която спѣло малкото дѣтенце на ханджийката.

На сутренята, като се готвѣли за пѣтъ, юношата се приближилъ при люлката и одушилъ бѣдното дѣтенце. „О, злодѣецо! извикълъ отшелникътъ, добрата женица толкова добрини ни направи, а ти да вземешъ да ѝ одушишъ чедото!“ — „Я си мълчи, му заповѣдалъ юношата, и грижи се за твоитѣ работи.“ — Тръгнали пакъ на пѣтъ и отшелникътъ вървѣлъ мълчешкомъ съ юношата.

Внезапно обаче юношата се прѣобразилъ въ красивъ блѣсъкъвъ ангелъ и рѣкълъ на отшелника: „Слушай ме, ти, о човѣче, който се осмѣли, да роптаешъ противъ Божиата справедливостъ; азъ съмъ ангелъ, испратенъ отъ Бога, да ти отворѣжъ очитѣ. Пилгримътъ, който биде невинно мѣченъ, на сѣщото мѣсто бѣше убилъ баща си прѣди много години, за туй Господъ му проводи туй наказание; защото Господъ скоро прощава, но не се рѣшава тѣй-скоро да наказва. — Паритѣ, които хвърлихъ на улицата, не принадлежахъ на мулетаря, а бѣхъ откраднати отъ другиго; слѣдъ тая загуба, той може да се стрѣсне и да се раскае за грѣховеѣ си. — Дѣтето на ханджийката щѣше да стане крадецъ и убиецъ, да бѣше живѣло. — Майката е богобоязлива и се моли ежедневно Богу: „О, Господи, ако дѣтето ми нѣма да живѣе благочестиво, по-добрѣ приберете го, докѣто е невинно.“ За туй Господъ чу молитвата ѝ. Видишъ ли сега, че Божието правосѣдие вижда по-далечъ отъ човѣшкото. За туй върни се въ твоя скитъ и прави покаяние, та дано ти се прости роптаването.“ Като изрѣкълъ ангелътъ това, отлетѣлъ въ небето; отшелникътъ се върналъ въ своята планина, правялъ още по-строга покаяние отколеѣто до тогава и умрѣлъ като светецъ.

Бретонскиятъ расказъ се намѣрва у *Luzel*, „*Légendes chrétiennes de la Basse Bretagne*, II, 1—10. (L'Ermite voyageant avec un inconnu:)

Имало едно врѣме (хайде врѣме има отъ тогава) единъ старъ отшелникъ, който билъ се оттеглилъ на покаяние въ Керисекската гора, приблизително на туй мѣсто, дѣто се вижда

днесъ черквицата св. Антоний, не далечъ отъ Генгамнъ. — Светиятъ човѣкъ живѣялъ отъ милостинитѣ на милосърдното околно население, и сичкото си врѣме минавалъ съ молитви.

Единъ день, Керисекскиятъ чорбаджия, като се връщалъ отъ паша, дѣто билъ закаралъ кравитѣ си, намѣрилъ на пѣтя тѣлото на единъ убитъ човѣкъ. Той билъ нѣкой си търговецъ, който билъ ходилъ на панаирия въ Генгамнъ, и хайдуци били го отрепали да му земжтъ паритѣ. Отшелникътъ видѣлъ като го убили отъ прага на своя скитъ, но понеже се молѣлъ и билъ се зарѣкълъ никога да не се прѣкъсва, нито се разсѣйва по какъвто и да било поводъ, когато се моли, той не можалъ да му се притече на помощъ. Отъ друга страна отшелниците не можтъ да изкажатъ никого, както на поповетѣ не е позволено да откриватъ тайната на исповѣдъта.

Чорбаджията се спрѣлъ при мъртвото тѣло, да го разгледа и да види, да ли не го е познавалъ, когато е билъ живъ. Но въ тоя мигъ, пристигнали стражари отъ Генгамнъ и като помислили, че той е убиецътъ на търговеца, уловили го и го откарали въ тъмница, въпрѣки неговитѣ протести. Стариятъ отшелникъ видѣлъ и това отъ прага на своята колиба и много съжالياвалъ, че е задлъженъ да мълчи; но той толкова билъ въамутенъ, щото извикълъ:

— Е добръ! Богъ не е справедливъ, като наказва Керисекския чорбаджия за едно прѣстѣпление, което биде извършено отъ друго! Тѣй като е, ако го осжджтъ, азъ ще напусна скита си и ще се откажж отъ покаянието и отъ строгоститѣ на живота, който прѣкарвамъ тукъ отъ толкова врѣме, защото азъ безъ съмнѣние нѣма да бѣдѣ възнаграденъ за това.

Керисекскиятъ чорбаджия билъ осжденъ на смъртъ и наказанъ подиръ малко врѣме.

Като узналъ това отшелникътъ, той сторилъ каквото билъ се зарѣкълъ: напусналъ скита си въ гората и тръгналъ да пѣтува. Като вървѣлъ по пѣтя, тѣженъ и замисленъ, той срѣщвалъ единъ младъ човѣкъ, когото не познавалъ, който се доближилъ и му рѣкълъ:

Добра срѣща, отче отшелниче; кждѣ отивашъ?

— Тръгналъ съмъ да пѣтувамъ по свѣта.

— Напускашъ ли прочее скита си?

— Да. Каква полза отъ молитвитѣ и покаянието ми, когато Господъ не е справедливъ.

— Какъ смѣете да говорите така, отче отшелниче?

— Е, защо да не говоря така, когато Керисекскиятъ чорбаджия биде убитъ за едно прѣстѣпление, което той не е извършилъ.

— Богъ, отче мой, знае истината и ако е позволилъ да наказжтъ Керисекския чорбаджия, то трѣба той да го е заслужилъ.

— Каквото ще да се случи, не искамъ вече да живѣя отшелнически, а ще пътувамъ, дано намѣрѣя обяснение на неправдитѣ, които виждамъ въ свѣта.

— Хубаво, но позволявашъ ли ми да ти бѣджъ другарь.

— На драго сърце, защото на пѣтъ по-добрѣ е да си има човѣкъ другарь, отколкото да бѣде самъ.

Ето ги тръгнали наедно. Първата нощъ прѣнощували въ кѣщата на единъ богатъ господарь, който ималъ само едно маловръстно дѣте. То било много разгалено; баща му и майка му му ходѣли виняги по волята, имали го почти като богъ. Даже когато се молѣли, тѣ мислѣли само за него.

Когато прѣвъ нощта сички въ кѣщи си легнали и заспали, спѣтникътъ на отшелника станалъ отъ леглото си, от-правилъ се полечка къмъ люлката на дѣтенцето и го одушилъ, безъ да го остави да крѣкне и никой нищо не узналъ за сега, даже и отшелникътъ.

На сутренята двамата пѣтници станали рано и си тръгнали. Когато били на нѣколко расжрача отъ кѣщата, дѣто били прѣкарвали нощта, непознатиятъ рѣкълъ на стареца:

— Не знаешъ ли, отче, какво извършихъ миналата нощъ?

— Какво си извършилъ?

— Когато сички спѣхъ, и ти заедно съ другитѣ, азъ станяхъ полегичка отъ леглото си, и одушихъ въ люлката единичкото дѣте на нашитѣ гостоприемци.

— Боже Вишній! Какво казвашъ? Не може да бѣде!...

— Ба, направихъ го, ти казвамъ, и то за доброто на дѣтето и на родителитѣ му.

— Какъ може да говоришъ тъй?

— Не забѣлѣва ли ти, че дѣтето бѣше разгалено, и че правяше баща си и майка си да занемарятъ Бога, до такава стѣпень, щото съ друго нищо не се занимавахъ освѣнъ съ него, даже и въ молитвитѣ си? Сега тѣ нѣма да иматъ подобни развлѣчения и тѣ ще се спасятъ, намѣсто да бѣдѣтъ погубени, както щѣше да стане, ако дѣтето бѣше живѣло, а пѣкъ и дѣтето щѣше да вагине, защото тѣ го възпитавахъ лошо.

— Хайде да побърваме, рѣкълъ отшелникътъ, защото тѣ нѣма да закъснѣятъ да испратятъ хора да ни прѣслѣдватъ.

Старецътъ се виждаше много неспокоенъ и си казваше:

— Какъвъ е тоя другарь? Той трѣба несъмнѣнно да е нѣкой дяволъ и азъ ще сторѣжъ може би по-добрѣ да се раздѣлѣжъ отъ него.

По-нататкъ като минавали единъ мостъ върху една рѣка; тѣ срѣщнали единъ старъ просякъ и понеже отъ другата страна два пѣтя се сливали при моста, непознатиятъ го попиталъ, кой отъ двата пѣтя води въ съсѣдния градъ. Просякътъ му показалъ съ рѣка. Намѣсто да му благодари, она го бутналъ

съ рамото и понеже мостътъ нѣмалъ ограда, просякътъ падналъ въ рѣката и се удавилъ.

— Боже! какво стори, нещастниче? извикълъ старецътъ, дигналъ ръцѣ къмъ небо. Не щж вече твоео другарство, ти трѣба да си нѣкой дяволъ. Тукъ на мѣстото още да се раздѣлимъ; ти иди по единия отъ тия два пѣтя — а азъ ще трѣгна по другия.

— Слушай по-напрѣдъ, отче, и ще видишъ, че азъ не съмъ направилъ нищо лошо, напротивъ. Тоя просякъ бѣше честенъ човѣкъ въ цѣлия си животъ до сега; но той се тъкмеше да прѣстане да бѣде такъвъ: на нѣколко стѣпки отъ тукъ, ако да бѣхъ го оставилъ да живѣе, той щѣше да убие единъ други просякъ. Тогавъ той щѣше да бѣде осѣденъ на вѣки, а сега той е спасенъ. Ти виждашъ прочее, че не само не съмъ му направилъ лошо, но напротивъ азъ съмъ му принесълъ услуга.

Отшелникътъ промърморилъ нѣколко думи, видно недоволенъ и не твърдѣ убѣденъ, и продължилъ пакъ пѣтя си мълчешката съ другия.

Тѣ стигнали тогава на едно широко поле, дѣто съгледали една бѣдна колиба, съградена съ глина и буци отъ прѣстъ и покрита съ суха папратъ и блатна трѣстъ. Тамъ живѣлъ самичѣкъ единъ старецъ, който билъ се оттеглилъ отъ свѣта на покаяние. Двамата отшелника се поздравили.

— Добъръ день, брате отшелниче, казалъ пѣтникътъ.

— Поздравявамъ те, брате, отговорилъ другиятъ, който го позналъ; кждѣ отивашъ така?

— Отивамъ да пѣтувамъ по свѣта, брате.

— Какъ! Нима се отказвашъ отъ уединението и покаянието?

— Да; за какво да живѣжъ наистина толкова строго и безъ надѣжда за награда, когато Господъ не е справедливъ.

— Боже! какво думашъ, бре брате? Ти трѣба да си си загубилъ ума, че говоришъ така. Какво ти се е случило.

— Не, азъ не съмъ си изгубилъ ума, брате, и азъ ти повтарямъ: Господъ не е справедливъ, понеже позволи да се накаже съ смъртъ Керисекскиятъ мушиеринъ за едно прѣстѣпление, за което той не е виновенъ. Азъ знамъ добръ цѣлата работа, защото азъ видѣхъ сичко отъ прага на моя скитъ, и азъ познавамъ убиеца, но ти знаешъ, че азъ не смѣжъ да го издамъ. Напусни прочее и ти скита си и ела съ насъ.

— Не, брате мой; азъ нѣма да послѣдвамъ твоя свѣтъ и азъ ще си умрѣ тукъ, но слънцето вече залѣзе и вие нѣма да намѣрите въ околността, дѣ да прѣнощувате; останете прочее, да нощувате у мене; азъ ще раздѣлѣхъ на драго сърце съ васъ

малкото, което притежавамъ: ръженъ хлѣбецъ, нѣколко корена отъ тревы и бистра водица.

Тѣ прѣкарали нощта съ отшелника на полето. Вечерята била отъ най-скромнитѣ; но на края имало пакъ малко винце, въ една златна чаша, която си подавали отъ ржеа въ ржеа. На сутринята двамата пѣтници тръгнали пакъ на пѣть. Както вървѣли, непознатиятъ измъкналъ изъ джеба си златната чаша на гостоприемеца, която той билъ отерадилъ прѣвъ нощта и ѝ показвалъ на своя спѣтникъ.

— Какъ, извикълъ старецътъ, ти си билъ и крадецъ? Защо зема златната чаша на тоя бѣденъ отшелникъ, когато знаешъ, че тя му бѣше едничката радостъ и едничкото му щастие?

— Именно за това, отче. Той бѣше толкова честитъ и гордъ, че притежава една такава хубава чаша, щото духътъ му бѣше заетъ само съ нея, даже когато се молѣше; освѣнъ това той много често пиеше отъ нея и се напиваше почти сѣки день, защото у него виното не липсва, макаръ и да ни даде само маничко. Той щѣше да бѣде осѣденъ на вѣки за своята чаша.

Отшелникътъ не рачилъ да продължава пѣтя си съ такъвъ другаръ и се завърналъ въ Керисекъ. Непознатиятъ тръгналъ подиръ му. Като минавали прѣвъ чифлишкитѣ ниви, тѣ забѣлѣжили въ една нива лопати и тѣрнакопи, оставени върху брѣвдитѣ отъ работницитѣ, които били отишли да обѣдватъ. Непознатиятъ велъ една лопата и захваналъ да разравя земята и извадилъ единъ човѣшки черепъ и други човѣшки кости; ископалъ още една дупка, малко по-нататъкъ и намѣрилъ още единъ черепъ и човѣшки кости; най-сетнѣ на едно трето мѣсто той намѣрилъ сѣщото. Стариятъ отшелникъ се уплашилъ, като видѣлъ това.

— Какво означава сичко туй, попиталъ той.

— Каквото виждашъ, отче, отговорилъ другиятъ, не е нищо друго, освѣнъ коститѣ на трима души, които бидохъ убити и заровени тукъ отъ господаря на Керисекския чифликъ, тоя сѣщия, когото ти мисляше, че е честенъ човѣкъ.

— Възможно ли е, боже мой, извикълъ старецътъ.

— Тоя човѣкъ, поелъ непознатиятъ, не бѣше убилъ на-истина търговеца, убийството на когото ти видѣ отъ прага на твоя скитъ; но той бѣше пакъ голѣмъ прѣстѣпникъ, както виждашъ, и Господъ справедливо позволи, да се казни. Върни се прочее въ скита си; продължавай да се молишъ и каешъ, безъ да се опитвашъ да проникнешъ тайнитѣ кроежи на Бога, и недѣй казва, че той не е справедливъ, когато не ги разбирашъ. Азъ съмъ добриятъ ти ангелъ, и съмъ проведенъ да те отбия отъ лошия пѣтъ, по който искаше да тръгнешъ, и да ти попрѣчъ да не погинешъ. — Моли се и кай се, и милосърдний

Богъ ще те повика скоро при себе си и ще ти покаже, че е самъ олицетворената справедливостъ и че награждава съвсѣко споредъ дѣлата му.

Ангелътъ тогава отлетѣлъ къмъ небето. Отшелникътъ пролелъ горчиви сълзи, върнжлъ се въ скита си, дѣто той удвоилъ молитвитѣ и самонстъзанията, и Господъ го повикалъ скоро при себе си.

Въ испанския расказъ, напечатанъ въ книгата на Антония де Труеба, *Naraciones populares* (Coleccion de autores espagnoles, Brockhaus, Leipzig 1875, 63—80, *Las dudas de San Pedro*) ний ще приведемъ тукъ само съдържанието, защото той съставя частъ отъ единъ не научно-фолклоренъ, а беллетристически сборникъ. Макаръ г. де Труеба и да увѣрява, че въ редакцията на своитѣ раскази се е старалъ да се придържа, колкото е възможно по-близу, не само о съдържанieto, но и у формата и езика на кастилскитѣ народни раскази, но сѣ пакъ въ неговото изложение се забѣлѣзва авторска аранжировка.

Въ расказа на де Труеба темата за ангела и пѣтника е прѣправена, както ще видимъ и въ нѣкои славянски варианти, въ темата за Исуса Христа и апостола Петра, които пѣтешествуватъ наедно. Исусъ забѣлѣзва жалостъ на лицето на Петра и го пита за причината. Петъръ признава, че се сжмнява въ правосъдието и мждростѣта на Бога, понеже често невиннитѣ страдатъ, добродѣтелнитѣ хора се мжчжтъ, честнитѣ жени ходжтъ одърпани, а блудницитѣ живжжтъ раскошно и т. н. Исусъ му отговоря, че не разбира вървежа на свѣтовнитѣ работи, защото не му стига ума и захваща да му доказва съ цѣлъ редъ примѣри мждростѣта и правосъдието Божие. Отъ най-напрѣдъ буря разрушава овошкитѣ и житото, на които расчитвала челядѣта на селенина, дѣто Исусъ и Петъръ били приети най-гостоприсменно. Слѣдъ това Исусъ открядва златната съ бриланти обкована чаша, съ която единъ гостоприсменъ почти светъ калугеръ имъ давалъ да пижтъ. Петъръ узнава това, когато по пжтя му се допива вода и Исусъ му подава чашата, да си гребне отъ извора. Послѣ Исусъ подарява тажъ чаша на единъ грубъ човѣкъ, който прѣкаралъ ноцѣта въ пиянство около една кръчма, когато Исусъ и Петъръ били принудени да спжтъ подъ входа на една църква. Между това Исусъ пробива дѣното на ладията, съ която единъ бродаръ ги прѣкарвалъ прѣвъ рѣката, и станжлъ причина, да се удави бѣдниятъ човѣкъ. Сичко това Исусъ го обяснява така: гостолубивитѣ селяни искали отъ дохода на жетвата да направжтъ сына си чиновникъ (*escribano*). Това би било причина, синѣтъ да има лошо поведение. Сега той е простъ работникъ, но честитъ.

Чашата на светия монахъ (който билъ нѣкога си богаташъ, но билъ раздалъ иманието си на бѣднитѣ) била му подарена отъ краля и му напомняла постоянно за мирскитѣ суети — тя му бъркала да стане съвсѣмъ светецъ. Бродарятъ билъ страшенъ грѣшникъ и самъ билъ удавилъ нѣкога си одного калугерина; въ оня часъ той тъкмо се билъ исповѣдалъ, и още не билъ сполучилъ да извърши нѣкой новъ грѣхъ, затова щѣлъ да отиде въ рая.

Пияниятъ, на когото била дадена чашата — е човѣкъ убить отъ злочеститѣ и неволиитѣ и пие само да забравя своитѣ мжки; като получи чашата той ще си расплати дълговетѣ и ще живѣе добръ съ челядта си.

Любопитно е въ тоя расказъ съединението на подробности, които срѣщаме въ расказа на *Vitae Patrum* и въ западно-европейскитѣ негови отражения (чаща, удавянието на човѣка) съ подробноститѣ въ Корана, (пробиванието на ладията).

Вѣроятно основата на испанския расказъ е много стара и че се е привързалъ самъ къмъ нѣкои неизвѣстни днесъ западно-азиатски или сѣверо-африкански варианти, въ които двѣтъ редакции на нашата повѣсть сж били слѣдни, и че епизодътъ за удавянието на човѣка, който се срѣща въ западно-европейскитѣ варианти е излѣзълъ отъ нѣкой расказъ, подобенъ на испанския, дѣто той се е прицѣнилъ къмъ епизода на Корана за продънванието на ладията, слѣдъ като билъ напуснхтъ мотивътъ, който се придава на това дѣйствие въ Корана.

II.

Разборъ на българскитѣ приказки за Калугерина и ангела и за Илия на извора. — Тѣхното источно происхождение. — Сръбскитѣ расказъ за Христа и апостолитѣ въ лозето. — Рускиятъ расказъ за двамата мадречи; неговата свръзка съ Патерицитѣ. — Украинскитѣ раскази за непостижимитѣ распорѣди на Исуса Христа, който патува съ своитѣ ученици; тѣхнитѣ отношения къмъ расказитѣ на Корана и Р. Ниссияма. — Вариантиѣ на поменатитѣ украински раскази въ Великорусия и Бѣлорусия. -- Бѣлорускиятъ вариантъ на расказа за Пророка на извора. — Моравскиятъ расказъ за пустинника и ангела — вариантъ *exempli Jacobi Vitriacensis*. — Полскитѣ раскази за Пустинника и ангела (или дявола). Смѣшане на латинскитѣ и источнославянскитѣ (украинскитѣ) варианти.

Въ своето распространение по Азия и Европа, темитѣ на расказитѣ, които ни занимаватъ, трѣбаше непрѣменно да нахлухнѣтъ и въ славянска областъ — и отъ источна и отъ западна страна. Като анализираме българскитѣ раскази, ний виждаме, че и двата иматъ повече прилика съ источнитѣ, отколкото съ западнитѣ варианти, за това трѣба и да сж проникнжли между Българитѣ — отъ истокъ.

Първиятъ български расказъ — *Калугеринѣтъ и ангелѣтъ* има чисто християнска форма. Той прилича на вариантитѣ въ Патерицитѣ и за това вѣроятно произлѣзва отъ нѣкои тѣхни

подобия, разбира се, *устни* подобия, отъ което се обяснява и неговата непълнота: ангелътъ извърша двѣ чудни дѣйствия, намѣсто три — освѣнъ туй и идеята е засѣнена въ началото: монахътъ никакъ не се съмнява въ Божието правосудие.

Въ втората българска легенда трѣба да забѣлѣжимъ, че лицето, което намѣрва паритѣ на конника — е *овчаръ*; това ни напомня *овчаря* въ 80 гл. на *Gesta Romanorum*, макаръ тукъ овчарятъ и да се явява въ ролята на пострадалия. — Вѣроятно е съществувалъ въ источната частъ на сръдиземноморския басейнъ нѣкой вариантъ отъ нашия расказъ, отъ който сж се образували българскиятъ и латинскиятъ, при това латинскиятъ се е отклонилъ много повече отъ общия оригиналъ, отколкото българския.

Въ устната словесностъ на другитѣ южнославянски земи ни е извѣстенъ само единъ сръбски расказъ, който се приближава къмъ темата на първата българска легенда; той се намѣрва въ малкия Сборникъ на *Стефановића*, „*Српске народне приповедке*“ (у Новоме Саду 1871) подъ № 24 (резюмиранъ по нѣмски въ *Archiv für Slavische Philologie*, V, 75, прѣведенъ отъ Krauss, *Sagen und Märchen der Südslaven*, II, 207—209.“

Каквото Господъ направи, се е добро.

По онова врѣме, когато светцитѣ посѣщавали по-нѣкога хората, се запжтили единъ день дѣдо Господъ, Христосъ, св. Петъръ и св. Павелъ другарски и дошли въ пжтешествието си при единъ бѣденъ човѣкъ. Тоя човѣкъ ималъ само едно малко лозе съ една малка колиба. Светцитѣ помолили човѣка, да имъ набере грозде, да си похапнжтъ. Човѣкътъ взелъ изведнжжъ кошничката, отишелъ на оня редъ, дѣто растѣло най-ядрото грозде и захванжлъ да бере нѣколко чепки. — Господъ тогава му извикалъ отъ колибата: „Отъ тамъ не щж азъ. Набери ми по-добрѣ отъ другото лозе.“ — Човѣкътъ му отговорилъ: „Само каквото е право. Тако ми бога, не го направлямъ, каквото искашъ!“ — Господъ пакъ му рѣкжлъ: „Иди, ти, азъ отговарямъ. — Вижъ, тамъ нѣма никой, кой ще те види?“ — „Ако хората не виждатъ, Господъ вижда я. — Не го направлямъ и за главата си. Задоволете се и съ моето грозде.“ — Светцитѣ млѣкнжли тогава, станжли и помолили стареца, да ги придружи до царския пжтъ. Старецътъ тутакси скокнжлъ да ги придружи, но като се обърнжлъ гърбомъ къмъ пжтниците, Господъ зелъ единъ распаленъ вѣгленъ и го хвърлилъ въ трѣстиката (на стрѣхата). Когато старецътъ завелъ чужденцитѣ до пжтя, тѣ се простили съ него и като погледнжли кждѣ малката колибка въ лозето, видѣли, че горѣла цѣла.

Старецътъ се запуснѣлъ отчаянъ къмъ лозето си, а светцитѣ попитали Господа: „Какъвъ грѣхъ е сторилъ, о Боже, тоя сиромакъ, че му подпали тая нищожна колиба, единичкото му прибѣжище? — Бѣдниятъ човѣкъ даже отъ тѣбе не рачи да се вкара въ грѣхъ.“ — Господъ имъ отговорилъ: „Именно за това му подпалилъ колибата, защото е бѣденъ и справедливъ. — Едно врѣме оная колиба служеше за ятакъ на хайдуци, които сж закопали подъ прага на колибата немѣрени богатства. Ония хайдуци отдавна сж загинѣли, но никой освѣтъ мене не знае нѣщо за онова имание. Тоя сиромакъ въ младинитѣ си бѣ служувалъ честно на единъ господаръ и съ мжка и неволя бѣше си спечелилъ едва тая педа земица. Но той бѣше тѣй доволенъ съ своето малко владение, щото той никога не би се съгласилъ да раскопае мѣстото, на което стоеше колибата; сега обаче той трѣба да го стори и тѣй ще намѣри наградата, която той е заслужилъ отъ Бога.“

Когато светцитѣ чули това, спрѣли се да видѣтъ, какво ще се случи послѣ. Човѣкътъ между това билъ се завърнѣлъ въ лозето си, видѣлъ че колибата му изгорѣла вече до основитѣ, въздѣхнѣлъ си и рѣкълъ: „Слава Богу и за тоя подарѣкъ! Каквото Господъ направи, се е за добро.“ Тогова той зель лопатата въ ржка и разровилъ пепелѣта. Щомъ ударилъ съ лопатата въ земята, гледай ти, ударилъ едно голѣмо гърне и намѣрилъ вжтрѣ безмѣрно имание. Като съгледалъ иманието, сърцето му подскокнѣло отъ радостъ и пакъ рѣкълъ: „Слава Богу и за тоя даръ! Каквото Господъ направи, се е за добро.“

Като се обогатилъ по такъвъ начинъ, накаралъ да направѣтъ единъ голѣмъ чифликъ съ нѣколко здания и станѣлъ скоро глава на ония, на които самъ въ младинитѣ си билъ служувалъ вѣрно и честно. — Светиитѣ много се зарадвали и продължили много задоволни пжтя си.

Въ тая легенда, както виждаме, е разработенъ само единъ епизодъ отъ старитѣ нейни първообрази и отъ бѣлгарския вариантъ, а именно епизодътъ за съкровището въ стѣната, но и той се отличава отъ тѣхъ: — съ подпалванието на кжщата. Трѣба впрочемъ да забѣлѣжимъ, че тоя пожаръ се срѣща и въ по-горѣпоменжтия французски стихотворенъ вариантъ и въ единъ отъ Латинскитѣ, както и у Вольтера (макаръ и да липсува у Парнеля). Наистина въ западноевропейскитѣ варианти пожарътъ е иначе поставенъ, а именно: ангелътъ подпала богатия мѣнастирь, въ който пжтниците били приети гостоприемно, и това дѣйствиe се обяснява тѣй: „никога богатиятъ калугеринъ нѣма да каже добра молитва; истинскиятъ монахъ трѣба да бѣде бѣденъ; само въ сиромашкитѣ кжщи живѣе Богъ.“ Но въ сѣкий случай пакъ, срѣщанието на пожара въ нѣкои западно-

европейски варианти и въ сръбския, показва, че и въ посрѣдствующитѣ источни варианти, които до сега не сж извѣстни, или пъкъ сж съвсѣмъ забравени, трѣба да е сжществувала и тая подробностъ.

Друга една разлика на сръбския вариантъ отъ българския и отъ источнитѣ и западнитѣ, то е постановката на цѣлия расказъ въ рамката на едно пѣтешествие на Христа съ апостолитѣ.

Тая особеностъ на сръбския вариантъ е обща и на по-голѣмата частъ отъ рускитѣ редакции, за това трѣба да се счита за доста стара принадлежностъ на източно-християнскитѣ варианти, макаръ тѣ и да не сж се запазили. Може би тия варианти да сж принадлежали на нѣкои сектанти, въ рода на богумилитѣ, на които се приписватъ разни апокрифически *апостолски пѣтешествия*.

Въ областъта на *рускитѣ славяни* сж записани доста много раскази, които изразяватъ сжщата идея, която лежи и въ основата на расказитѣ за пѣтника и ангела. Макаръ повечето отъ тия руски раскази и да се различаватъ силно отъ послѣднитѣ по своята фабула, но тѣхната идея и нѣкои подробности ни заставятъ, да ги отнесемъ къмъ разработкитѣ на сжщата тема.

Забѣлѣжително е, че тия руски варианти, особито малорускитѣ или украинскитѣ, въ нѣкои свои подробности се приближаватъ много повече до мюсюлманскитѣ и еврейскитѣ, отколкото най-старитѣ книжнохристиянски легенди, като напр. расказа въ Древния Патерикъ или *Vitae Patrum*, а тѣй сжщо повече отколкото българския расказъ.

Най-прилича на варианта въ *Древния Патерикъ* една *приказка*, напечатано по *великоруски*, макаръ и безъ означение на *мѣстността*, гдѣ е записана, въ една книга, която сега мѣжко *се намерва*: Легенды рускаго народа (Дополненные восьмью *новыми*) СПб. 1861, подъ заглавие: *Два Мудреца* (Дополненія 15 — 17).

„Вървѣли двама стареца изъ пѣтя и дошли да ноцуватъ у една бѣдна вдовица. Двамата старци били Мѣдреци. Вдовицата ги приела, напоила, нахранила и ги турила да спятъ, макаръ сичкото ѣ богатство да се състояло отъ една крава съ бѣло петно на челото. Старцитѣ прѣнощували; сутренъта *ставали* и продължили пѣтя си. Изведнѣжъ, ето ти единъ гладенъ вѣлкъ ги присрѣща и имъ казва съ човѣшки гласъ: „Олеле, гладенъ съмъ!“ — Единиятъ старецъ рѣкълъ вѣлку: „Иди тамъ въ стадото, ще намѣришъ тамо една крава съ бѣло петно на челото, земи ѣ изепъ.“ Вѣлкътъ се затекълъ въ стадото. „Защо заповѣда ти на вѣлка, казалъ другия старецъ на първия, да изведе кравата на вдовицата, която тѣй хубаво ни посрѣщашъ?“ — „Ще видишъ, сега да вървимъ нататѣкъ, казалъ старецътъ, и

тръгнали пакъ. Вървѣли, вървѣли и къмъ надвечеръ стигнали въ къщата на единъ богаташъ, а тамъ на близу се търкаляло едно буренце злато, загубено вѣроятно отъ нѣкого. Първиятъ старецъ взелъ буренцето и го търкулилъ въ двора на богатия; тогава другиятъ попиталъ: — „Кажми ми, защо правишъ тая добрина на богаташа, нима той заслужва?“ — „Ще видишъ,“ отговорилъ първиятъ и захванжлъ да тропе на прозореца на богатия, да го моли за прибѣжище. Като го чулъ богатиятъ, заповѣдалъ на слугитѣ си да изгонятъ отъ къщи старцитѣ. Тогава първиятъ старецъ рѣкълъ на втория: „Ето, видишъ ли, какъвъ е немилостивъ тоя богаташъ, но хайде да вървимъ.“ — Вървѣли, пакъ каквото вървѣли, дошли пакъ въ къщата на единъ богатъ човѣкъ и го помолили да ги остави, да нощуватъ у него. Той ги приелъ и имъ сложилъ да вечератъ. Тогава първиятъ старецъ хванжлъ сребрената чаша и ѝ хвърлилъ въ морето. Гостеприемниятъ богаташъ нищо не рѣкълъ, а ги изпроводилъ на другата сутренъ съ честъ.

По пжтя видѣли една пуста стара колиба; прѣнощували въ неѣ, а на другия день старецътъ ѝ сринжлъ и тръгналъ си пакъ съ другия старецъ по пжтя. — „Кажми ми, попиталъ пжтникътъ своя другаръ, защо заповѣда ти на вѣлка да изведе кравата?“ — „За това, отговорилъ той, защото тая крава бѣше открадната отъ другого.“ — „Ами защо подари на (първия) богаташъ буренцето съ златото?“ — „За това, защото баща му ми е сторилъ много добрини?“ — „А защо хвърли чашата въ морето?“ — „Защото е спечелена не по добъръ начинъ.“ — „А защо растури колибата?“ — „Защото въ неѣ живѣятъ разбойници и си заравятъ тамъ паритѣ.“

Тоя расказъ прѣдставя очевидно нѣкое много развалено копие отъ старото сказание, което е и много по-логично по распрѣдѣлението на подробноститѣ си и много по-ясно по идеитѣ. По своитѣ подробности, то държи срѣдата между еврейскитѣ варианти на историята за пжтника и ангела (епизодътъ съ кравата) и вариантитѣ на Древния Патерикъ (епизодътъ за чашата и разорението на *дома*).

Ний не се рѣшаваме да се произнесемъ рѣшително между двѣтѣ прѣдположения: да ли тоя расказъ е смѣсъ отъ двѣтѣ редакции: отъ тая, която се приближава къмъ вариантитѣ на Древния Патерикъ, като бѣлгарския, и тая, която виждаме въ украинскитѣ варианти, въ които епизодътъ съ кравата е разработенъ особено подробно; (подобно сливание ще видимъ по-нататкъ и въ полскитѣ редакции) или 2) великорускиятъ расказъ е отражение на нѣкоя много стара источна редакция, отъ която сѣ проивлѣвали и еврейскитѣ раскази и расказъ въ Патерицитѣ. Последното прѣдположение не е невѣроятно. Ще

забълъжнимъ още, че не трѣба да се спираме на това, че героитѣ на великорусския расказъ сж безименни старци, а не Христосъ съ нѣкой отъ апостолитѣ. Издателятъ вѣроятно се е боялъ отъ цензурата, да ги назове.

Въ малоруско-украинската областъ, както въ Австрия, тъй и въ Русия сж записани и напечатани до сега седемъ варианта отъ расказа за монаха и ангела. Тѣ сж много интересни за това, защото приличатъ до нѣкъдѣ на вариантитѣ въ Корана и на еврейскитѣ, а въ сжщото врѣме разказватъ, като испанския и сръбския вариантъ, цѣлата история, като случай изъ пжтешествията на Христа съ апостолитѣ.

Сичко това позволява да се считатъ украинскитѣ варианти за отражения на нѣкои много стари източно-християнски редакции на расказа, макаръ да сж прѣработени отъ Украинцитѣ до такава стѣпень, щото въ никой други вариантъ не се срѣщатъ толкова нови битови подробности и приеми на националното творчество.

Най-късиятъ отъ украинскитѣ варианти е записанъ въ Буковина; той прѣдставя, споредъ нашето мнѣние, развитие на епизода, за прѣкарванието на пжтниците прѣзъ рѣката, който се разказва въ корана (и въ испанския вариантъ) — само че ладията е испуснжта, вѣроятно въ слѣдствие на голѣмата сложность на развитието на тоя мотивъ въ Корана, а е замѣнена съ волове. За жалость буковинскиятъ расказъ е записанъ толкова лошо, щото ний не се рѣшаваме да го приведемъ цѣлъ, а ще се ограничимъ само съ съдържанието му:

Исусъ и Св. Петъръ дошли единъ день на брѣга на една рѣка (а ладия нѣмало — се казва въ други единъ вариантъ). Заминжлъ единъ богаташъ съ хубави волове, но не рачилъ да прѣкара пжтниците. Подиръ него дошелъ единъ сиромашъ съ мършави малки волчета и ги прѣкаралъ. Петъръ помолилъ Исуса, да прати на сиромаша такива хубави волове, като на богатия. Исусъ отказва и дума, че богатиятъ може да има такива волове, а на сиромаша ще издѣхнжтъ и тия волчета, които има, щомъ си отиде въ кжщи. Петъръ се нажалилъ и попиталъ: „А, защо тъй, Господи?“ — „За туй, рѣкълъ Исусъ, защото богаташътъ може да се распорежда съ сичко, а тоя не, понеже не му стига ума; но той ще даде дѣцата си да слугуватъ и тѣ ще станжтъ такива богати домакини, като оня човѣкъ.“¹⁾

Въ други единъ вариантъ, който е записанъ въ харковската губерния, Исусъ отговаря на въпроса на Ап. Петра:

¹⁾ *Драгомановъ*, Малорусскія народния преданія и расказы, 119—120.

„Таквавъ му е орисницата“. По тоя начинъ разказътъ изгубва своята монотеистическо-моралистическа окраска и получава фаталистическа.¹⁾

Начинайки съ горѣпоменжтия харковски въ други до сега напечатани украински варианти, темата за прѣкарванието на Исуса Христа прѣвъ рѣката постѣпенно се усложнява съ нови подробности: за съкровището, подарено Исусу отъ богатата, за кравата, отнета отъ бѣдната гостоприемна вдовица и пр., до като приеме слѣдующето съдържание:

„Едно врѣме Богъ ходилъ по земята заедно съ свети Никола и свети Петра, Св. Петъръ до толкови се билъ окжсалъ, че не останѣла дрѣха на гърба му. Господъ му казалъ: „Иди, Петре, та си открадни дрѣхи въ нѣкоя ограда, па слушай, да ли ще вика и ще се кара слѣдъ тебе домакинята, или не?“ Св. Петъръ отишелъ и откраднѣлъ нѣкои людски дрѣхи окачени въ една ограда и като се прѣмѣнилъ, отишелъ при Бога, та му каже: азъ вече откраднѣхъ дрѣхитѣ, ала домакинята не вика и не се кара слѣдъ мене, но само се поогледа и каза: нека го Богъ види!“ — Послѣ Господъ, св. Петъръ и св. Никола се отбили въ една кжщица, която била на събаряне, при една най-бѣдна вдовица селянка, помолили ѣ се да прѣнощуватъ у неѣ и вели да ѣ питатъ: „нѣмашъ ли нѣщо за ядене?“ Домакинята отговорила: „нѣмамъ нищо. Азъ съмъ бѣдна, едвамъ си искарвамъ хлѣба, и само едно крайщниче се намира на полицата.“ А Богъ ѣ каже: „дай ни поне борщъ (чорба).“ Тя пакъ отговаря: „та никакво ястие нѣмамъ, и нищичко не съмъ готвила.“ Тогава Богъ изново ѣ казалъ: „погледни само, невѣсто, добрѣ въ пещъта, може да найдешъ тамъ що-годѣ.“ Тя все не щѣла да слуша, ала Богъ токо ѣ каралъ: „само погледай въ пещъта, та погледай.“ Напokonъ за да се отърве, тя отива при пещъта; щомъ се взрѣла въ неѣ, и видѣла тамъ отъ сичко изобилно, сготвени сѣкакви хубави ястия и пития па кавала: „какво значи това, азъ не съмъ палила пещъта, а пѣкъ има сготвени сѣкакви ястия?“ Тя извадила сичко отъ пещъта, и гоститѣ се наѣли добрѣ, па налѣгали си да спѣтъ. Домакинята все не знаѣла, че Богъ е дошелъ въ кжщицата ѣ. На другия день ранко Господъ, св. Петъръ и св. Никола станѣли, благодарили хубаво на домакинята, па трѣгнѣли да си ходѣтъ. Като вървѣли, чули да се играѣтъ свадбарски игри; тѣ се отбили тамъ и виждатъ, че нѣкой богатъ селянинъ прави свадба. Св. Никола рѣкълъ: „Господи милостиви! да отидемъ и ние на тази свадба, дано и намъ даджтъ по чаша ракийца и нѣщо да похапнемъ?“ А Богъ каже: „добрѣ да идемъ!“ Тѣ отишли

¹⁾ Этнографическое обозрѣніе, кн. VII, (1891, № 4) стр. 79.

тамъ, прѣсторени на старци, божемъ просѣтъ милостиня, и богатиятъ домовладика попогледалъ ги и пакъ велъ да служи на трапезата своитѣ свадбарски гости, богатитѣ домакини и велъ да вика на жена си: „я дай тамъ на онѣзи старци милостиня.“ А жена му — тѣй прѣмѣнена, че по-хубаво не може да бжде! — развикала се сърдито: „ти си гледай тамъ хората, дѣто ги служишъ и не обръщай очи къмъ старцитѣ; че щомъ веднѣжъ имъ дадешъ лице на тѣзи просяци, не можемъ си затвори вратата отъ тѣхъ!“ Поминжло се врѣме и домовладиката се обрънжлъ пакъ и забѣлѣжилъ, че дълго врѣме стоѣтъ старцитѣ, та добръ смѣмрилъ жена си, — и тогава едвамъ имъ дала тя по нѣкоя малка чашка ракийца и по коматче хлѣбецъ, та ги испратила изъ вратата. Като отивали отъ тамъ Богъ съ св. Петра и Никола, казалъ Богъ: „богатъ е този човѣкъ, у когото бѣхме на свадба, а може би яко скѣперникъ, ала жена му още по-голѣма скѣперница и твърдѣ зла жена, та и двамата не знаѣтъ въ щастieto добръ да се обнасятъ и не искатъ да помагатъ на други сиромаси.“ Богъ съ св. Петра и Никола трѣгнжли по цѣтя и на полето полегнжли да си почиватъ. Тукъ дошелъ при тѣхъ единъ вълкъ и помолилъ се на Бога: „дай ми, Господи, да си хапнѣмъ нищо, че цѣлъ день и цѣла нощъ не съмъ ялъ нищо и умирамъ отъ глади“. Богъ като чулъ това, казалъ: „иди, вълче, въ селото; тамъ има една най-бѣдна селянка вдовица, дѣто ношувахме у неж; тя има само една брѣза крава, вземи неж крава и изяжъ ѝ“. А св. Никола велъ да се моли на Бога: „Господи милостиви! Защо да се оцетява бѣдната вдовица? нека вълкѣтъ не ѝ взема послѣдната кравица, защото тя горко ще плаче и ще се мѣчи; не ли е по-добръ да земе вълкѣтъ нѣкой добитѣкъ отъ оногови богаташина, дѣто бѣхме на свадба, защото той е богатъ човѣкъ и при това твърдѣ скѣперникъ.“ А Богъ каже: „не бива тѣй! нека земе кравата на бѣдната вдовица; нека врѣменно плаче и горко нарежда, че тя нѣма дарба на този свѣтъ.“ Вълкѣтъ отишелъ въ нейната кѣщица, а тѣ налѣгали да спѣтъ. Св. Никола велъ да съжелява бѣдната вдовица, и захванжлъ да прѣмисля, какъ да исхитрува и да ѝ помогне. Намислилъ той по-послѣ и видѣлъ, че Богъ вече спи, а пѣкъ Богъ сичко знае, ала се прѣструва че ужъ спи. Св. Никола велъ та по-скоро излѣзълъ напрѣдъ вѣнка отъ другата страна, за да намаже съ калъ кравата на вдовицата, та да стане черна, а не брѣза, че да не ѝ изведе вълкѣтъ.

Щомъ отишелъ тамъ св. Никола, той скоричко нацапалъ съ калъ кравата, тѣй че тя станжла черна, па изведнѣжъ се върнжлъ назадъ при Бога. А Богъ наскоро станжлъ, божемъ нищо не знае, и каже на св. Петра и Никола: „ей, ставайте вече, да ходимъ!“ А токо що се стегнжли да вървѣтъ, пакъ

дошелъ при тѣхъ сжщиятъ вълкъ и каже: „нѣма, Господи, брѣва крива бѣдната вдовица, но само една черна.“ Богъ сичкото вече знае и казалъ: „тогава изважъ черната крива.“ А св. Никола видѣлъ, че нищо не помага и замълчалъ. Вълкътъ се затърчалъ при черната крива, а Богъ съ Петра и Никола си тръгнали да вървятъ низъ пѣтя си. Вървѣли що вървѣли, и на срѣща имъ се търкаляла една бѣчовка, а св. Никола попиталъ: „защо тѣй се търкаля, Господи, и на кѣдъ се търкаля?“ Господь отговорилъ: „тази бѣчовка съ сребро и злато се търкаля къмъ богаташина, дѣто бѣхме у него на свадба, че таквази му е дарбата и тѣй му е описано, ала сичката му добротестина ще бѣде на този свѣтъ!“ А св. Никола се заловилъ да се моли и казалъ: „Господи милостивни! отдѣли отъ тази бѣчовка поне едно гърненце за онази бѣдна вдовица, дѣто пощувахме, че вълкътъ ѝ изведе и послѣдната крива.“ А Богъ отговорилъ: „не, не бива! защото тази дарба е дадена само на богаташина.“ Св. Никола вече се смълчалъ, и тръгнали да вървятъ. Вървѣли що вървѣли, на св. Никола много му се припило вода и казалъ: „ахъ, какъ ми се пие вода!“ А Богъ му казалъ: „когато минувахъ прѣвъ този долъ, който се види не далеко отъ насъ, съзрѣхъ тамъ единъ изворъ. Иди тамъ и се напий вода.“ Кога отишелъ св. Никола тамъ въ дола, около извора видѣлъ едни таквизи много тъмни и сиви страшни змии, таквизи сърдити и много — цѣло гъмжило; той яко се уплашилъ и едвамъ побѣгналъ отъ тамъ. А Богъ го попиталъ: „какво, Никола, толкова си се уплашилъ, дору си поблѣднѣлъ отъ страхъ и може би не си пилъ вода?“ А св. Никола отговорилъ: „не можахъ да пиѣ; щомъ съзрѣхъ, че тамъ има таквизи много страшни змии, едвамъ побѣгналъ оттамъ.“ Богъ като чулъ това, отговорилъ: „тогава, да вървимъ нататкъ!“ И изминали тѣ по-вече отъ петъ гона¹⁾, или по-вече, и Богъ пакъ казалъ на св. Никола: „иди въ този други долъ, тамъ ще има изворъ; то вече тамъ ще се напиешъ вода.“ Ето св. Никола отишелъ тамъ; като доближилъ до него долъ, съзрѣлъ едни още по-лоши змии, при това прѣмногo силни и голѣми, та още по-зли отъ онѣзи, които по-напрѣдъ видѣлъ, като че тревата гори отъ тѣхъ. И св. Никола съвсѣмъ се уплашилъ поблѣднѣлъ, и едвамъ побѣгналъ отъ тамъ, бевъ малко косата му и дрѣхитѣ му щѣли да се запалжтъ! И като дошелъ при Бога, едвамъ отъ страхъ разкавалъ, че не е възможно тамъ да пие вода, защото още по-голѣми змии имало и много по-зли отъ първитѣ, що ги видѣлъ той по-напрѣдъ. А Богъ казалъ: „като е тѣй, да ходимъ нататкъ!“ Тръгнали и вървѣли, що вървѣли, докѣдъ съзрѣли отдалеко трети долъ, дѣто имало една градина,

¹⁾ Гона се казва разстоянието което изминуватъ воловетѣ, кога каратъ оралото.

и Богъ казалъ: „я иди, Никола, въ този долъ, гледай вижда се градина, и тамъ вече добръ ще се напиешъ вода.“ Кога отишелъ тамъ св. Никола, намѣрилъ едно таквови прѣхубаво изворче съ сладка вода, и на това изворче и всждѣ тамъ сѣкакви съ хубавъ миривъ цвѣтя, па ягоди, ябълки, смокини, миндали, стафиди и сѣкакви овоцки, птичета тѣй сладко пѣжтъ и чуруликать на разни гласове, и сичко тамъ е тѣй омайно, дѣто неможе да се искаже и опише. Св. Никола не знаялъ що да прави, дали вода да пие, или да гледа и да се радва; сръбнѣлъ си малко миризлива вода, па сѣ оставилъ да пие и все разгледвалъ на около си. Той триждъ тѣй по-малко сръбвалъ отъ тази вода, па все разгледвалъ и не забѣлѣжилъ, че той неосѣтно стоялъ тамъ цѣли три години, като да се минжло една минута. Най-послѣ дохожда при него Господъ и му казва: „какво ти станж, Никола, че тѣй дълго врѣме седишъ тука, нали сж минжж три години, откакъ дойде тука да пиешъ вода?“ И казалъ Богъ: „пъкъ азъ не те дочекахъ, ами потеглихъ на далеко и вече обиколихъ половината свѣтъ, и пакъ се върнжхъ при тебе.“ Св. Никола, като изслушалъ това, отговорилъ: „Господи милостиви! Какво значи сичко това, че около напрѣжнитѣ два извора, дѣто по-напрѣдъ ходихъ да пижъ вода, имаше много страшни змии, че страшно е и да се приближи човѣкъ до тѣхъ, а туканца, въ третия долъ тѣй много хубаво изворче съ вода и туканца растжтъ сѣкакви харни миризми, дѣто да е драго на човѣка да слуша чуруликанията на птицитѣ и колкото по-вече слуша, все още да му се иска?“ — А Богъ му отговорилъ: „ето сега да знаешъ, че по-напрѣжниятъ долъ, дѣто видѣ онѣзи твърдѣ али и страшни змии, това мѣсто се зове пѣкълъ и то е нарѣчено за онзи богаташъ, дѣто бѣхме у него на свадба; а вториятъ долъ, дѣто има още по-лоши змии, и то е приготвенъ пѣкълъ за жена му на този богаташъ, защото тя е по-лоша отъ мжжа си; и като не знаяхж да живѣжтъ въ щастieto и добръ да се отнасяжтъ и не искажж да помагатъ на сиромаситѣ, за туй подиръ смъртъта си вѣчно ще се мжчжтъ въ тѣзи пѣкъли. А пъкъ третиятъ долъ, дѣто пи вода, па и дълго врѣме тамъ се забави, за това че тамка е много хубаво, се зове рай, нарѣченъ за тази бѣдна вдовица, дѣто ношувахме у неж, защото тя на този свѣтъ горко се мжчи, търпи и плаче, ала нели е добра жена и честна, — за туй подиръ смъртъта си ще бжде въ този рай вѣчно честита. Ето вижъ, какъ бива: бжди добъръ, човѣче, не се надѣвай на земното щастие, но обичай сиромаситѣ и се труди, па, както казватъ, Богъ ще ти помогне на оня свѣтъ.“¹⁾

(Записана въ Васильковски уѣздъ, Киевска губерния).

¹⁾ Драгомановъ, Малор. нар. преданія и расказы 110--114. (прѣпечатано отъ събрането на Аванасьева, Русскія нар. легенды, което е задрѣтено отъ цензурата въ Русия и е сега

Въ тоя вариантъ епизодътъ, какъ намѣрила бѣдната вдовица съ какво да нахрани светците, е заетъ отъ други много разпространени разкази, за които ний имаме случай да говоримъ на страницитѣ на тоя Сборникъ. Епизодътъ, какъ открядналъ Св. Петъръ ризата, е, споредъ нашето мнѣние, своеобразна прѣправка на епизода, за открядванието на чашата отъ ангела или Христа, въ испанския разказъ.²⁾ Епизодътъ за съкровището, което се търкулва въ двора на богатия³⁾ е смѣсъ отъ златата чаша, която се подарява на богаташа съ съкровището, което лежало скрито въ стѣната на поправената отъ ангела къща (споредъ еврейския разказъ). Най-сетнѣ епизодътъ за кравата, безъ да се гледа на своеобразната му прѣправка, трѣба да е излезълъ отъ еврейския разказъ. Понеже тоя епизодъ се срѣща и въ исландската книга, а по-нататкъ ще го срѣцнемъ и въ полскитѣ варианти отъ историята на Ангела и пѣтника, то трѣба да се прѣдположи, че въ источна Европа още одавна е циркулиралъ нѣкой разказъ съ тая подробностъ, заета отъ еврейския вариантъ.

Епизодътъ, какъ св. Никола (въ други варианти св. Петъръ) пие вода отъ извора, се, срѣща макаръ и безъ украинскитѣ подробности, въ испанския разказъ. Най-сѣтнѣ интересно е, че описанието на ада и рая, съ което се свършва горѣприведениятъ украински разказъ, както и други нѣкои негови варианти — съответствува на еврейскитѣ картини, които Раби Нисимъ поставя подиръ своя разказъ за пѣтника и Ангела. Сичкитѣ тия особености правятъ украинскитѣ варианти да бждатъ

библиографическа рѣдкостъ). Другитѣ варианти пакъ тамъ 115—119. *Этногр. Обзор.* 149—151. Отъ особеноститѣ на тия други варианти ний ще приведемъ тукъ характеристическото обращение на Исуса къмъ Петра: „Е какво, св. Петре, надгитри ли?“, а тѣй също и отговора на Исуса на въпроса: защо трѣба воловетѣ на бѣдния да умратъ? — „Господъ и като любя, наказва.“ Тази идея е изказана по-ясно и още по-рѣзко въ тосканската легенда, въ която св. Петъръ пита Христа: какво ще дадешъ на тази жена, която ни прие добръ? — Божа въ колѣното, която ще ѝ мѣчи прѣзъ цѣлъ животъ, а послѣ ще ѝ дамъ рай, — казалъ Христосъ. — А на тази, която лошо ни прие? — Всѣко добро отъ Бога, а послѣ адъ. — Сицилийската пословица казва: когото Богъ обича, испраща му скръбъ и наказание (*Père, Nouvelle pop. toscane*, стр. 163).

²⁾ Какъ св. Петъръ открядналъ една риза — тоя епизодъ е разработенъ като отдѣленъ разказъ въ една *Словачка* легенда (P. Dobšinsky Prostonarodnie Slovenské Povesti IV. 59—60). Петъръ, който се прѣдставя тукъ като много посредственъ кщовникъ, нѣма съ какво да се облича, за това отива съ Господа при единъ стоборъ, на който били прострѣни ризитѣ на една бѣдна жена и иска да открядне една риза. Господъ не му позволява, но Петъръ не го послушва. Като забѣлжала бабата грабежа, рѣкла: „Е пъкъ нека бѣде тѣй! Нека Господъ да благослови, който ми е зелъ ризата.“ Господъ заповѣдва на Петра да върне ризата, защото не е позволено на хайдука, да държи нѣщо откряднато, ако го благословятъ. — Други пѣтъ Петъръ отвѣткъмъ ризата на една богаташка. Тазъ, като забѣлжала вечерята липсата, рѣкла: дано дяволтъ да завлѣче тогова въ пакъла, който ми е открядналъ ризата. Господъ позволилъ на Петра да задържи тоя пѣтъ ризата, та да види, колко е тежко да носи човѣкъ откряднатъ прѣдметъ.

³⁾ Епизодътъ за блъвата съ златото, която се праща на прѣдначения за пѣзала богаташъ, а не на бѣдната праведна вдовица, е разработенъ като отдѣленъ разказъ въ *Смоленскій Этнографическій Сборникъ* на Добровольскій. I. 321.

едни отъ най-интереснитъ за сравнителното изслѣдване варианти.

Въ идейно отношение тия украински варианти сж интересни и за това, че тѣ се стрѣмѣтъ да усвоѣтъ деистически — моралната философия на своитѣ оригинали, но при това силно ъ измѣняватъ: отъ една страна падатъ въ фатализмъ, а отъ друга — рѣшително се отказватъ да намѣрѣтъ правда въ распрѣдѣлението на благата въ настоящия животъ и прѣнасятъ тая правда въ бѣдѣщия. Въ сѣщото врѣме тия варианти измѣняватъ и фабулата на своитѣ источни първообрази, (въ това число влѣзватъ и християнскитѣ), като отражаватъ съвсѣмъ убийствата, които извършва ангелътъ; даже съ убийство на кравата се натоварва въ украинскитѣ варианти единъ вълкъ, а не светецътъ. Най-сѣтнѣ интересно е, че въ тия варианти св. Петъръ, или Николай, се старае да се противи на Христовитѣ распореждания, които той счита за несправедливи.

Великорускиятъ вариантъ у *Аванасіева* (Народныя русскія легенды, № 3, Бѣдная вдова) може да се смѣта за отражение на по-проститѣ по своя съставъ украински варианти, толкова повече че е записанъ на границата между една великоруска и една украинска областъ (въ Воронежска губерния, Бобровски уѣздъ). Тукъ ний срѣщаме сжщата история съ бѣдната, но гостоприемна вдовица, чудото съ хлѣба и брашното, епизодътъ съ бѣчвата парѣ, които се подаряватъ на негостоприемния богаташъ, и съ вълка който изѣда кравата на бѣдната вдовица, описанието на рая и ада, приготвени за вдовицата и богаташа. Нѣма само една подробностъ: какъ Петъръ откраднѣлъ ризата на бѣдната жена, нито какъ се опитва тѣй да спаси кравата на вдовицата.

Сжщо за отражение на украинската версия трѣба да се признаѣтъ и двата бѣлоруски варианта, напечатани въ IV томъ на г. Романовия *Бѣлорусскій Сборникъ* (стр. 11 и 160); въ втория, отъ който е запазенъ опитътъ на Петра (тукъ Юрия) да спаси, въпрѣки настояванието на Господя, кравата на бѣдната вдовица отъ устата на вълка. Третиятъ бѣлоруски вариантъ (пакъ тамъ 197), въ който, както и въ другитѣ два, Богъ пжтешествува съ св. Николая и съ св. Гьоргя, отначало прилича на другитѣ два, но кждѣ края съдържа слѣднитѣ нови подробности: 1) Богаташътъ, въ кжщата на когото Господъ отправя бѣчвата съ жѣлтицитѣ, се съгласява да пусне пжтницитѣ въ кочината, дѣто глигани цѣли да ги изѣдѣтъ, ако да не билъ четѣлъ св. Николая сичко врѣме священното писание. 2) Като чулъ богаташътъ четението самъ дошѣлъ да слуша отъ близу. 3) Като си заминжли пжтницитѣ, кжщата на богаташа изгорѣла. Отъ тия подробности първата (собственно

кжсичекитѣ думи: „глиганитѣ лежали спокойно“) ни напомнятъ намѣрението на богаташа въ единъ отъ изложенитѣ по-долу полски варианти, да пусне глиганитѣ да раскжсатъ ижтницитѣ, а третията — пожара на богатото аббатство въ французското стихотворение и пожара въ сжщия тоя полски вариантъ, който, както се вижда, е повлиялъ на тоя бѣлоруски вариантъ. Втората подробностъ е вѣроятно резултатъ отъ добродушното увлѣчение на бѣлоруския разказвачъ.

Въ тоя сжщи Бѣлоруски Сборникъ намѣрваме (на стр. 14) още единъ разказъ, който не е нищо друго, освѣнъ лошо усвоенъ вариантъ отъ историята за Мойсея при кладенеца.

Тоя разказъ се е вмѣкнжлъ въ Бѣлоруския вѣроятно като отзивъ отъ *Gesta Romanorum*, гдѣто историята на пророка при кладенеца не е разказана въ първоначалната ѣ цѣлостъ.

Още единъ Бѣлоруски разказъ, напечатанъ у В. Н. Доброволскій, „*Смоленскій Этнографическій Сборникъ*“ I. 308—310, е интересенъ за това, че принадлежи наистина по основата си къмъ тоя типъ повѣсти, които прѣдставя глава 80 отъ *Gesta Romanorum*, но въ сжщото врѣме заключава и една подробностъ отъ 127 глава на тая книга, (изгубванието на паритѣ), освѣнъ това прѣдава въ първата си частъ основата на источнитѣ разкази за пророка на извора много по-пълно, отколкото самата току що поменжта глава отъ *Gesta Romanorum*. Понеже нѣмаме подъ ржка сички сръдневѣковни сборници, въ които се намѣрватъ варианти отъ тая глава, то ний не можемъ и да рѣшимъ, да ли смоленскиятъ разказъ е прѣмо отражение на нѣкои отъ тѣхъ или пѣкъ е комбинация отъ тѣхъ, или е пѣкъ остатѣкъ отъ нѣкой старъ разказъ, приличенъ на тия, отъ които сж се образували и самитѣ тия глави на латинския сборникъ.

Ето смоленскиятъ разказъ, на когото сж се наслагали въ сѣкий случай нѣкои много нови битови черти:

„Единъ човѣкъ сѣдѣлъ край единъ пжтъ; 30 години сѣдѣлъ и най-сетнѣ завило му се свѣтъ. — Дошли двама души търговски калѣи (прикащики), дарили го, распрѣгнжли конетѣ, захванжли да обѣдватъ, запалили огънь, извадили едно ковчеже съ пари, назовили конетѣ, впрѣгнжли ги, и пакъ си отишли, но паритѣ забравили.

Единъ говедаръ видѣлъ огъня, и дошелъ да се погрѣе; намѣрилъ ковчежето вземалъ го и си заминжлъ. Подиръ малко дошелъ единъ човѣкъ по сжщия пжтъ по който били дошли и калѣитѣ; расположилъ се при готовия огънь да си похапне. Калѣитѣ въ туй врѣме се сѣтили, че забравили паритѣ; върнжли се и захванжли да распитватъ тогова човѣка, когото заварили при огъня: „Ти ли! взе паритѣ.“ — Той отговорилъ: „Не съмъ

ги и видѣлъ?“ — Тогава тѣ захванжли да го биждѣтъ съ камшици. — „Къзвай!“ а той отговаря: „Не съмъ вземалъ.“ — Тѣ му строшили ржката. „Ти, ти си вземалъ!“ — „Не!“ — Тѣ обърнали колата и си отишли. А оня старецъ, който сѣдѣлъ на пжтя, видѣлъ какъ наказали бѣдния човѣкъ за право Бога. Старецътъ напусналъ това мѣсто и отишелъ на друго, защото се уплашилъ, да не би него да заловждѣтъ за тая работа.

Случило се, че си намѣрилъ другаръ и тръгнали наедно. — Настанжло нощъ и тѣ помолили одного домакина, да ги пусне да нощуватъ у него. Домакинътъ ги приелъ и имъ рѣкълъ: — Мождъ ви, може би новѣтъ да ви болждѣтъ. — Тутакси той имъ пратилъ постилка и имъ сложилъ да яджтъ и далъ имъ ракиица и една сребърна повлатена чашка. — „На еждте, пийте и почивайте си.“ — Тѣ поспали, на сутренѣта оня човѣкъ, който се присѣдинилъ къмъ стареца по пжтя, станжлъ рано и го разбудилъ. „Да вървимъ, братко!“ рѣкълъ той. — Старецътъ казалъ, че трѣба да благодарждѣтъ на домакина, а оня отговорилъ: „Ба, ще му благодаримъ на домакина!“ и взелъ повлатената сребърна чашка, турилъ ъж въ дисагитѣ и тръгналъ. А оня старецъ теждко му станжло, когато видѣлъ, че прѣбили за правина оногова човѣка, а още по-теждко, като другарятъ му откраднжлъ чашката на домакина, който ги приелъ тѣй добрѣ. Извървѣли още единъ день, на вечерѣта помолили пакъ одного домакина, да ги остави да нощуватъ у него. — Тоя домакинъ не ги пуснжлъ. Старецътъ рѣкълъ: „Да си отидемъ, братко!“ А оня човѣкъ, който откраднжлъ чашката, казалъ: „Ба, да се опитаеме още веднжждъ, да го помолимъ!“ — „Васъ ли искате да пуснж, просяци!“ — „За Бога, пуснете.“ — „Идете тогава легнете въ кочината, ако искате.“ Старецътъ рѣкълъ: „Хай да си вървимъ, въ кочината не е хубово.“ — „Не, да нощуваме у него, като позволява.“ — Легнали въ кочината. Прѣнощували. На сутренѣта старецътъ разбудилъ другаря си раничко: „Да вървимъ, братко!“ — „Трѣба по-напрѣдъ да благодаримъ на домакина.“ Старецътъ се съгласилъ. Намѣрили домакина и отишли до му благодарждѣтъ: „Благодарждѣ ти, домакине, за прѣнощуванието!“ — Изважда чашката и му ъж подарява: — Нати за прѣнощуванието тая чашка. — Стареца го растресло отъ очудвание: „Добриятъ домакинъ ни прие хубаво, тоя проклѣтникъ ни затвори въ кочината, а нему дава чашката, която откраднж отъ другия.“ — Пакъ си тръгнали. Старецътъ захванжлъ да го мжди голѣмо съмнѣние, захванжлъ да мисли и си рѣкълъ: „Богъ нашъ не е справедливъ.“ — А другарятъ му рѣкълъ: „Защо да е несправедливъ.“ — „Ето, да ти раскаждъ досадата си: Авъ тридесетъ години съмъ живѣлъ край пжтя. Веднжждъ додохъ едни търговци; дарихъ, нахранихъ си конетѣ и си отидохъ, а забравихъ едно ковчеже съ пари. Единъ

говедарь доде да се погрѣе на огъня, намѣри ковчежето и си отиде по говедата. — „За какво му се дадох тия пари?“ — „За туй, защото той пасе говедата вече нѣколко години, а му даватъ само лошъ хлѣбъ; за туй му даде Господь ония пари.“ — „А защо строшихъ ржката на другия човѣкъ?“ — „За туй, защото ударилъ баща си и майка си, за туй му прѣчупихъ ржката.“ — „А ония пари, тебъ дѣто ти се испратихъ, тѣ сж хайдушки — не се съгласявай да ги вземешъ.“ Тогава той рѣкълъ пакъ на своя другарь: „Но и ти, братко, си несправедливъ. Първиятъ домакинъ ни прие и нахрани ни и напои ни, постилка ни даде, а ти не му благодари, и още и чашката му откраднх; напротивъ оня, злиятъ домакинъ, едва ни остави да пощуваме въ кочината, а ти отивашъ да му благодаришъ за кочината и му подарявашъ още и откраднатата отъ добрия домакинъ чашка.“ — Тогава другарятъ му отговорилъ: „Слушай, братко, оная чашка е фалшива: да ѝ намѣрѣтъ, ще накажѣтъ домакина съ камшикъ и ще го испратѣтъ въ Сибирь. — Вижъ, добрия домакинъ не бива да сполѣти таково зло, а тогова, злия, който ни прати да пощуваме въ кочината — може. Ако живѣемъ, ще чуемъ; него ще го пратѣтъ на заточение.“ — „Ами ти кой си?“ — „А оня каже: „Азъ съмъ ангелъ?“ — И отлѣтѣлъ. Подиръ туй оня човѣкъ, който ги затворилъ въ кочината, билъ пратенъ на заточение.“

Интересно е, че смоленскиятъ расказъ съвсѣмъ испуща епизодитѣ за убийствата, които извършва ангелътъ.

Въ областта на *сѣверозападнитѣ, римокатолическитѣ славяни* намъ сж извѣстни само единъ моравски и три полски расказа, принадлежащи къмъ кръга на разгледанитѣ тукъ сказания.

Моравскиятъ расказъ, напечатанъ у *Kulda, Moravské národní pohadky, pověsti, obyčeje a pověry* (II 119—122, *Tajné soudy Boží*), е очевидно плодъ на срѣдновековитѣ ржководства, отъ рода на *Exempla ex sermonibus Jacobi Vitriacensis*.

Той се захваща съ много отчетлива постановка на въпроса за съмнѣнията на пустинника:

„Единъ пустинникъ много се удивлявалъ, защо добритѣ хора страдатъ на тоя свѣтъ, а злитѣ сж окръжени често отъ сѣкакви блага. Единъ пжтъ той тръгналъ съ намѣрение, да помоли Бога, да му обясни тая тайна.“

По-нататѣкъ той се срѣща съ единъ момѣкъ, който открадва сребърната чаша на единъ старъ калугеринъ, тласва отъ една висока скала въ водата едно момченце, което калугерътъ билъ имъ далъ за водачъ, подарява откраднатата чаша на единъ богаташъ, който допусналъ пжтниците да пощуватъ само въ курника и най-сетнѣ тиква отъ моста одного човѣка, който си дочиталъ молитвата.

Тия свои дѣйствия момъкътъ — ангелъ ги обяснява така: калугеринътъ намѣсто да се надѣва на Бога, полагалъ сичката си надѣжда на чашата въ случай на нужда и мислялъ, че като ѝ продаде, ще бѣде обезпеченъ; момченцето, синъ му, скоро подиръ прѣдстоящата смъртъ на баща си щѣлъ да стане разбойникъ; човѣкътъ, който билъ тласнжтъ отъ моста, билъ се развелъ съ жена си и отивалъ въ съсѣдното село да си избере друга булка, а молитвата си той четѣлъ само по навикъ. Сега като билъ тласнжтъ при такова обстоятелство въ водата — той щѣлъ да получи вѣчно спасение; чашата била подарена на богаташа, за да не остане наградено едно негово благодѣяние.

„Но иди и вижъ: той вече е загинжлъ съ кжщата си наедно — тѣй свършва ангелътъ: служи покорно Всевишнему и не се вдълбочавай въ тайнитѣ негови рѣшения.“

Полскитѣ раскази отъ една страна се приближаватъ къмъ клерикалнитѣ латински книги, като *Exempla* и особита *Gesta Romanorum*, макаръ и лошо да усвояватъ тѣхнитѣ подробности, а отъ друга страна, очевидно, сж се повлияли отъ источно-славянскитѣ устни раскази, като украинскитѣ, и прѣдставятъ по тая причина доста любопитна амалгама.

Вариянтътъ въ Сборника на Колберга, *Lud*, серия XIV (стр. 166—167 *Pustelnik i Aniot*) най-много се приближава до религиознитѣ книги, отъ рода на *Exempla ex sermonibus Jacobi Vitriacensis*:

„Единъ пустинникъ билъ толкова набоженъ, щото почти станжлъ светецъ: дошла работата до тамъ, щото само три пжти въ недѣлята приказвалъ и то съ единъ ангелъ. Дошѣло му се да узнае отъ ангела божинтѣ тайни. Тогава ангелъ-хранителъ го посѣтилъ и му рѣкълъ: „Ако искашъ да узнаешъ най-сетнѣ божинтѣ тайни, хайде ела съ мене, да пжтуваме по свѣта.“

Слѣдва пжтешествието. Открадванието на чашата е измѣнено въ тоя расказъ по слѣдующия начинъ:

„Имало едно врѣме едни сиромаси, толкова сиромаси, щото да се чудишъ. Но тѣ толкова настоятелно молили Господа Исуса Христа да имъ помогне, щото най-сетнѣ спечелили нѣкоя пара, съ която си купили дрѣхи, да можтъ да отиджтъ и тѣ като другитѣ хора на черкова. — Именно тия дрѣхи имъ откраднжлъ ангелъ-хранителятъ изъ сандѣка, тѣй щото тѣ пакъ си останжли голи. Тогава пустинникътъ рѣкълъ на ангела: „Да отидемъ по-нататкъ“ (отъ обяснението на ангела, което слѣдва, узнаваме, че откраднжитѣ дрѣхи били подарени на единъ богаташъ).

„Тръгнжли пакъ да вървжтъ и срѣцнжли пакъ едни сиромаси, които били измолили отъ Бога, да имъ даде двѣ волчета, съ които орали.“ Ангелъ-хранителятъ отишелъ да ношува

съ пустинника у ония сиромаси, откраднѣлъ имъ воловетѣ отъ обора и ги откаралъ въ обора на единъ богаташъ, който ималъ отъ сичко доволно. Пустинникътъ се замислилъ и почувдилъ, но пакъ рѣкълъ: Хайде да вървимъ нататкъ.“

„Слѣдъ това ангелътъ убива тринадесетгодишния синъ на домакина, у когото нощували и го погребва тѣй, щото и родителитѣ му не могли да го намѣрѣтъ.

„Тогава пустинникътъ поискалъ да прокълне ангела и рѣкълъ му, че „е невъзможно, да е ангелъ“ и му изброилъ сичкитѣ му страшни прѣстѣпления. Ангелътъ рѣкълъ: — Стой! не ме проклинай! Ако искашъ да знаешъ Божата тайна, — ето ѝ: ще ти кажж, че ония хора, отъ които откраднѣхъ дрѣхитѣ и занесохъ на богаташа, до като бѣхъ бѣдни, много моляхъ Бога, да имъ помогне поне, колкото да си купѣтъ дрѣхи, но да бѣхъ отишли примѣнени съ тѣхъ въ черква, то тѣ нѣмаше вече да молятъ Бога (да му се молѣтъ), а щѣхъ да гледатъ на другитѣ и да мислятъ само какъ да се сдобиятъ съ по-хубави дрѣхи отъ тѣхъ — и тѣй съ тая си завистъ щѣхъ да сгрѣшѣтъ. А тия хора, отъ които взехъ воловетѣ, щѣхъ да се възгордѣѣтъ, че сж сега по-богати и нѣмаше вече да мислятъ за Бога и съ това щѣхъ да сгрѣшѣтъ. А онова момче толкова бѣше разгалено отъ родителитѣ си, тѣй распуснѣто, щото да бѣше порасло, щѣше да убие баща си и майка си.“

Непостижимитѣ работи на ангела въ расказитѣ, които полскитѣ селяни сж слушали, разбира се, отъ церковнитѣ проповѣдници, тѣй трѣба да сж поражавали тия селяни, щото нѣкои отъ тѣхъ сж зели ангела въ тая повѣсть за дяволъ.

Тѣй напр. въ други единъ вариантъ отъ Колберговия Сборникъ (Lud, serya III, 153—156, o pustelniku i o czarcie). Основата на тоя вариантъ се намѣрва въ 80 глава на *Gesta Romanorum*, само че началото на тая глава, дѣто се расказва за овчаря, овцитѣ на когото били откраднѣти, не е било разбрано отъ полскитѣ селяни и е измѣнено по доста любопитенъ начинъ.

„Имало едно врѣме единъ пустинникъ при една черква, въ която нѣмало свещенникъ, тѣй щото той самичкъ държалъ реда въ неѣ. Имало и единъ овчаръ, който си пасялъ овцитѣ на лѣга. Той си избралъ единъ боръ, около който винѣги се молилъ. И Господъ му давалъ сѣко добро, тѣй щото той билъ винѣги веселъ, овцитѣ сѣкоги сами си пасли и не се нуждаяли отъ пастухъ.

„Пустинникътъ завидѣлъ на овчаря и си рѣкълъ: — нѣма да служж вече въ тая черква; ще идж да си търсѣмъ други срѣдства, и може тѣй да ми бѣде по-леко.“

„Господъ му проводилъ проклетия дяволъ. И дяволътъ се прѣобразилъ на пустинникъ.“ — Отъ тукъ нататкъ се рас-

казва, какъ двамата пустинници се срѣцнахли и сдружили, какъ дяволътъ тласналъ одного човѣка отъ моста, какъ послѣ удушилъ дѣтето на гостоприемния домакинъ, който ги приелъ на драго сърце въ къщата си, какъ открадналъ отъ сѣщия една кутия съ пари и ѣх хвърлилъ въ кладенеца, макаръ и пустинникътъ да се противилъ. — Безъ да гледа, че дѣтето му било удушено, домакинътъ се пакъ щедро ги нагостилъ, прѣди да ги испрати. По-нататкъ дяволътъ убива едническата крава на една вдовица съ четири дѣца, която приела нашитѣ пѣтници най-добродушно. На сутренъта като узнала вдовицата, че кравата ѣ загинѣла, най-напрѣдъ примрѣла, но послѣ възложила сичката си надѣжда на бога (*wszystko na Boga zdala*) и нагостила пѣтниците съ картофи, като нѣмало млѣко.

Пакъ дошли на единъ мостъ, отъ дѣто дяволътъ тласналъ още единъ човѣкъ въ водата. — Сега и тебе ще удавижъ въ това блато рѣкълъ дяволътъ на пустинника. — „Че какво съмъ ти прѣгрѣшилъ,“ отговорилъ тоя. А дяволътъ казалъ: „Ами оня овчаръ какво бѣше ти прѣгрѣшилъ, че ти му завидѣ на молитвата около бора? Ти ме питаешъ още, какво е сгрѣшилъ оня домакинъ, дѣтето на когото удушихъ и паритѣ на когото хвърлихъ въ кладенеца и какво е прѣгрѣшила бѣдната вдовица, на която уморихъ кравата?“

Оня домакинъ, ето му грѣха: до като бѣше младъ, и ергенъ, той бѣше много добръ, никого не обиждаше, а сега, отъ като се е оженилъ и отъ както Господъ му даде дѣца, той въ двѣ години на горѣ спечели много пари за сина си. Азъ убихъ дѣтето, за да не печели баща му повече, защото за да нѣма за кого. Тѣй и бѣдната вдовица, до като нѣмаше нищичко, ходѣше въ черква и молеше Бога да ѣ помогне. Господъ ѣ даде четири дѣца и за дѣцата ѣ даде и една крава. Сега тя забравя да ходи въ черква. И тебе ти бѣше добръ при черквата, по-добръ не можеше и да ти бѣде, а пъкъ и ти избѣга съ твоитѣ глупави мисли. За туй именно азъ ще те удавижъ, както тогова човѣка. А тоя човѣкъ, когото удавихъ, три години не бѣше работилъ и ядѣше и пиеше ту у тогова ту у оногова и солъта, която носѣше за жена си (за тая солъ по-горѣ нищо не се казва) и тя не бѣше негова. Тѣй и тебе ще те удавижъ. Пустинникътъ склопилъ тогава рѣцѣ, обърналъ се къмъ чистото небе и се помолилъ Богу: Тогава проклетиятъ дяволъ рѣкълъ: „сега ти си спомняшъ за Бога, когато вече го изгуби; но понеже си спомни, азъ нѣмамъ вече право на тебе; върни се прочее въ твоята черква и служи Исусу, както по-прѣди служеше, защото твоятъ глупавъ разумъ нищо не може да измѣдрова. Азъ съмъ проводенъ отъ Бога, да накажжъ тебе и тия хора, които живѣятъ лошо на свѣта.“

Както виждаме и основната идея на клерикалния расказъ е значително затъмнена въ тоя вариантъ. Въ третия полски вариантъ Kolberg, Lud, serya VIII, 94—99 o pustelniku i anielie jego towarziszu, встѣплението на Gesta Romanorum е приело слѣдния видъ:

„Единъ пустинникъ живялъ въ гората, въ уединение и се прѣдавалъ на молитва. Веднѣжъ той видѣлъ, какъ единъ солда-тинъ, минавайки, застрѣлилъ една крава, която пасла тамъ на-близу. Пустинникътъ се уплашилъ и си помислилъ: ако тоя жестокъ човѣкъ не се смилъ за невинната крава, той е спосо-бенъ да дигне орѣжие и противъ мене. Пустинникътъ избѣ-гълъ изъ гората и не досвършилъ даже наченѣтата молитва.“ Слѣдва срѣщата му съ младия човѣкъ и другарското имъ пѣтешествие. Момѣкътъ най-напрѣдъ тласва одного сиромаша отъ моста, послѣ открадва златната чаша на единъ богатъ кралъ, който гостолюбиво приелъ пѣтниците, по-нататѣкъ удушва едничкиятъ синъ на други единъ кралъ. Най-сѣтнѣ пѣтниците доаждатъ въ виднята на трети единъ царъ. Тукъ придворнитѣ хора захванжли да убѣждаватъ пѣтниците, по-скоро да си оти-дѣтъ, защото инакъ кралятъ ще ги хвърли на глигана си да ги разкъса. Тѣй се е случило: затворилъ пѣтниците въ кочи-ната на глигана.

— Тукъ ний навѣрно нѣма да доживѣемъ до утрѣ, казалъ пустинникътъ.

— Кой знае, отговорилъ момѣкътъ и захванжлъ да му обя-снява прѣдишнитѣ си дѣйствия: „Сиромаша удавихъ защото той се закаяше да убие одного човѣка, който наскоро щѣше да мине отъ тамъ.“ — „Дано сиромашътъ можеше като се исповѣда да заглади своя грѣхъ, забѣлѣжилъ пустинникътъ.“ — А ако да бѣше станжло инакъ? — Отговорилъ ангелътъ и продължилъ своитѣ обяснения: „Откраднѣхъ чашата на първия кралъ, за-щото той се напиваше съ нежъ, а сина на другия убихъ, защото тѣй и тѣй е одралъ кожата на своитѣ подданници за да натѣми вестра на дѣщеритѣ си, а колко данѣкъ и колко войска би зель той на своитѣ подданници, за да завоюва земи за сина си.

— Ти имашъ право, отговорилъ пустинникътъ, но се пакъ смъртѣта на туй дѣте тѣй се е втѣлпила въ паметѣта ми, щото ме тревожи постоянно.

— „Е, видишъ ли, рѣкълъ ангелътъ, че живота на хората не се минава никога безъ тревоги и страхъ; вижъ, тебе смъртѣта на дѣтетото те поразила повече, отъ колкото убийството на кра-вата въ гората. Почакай приятелю, още твоятъ страхъ не се е свършилъ; ще настане минута, когато ти ще признаешъ, че го-рата съ твоята уединена пустиня (келия) е най-добрата за тебе защита.“

Въ туй врѣме глиганятъ, който до като се разговаряли пѣтниците сѣдялъ мирно, захванжлъ да рѣве и да тича изъ кочината. Космитъ на пустинника настрѣхнжли и той захванжлъ да съжалява, че напуснжлъ гората, дѣто той поне ималъ откритъ пѣтъ, да бѣга, като го сполюти опасностъ. Но по свѣта на ангела пустинникътъ захванжлъ да се моли и глиганятъ го не бутнжлъ.

По-нататкъ полскиятъ расказъ привлича единъ епизодъ, много распространенъ въ легендитъ и приказкитъ на разнитъ народи: Какъ старецътъ се подмладилъ. Кралятъ дошелъ въ виднята и поискалъ самъ да се подмлади, но изгорѣлъ въ котела. Пустинникътъ, уплашенъ отъ тая случка, моли другаря си по-скоро да побѣгне и го пита: Дошелъ ли е края на неговитъ тревоги? — Но расказътъ още не се свършва: нѣколко души довлечатъ оногова сѣщия солдатинъ, който убилъ кравата въ гората, и го биждъ немилостиво съ сопи. — „Нѣкой си запалилъ една колиба въ селото (ср. пожарътъ въ разнитъ варианти по-горѣ), азъ се кълнж прѣдъ Бога, че не съмъ виновенъ, защо тогава ме мжчтъ?“ Казалъ войникътъ като се обърнжлъ къмъ пѣтниците. Ангелътъ отговорилъ: „Ами какво ти правеше кравата, която пасеше въ гората; и тя бѣше невинна, а ти ѝ уби.“ — Войникътъ се засрамиръ, защото почувствувалъ, че го опрѣкаватъ за старитъ му грѣхове. — „Ти сега се наказвашъ за убийството на кравичката, рѣкълъ Божиятъ слуга, но не бой се; истинскиятъ виновникъ (на пожара) ще се открие и ти ще се освободишъ.“ Тѣй се и случило, още прѣди пѣтниците и да си заминжтъ. Войникътъ, зарадванъ, че се отървалъ отъ мжката, се обѣщаль на пустинника, че ще се поправи и си одържалъ думата.

— „Сега азъ се връщамъ спокоенъ въ гората, рѣкълъ пустинникътъ, обогатенъ отъ опыта, че широкиятъ свѣтъ повече тревоги заключава въ себе си, отъ колкото моятъ скромнъ жгълъ срѣдъ горскитъ дървета.“

— „Почакай още, му рѣкълъ ангелътъ: да отидемъ още въ оная кръчма.“ Въ туй врѣме нѣкаква музика свирѣла въ кръчмата, а единъ пиянъ човѣкъ скачалъ. — „Да тръгнемъ подиръ му, рѣкълъ ангелътъ. Тоя човѣкъ е убиецъ и грабителъ на много хора; той най-сѣтнѣ е убиецъ на жена си и дѣцата си.“

— Другарю, помолилъ се пустинникътъ, да не ходимъ подиръ му; такъвъ единъ човѣкъ е готовъ и мене да убие! Но ангелътъ го завлѣкълъ съ себе си.

„Човѣкътъ подиръ когото тръгнжли, най-напрѣдъ имъ се сторилъ лудъ, а послѣ, колкото повече се отдалечавалъ, ставалъ по-уменъ и по-спокоенъ, най-сетнѣ видѣли, какъ той паднжлъ на колѣни прѣдъ распятието и захванжлъ да плаче. Грѣшникъ

кътъ не виждалъ, че подирѣ му иде Божиятъ посланникъ, свѣтиятъ ангелъ, но сѣ пакъ усѣщаль неговото неземно влияние на себе си. Като станжлъ отъ подножието на распятието, какво направилъ оня човѣкъ? Набралъ трънѣе и го занесълъ въ опустѣлата си кѣща, запалилъ кладата и голъ захванжлъ да се търкаля по бодлитѣ и да ги набива въ тѣлото си. Ангелътъ и пустинникътъ гледали отъ провореца и видѣли, какъ отъ тѣлото на тоя човѣкъ текла кръвьта като потокъ.“ — „Приятелю, би ли ималъ ти куражъ да постѣпишъ като него? Попиталъ ангелътъ пустинникътъ.“ „О не, учителю! Отговорилъ тоя.“ — „Тогавя иди си въ пустиннята и тамъ довърши заченжтитѣ молитви, та дано съ тѣхната помощъ слѣдъ много години получишъ такава Божия милость, каквато тоя раскаянъ грѣшникъ ще получи въ единъ мигъ.“ — Авъ не се боѣ отъ нищо въ гората, рѣкълъ пустинникътъ и като се поклонилъ до нозѣтъ на ангела върнжлъ се въ пустинята си. Ангелътъ влѣзълъ въ колибата, въ която лѣжалъ потѣнжлиятъ въ кръвъ грѣшникъ, извадилъ трънитѣ изъ ранитѣ му и като слуга Божий го взелъ съ себе си.“

Въ тоя вариантъ измѣненіята, които сж се извършили въ европейско-християнската словесность въ първоначалната тема на еврейско-мюсюлманскитѣ раскази за Божието правосѣдие сж доведени до крайна стѣпень. Първоначалната моралистическа и „по своему“ философска, макаръ и наивна въ избора на фактоветѣ идея, тукъ съвършенно се затѣмнява отъ възсхвалението на отшелничеството отъ свѣта и на външно-обрядното благочестие и покаяние. Разбира се тоя характеръ е приела темата окончателно въ устнитѣ раскази на римо-католическитѣ народи, особено въ полскитѣ. Но това измѣнение се забѣлѣзва вече и въ книжкитѣ латински версии на занимающата насъ история.

На края бихме могли да се поспремъ и върху отличията, които виждаме у разнитѣ народи въ редакцията на една и сжщата тема. Но ний се надѣваме, че внимателниятъ читателъ ще забѣлѣжи ясно тия отличия безъ по-нататѣшни разговори. Нѣкои отъ тѣхъ се обясняватъ отъ разликата на националнитѣ характери, но повечето отъ тия отличия сж резултатъ отъ разнитѣ културно-исторически отношения, въ които сж се намѣрвали разнитѣ славянски народи въ туй врѣме, когато си пробивали до тѣхъ пѣтъ тия раскази — ту направо отъ истокъ, ту прѣвъ европейския западъ.

София, 22 Февруарий 1892 год.